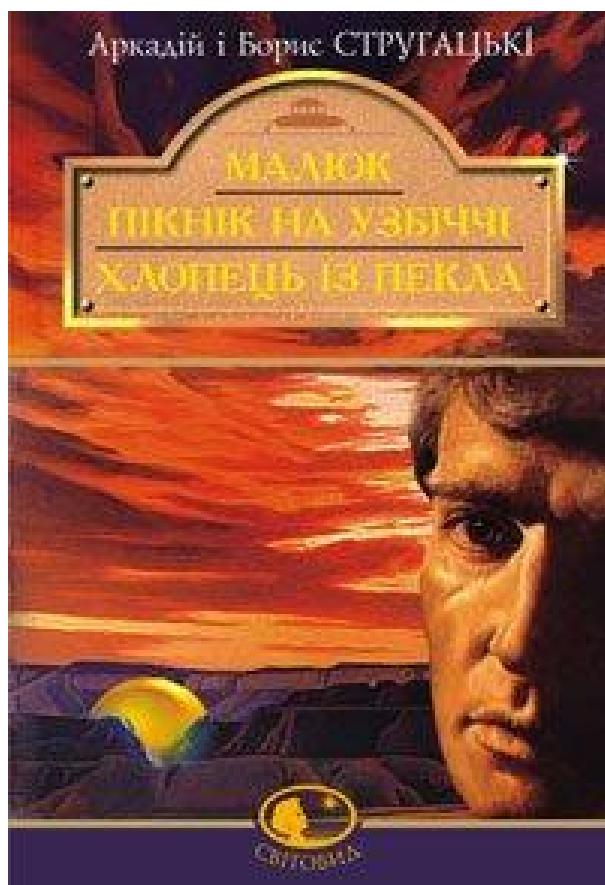

ARKADIJ I BORYS STRUGAČKI CHŁOPEĆ IZ PEKŁA

NAVČALNA KNYHA — BOHDAN
TERNOPIL — 2007

Povist' «Chłopeć iz pekła» rozpovidaje pro chłopcia Haga z čužoji, ochoplenojoj vijnoju planety. Hag ne ujavlaje sebe poza vijnoju, adže joho zmałku vychovuvaly bijcem. Opynyvšyś u bezpeci, v sviti bez vijny, Hag-Bijcivskyj kit vrešti-rešt vyrišuje utekty, aby buty korysnym, jak vin dumaje, na svojij zhoriovanij planeti.

Perekłały z rosijškoji A. Sahan i B. Ščavurškyj

ROZDIEL I

Oce tak seło! Zrodu ja takych sił ne bačyv i ne znav naviť, ščo taki seľa buvajuť. Chaty kruhli, buri, bez vikon, styrčať na palach, nače vartovi veži, a pid nymy čoho tilky ne nakydano — horščyky jakiś vełyčezni, koryta, iržavi kazany, derevjani hra bli, łopaty... Zemla miž chatamy — hľyna, i nastilky vona vypaľena i vytoptana, ščo až blyščyť. I vysiudy, kudy ne hlań, — sitky. Suchi. Ščo vony tut cymy sitkamy łovlať — ja ne znaju: pravoruč bołoto, livoruč — bołoto, smerdyť, jak na zvałyšči... Žachlyva dira. Tysiaču rokiv vony tut hnyły i, jakby ne hercog, hnyły by šče tysiaču rokiv. Pivnič. Dykuniaččia. I žyteliv, zvisno, nikoho ne vydno. Čy to dały drała, čy to zabrały jich, čy to vony pochovalysia.

Na majdani bila faktoriji dymiła polova kuchnia, zniata z kolis. Vełyčeznyj dykobraz — šyršyj, niž dovšyj — u brudnomu biłomu fartuchu poverch brudnoji siroji formy kołotyv ščoś u kazani čerpakom na dovžełeznij ručci. Jak na mene, vid cioho kazana v osnovnomu i smerdiło po seli.

My pidijšly, i Gepard, zahajavšyś, zapytav, de komandyr. Cia tvariuka naviť ne obernułasia — burknuła ščoś u svoje varyvo i tyćnuła čerpakom kudyś uzdovž vułyci. Piddav ja jomu nosakom čobota popid kryži, vin švydeňko povernuvsia, po баčyv našu formu i vidrazu stav, jak nałezyť. Joho morda vyjavylaś do pary zadnyci, ta šče j ne hołena ciłyj tyždeń, u dykobraza.

— To de u vas tut komandyr? — znovu pytaje Gepard, uperšyś trostynoju jomu v hrubeznu šyju pid podvijnym pidboriddiam.

Dykobraz vyłupyv bałuchy, poplamkav hubamy i prochrypiv:

— Vynuvatyj, pane staršyj nastavnyku... Pan štab-major na pozycijach... Bud'te łaskavi, cijeju vułyceju... priamisińko na okołyci... Pryjmiť moji vybačennia, pane staršyj nastavnyku...

Vin šče ščoś tam chrypiv i bulkav, a z-za rohu faktoriji vyvołokłysia dva novych dykobrazy — šče straśniši za cioho, zovsim uże opudała horodni, bez zbroji, bez hołownych uboriv, — pobačyły nas i zavmerły po stijci «strunko». Gepard łyše pohlanuv na nych, zitchnuv i podavsia dali, postukujučy trostynoju po chalavi.

Ničoho skazaty, včasno my siudy vstyhły. Oci dykobrazy, vony b nam tut navojuvały! Tilky trioch ja poky ščo bačyv, ale vže mene vid nych nudyť, i vže meni zrozumiło, ščo taka ot, darujte na słovi, vijskova častyna, z tyłowych vošež zbyta, ta šče j našvydkuruč, ta šče j abyjak, usi ci połkovi pekari, brygadni čobotari, pysari, intendanty, nedoumky, hryżonosci, slipaky, orły pochovalnych komand — use ce chodiače dobryvo, sało bahnetne. Imperški bronechody projšly by križ nych i naviť ne pomityły, ščo tut chtoś je. Hulajučy.

Tut nas huknuły. Livoruč, miž dvoma chatamy, buv natiahnutýj maskuvalnyj tent i vysiła biło-zełena hančirka na žerdyni. Medpunkt. Šče dva dykobrazy povoli porpałysia u zełenych tiukach z medykamentamy, a na cynovkach, kynutych prosto na zemlu, łeżały poraneni. Usioho jich buło troje; odyn, iz zabyntovanou hołovoju, pidvivšyś na likti, dyvyvysia na nas. Koły my obernułysia, vin znovu huknuv:

— Pane nastavnyku! Na chvylynočku, prošu vas!..

My pidijšly. Gepard prysiv navpočipky, a ja załyšyvsiä stojaty za joho spynoju.

Na poranenomu ne buło vydno nijakych rozpisznavalnych znakov, vin buv u pošmatovanomu obhoriłomu maskuvalnomu kombinezoni, rozstibnutomu na hołych wołochatych hrudiach, ale z joho obłyčcia, z joho šałenych očej z obsmałenymy vijamy ja vidrazu zrozumiv, ščo ocej-ot — ne dykobraz, šanovni, ni, cej — zi spravžních. I sprawdi.

— Brygad-jeger baron Tregg, — vidrekomenduvavsia vin. Niby husenyci bria-znuły. — Komandyr okremoho visimnadciatohu zahonu lisovych jegeriv.

— Staršíj nastavnyk Digga, — skazav Gepard. — Słuchaju tebe, chorobryj brate.

— Sygaretu... — poprosyv baron jakymoś vidrazu prytychłym hołosom.

Poky Gepard distavav portsygar, vin pokvapłyvo viv dali:

— Popav pid vohnemet, obsmałyło, jak svyniu... Diakuvaty Bohu, bołoto poruč, zanuryvsia po samisińki brovy... Ałe sygarety — na kašu... Diakuju...

Vin zatiahnuvsia, prymružyvšy oči, j vidrazu ž nadsadno zakaślavsia, veś posy-niv, zasmykavsia, z-pid povjazky na ščoku vypovzła krapla krovi j zastyhła. Nače smoła. Gepard, ne obertajućyś, prostiahnuv do mene čerez płeče ruku i kłacnuv palciamy. Ja zirvav z pojasa flahu, podav. Baron zrobiv kilka kovtkiv, i jomu niby połehšało. Dvoje iných poranenych leżały neruchomo — čy to vony spały, čy to vže vidijšly. Sanitary dyvylysia na nas bojazko. Ne dyvylysia naviť, a tak, pozýrały.

— Čudovo... — movyv baron Tregg, povertajućy flahu. — Skilky v tebe ludej?

— Ćotyry desiatky, — vidpoviv Gepard. — Flahu załyš... Załyš sobi.

— Sorok... Sorok Bijcivskych Kotiv...

— Koteniat, — skazav Gepard. — Na žal... Ałe my zrobymo vse, ščo zmožemo.

Baron dyvyvsia na nioho z-pid obsmałenych briv. V joho očach buła muka.

— Słuchaj, chorobryj brate, — skazav vin. — U mene nikoho ne łyšyłosia. Ja vidstupaju vid samoho perevału, try doby. Bezperervni boji. Ščurojidy pruť na bro-nechodach. Ja spałyv štuk dvadciať. Ostanni dva — včora... tut, bila samoji oko-łyci... pobaćyš. Cej štab-major... dureń i bojahuz... staryj motłoch... Ja joho chotiv buv zastrełyty, ta žodnoho patrona ne łyšyłosia. Ujavlaješ? Žodnoho patrona! Chovavsia v seli zi svojimi dykobrazami i dyvyvsia, jak nas vypalujuť odnoho za druhy... Pro ščo ce ja? Aha! De brygada Hagrida? Racija na druzky... Ostannie: «Trymajtesia, brygada Hagrida na pidchodi...» Słuchaj, sygaretu... I povidom u štab, ščo visimnadciatohu okremoho bilše nema.

Baron uže maryv. Skażeni oči joho pomutniły, jazyk łemve vorušyvsia. Vin upav navznak i hovoryv, hovoryv, burmotiv, chrypiv, a joho skriučeni palci nespo-kijno nyšporyły dovkoła, čiplajućyś to za kraji cynovky, to za kombinezon. Potim vin raptom zatych na pivosłovi, i Gepard pidniavšia.

Vin povilno vytiah sygaretu, ne zvodiacy očej iz zakynutoho obłyčcia, kłacnuv zapalnyčkoju, potim nachyłyvsia i pokłav portsygar razom iz zapalnyčkoju bila čor-nych palci, i palci żadibno včepyłyś u portsygar i stysnuły joho, a Gepard, ne kažućy ni słova, povernuvsia, i my rušyły dali.

Ja podumav, ščo ce, mabuť, myłoserdno — brygad-jeger zneprytomniv same včasno. Bo dovełoś by jomu počuty, ščo brygady Hagrida vže takož nema. Nakryły

jiji cijeji samoji noči na rokadi¹ bombovym kylymom — dvi hodyny my rozčyščały šose vid ułamkiv maşyn ta zavaliv uže zastyhloho mjasa, vidhaniajučy boževilnych, jaki lizły pid vantaživky, ščoby schovatysia. Vid samoho Hagrida my znajšły tilky generalškyj kašket, zaškarubłyj vid krovi... Meni až moroz poza škiru pišov, koły ja vse ce pryahadav, i ja mymochiť pohlanuv na nebo j potišyvsia, jake vono nyžke, sire ta bezprosvitne.

Perše, ščo my pobačyły, vyjšovšy za okoľciu, buv imperškyj bronechid, ščo zjichav z dorohy i zavaľyvsia nosom u silškyj kołodiaź. Vin uže vystyh, travu dovkoła nioho buła vkryta masnoju kiptiavoju, pid rozkrytym bortovym lukom valavsia zdochłyj ščurojid — use na niomu zhoriło, załyšylysia tilky rudi čerevyky na potrijnij pidošvi. Čudovi u ščurojidiv čerevyky! U nych čerevyky čudovi, bronechody, ta šče, mabuť, bombarduvalnyky. A sołdaty vony, jak usim vidomo, nikčemni. Šakały.

— Jak tobi podobajeſſia cia pozycija, Hagu? — zapytav Gepard.

Ja rozzyrnuvsia. Nu j pozycja! Ja prosto očam svojim ne poviryv. Dykobrazy vyryły sobi okopy obabič dorohy, posered halavyny miž okołyceju i džunglamy. Džungli stinoju stoały pered okopamy krokiv za pjatdesiat, nijak ne bilše. Možeš tam nazbyraty połk, možeš — brygadu, ščo zamaneſſia, v okopach pro ce ne diznajuťsia, a koły diznajuťsia, to zrobity vže odnakovo ničoho ne zmožuť. Pozadu okopiv na livomu flangu tiahnuļasia triasovyna. Za pravoflangovymy buło rivne pole, na jakomu raniše buło ščoś posijano, a teper use zhoriło. Ta-a-a-k...

— Ne podobajeſſia meni cia pozycja, — skazav ja.

— Meni tež, — skazav Gepard.

Šče b pak! Tut že buła ne tilky cia pozycja. Tut na dodaču buły Šče j dykobrazy. Buło jich tut štuk sto, ne menše, i vony veštałyś po cij svojej pozycji, nemov po toržyšču. Odni, pozbyvavšyś kupkamy, pałyły bahattia. Druhi prosto stoały, zapchavšy ruky v rukavy. A treti veštałyś.

Bila okopiv valaļysia gvyntivky, styrčały kułemety, bezhluzdo zaderšy choboty v nyžke nebo. Posered dorohy, zagruznuvšy v bahniuci po stupyci, ni v tyn ni v vorota stojav raketomet. Na łaſeti sydiv litnij dykobraz — čy to vartovyj, čy to prosto tak prysiv sobi, stomyvšyś brodyty. Zreštoju, škody vid nioho ne buło: sydiv sobi i dľubavsia skałkoju u vusi.

Kysło meni stało vid usioho cioho. Och, buła b moja vola — šarnuv by ja po vsiomu ciomu zbihovyšku z kułemeta... Ja z nadiejeju pohlanuv na Geparda, prote Gepard movčav i tilky povodyv svojim horbatym nosom zliva napravo i sprava nalivo.

Zzadu počuļysia rozlučeni hołosy, i ja ozyrnuvsia. Pid schodamy krajnioji chaty svarylysia dva dykobrazy. Ne podiłyły vony miž soboju derevjane koryto — kožen tiah do sebe, kožen łaſavsia na čim svit stojit, i po ocych-ot ja šarnuv by z osobłyvoju nasołodoju. Gepard skazav meni:

— Pryvedy.

Ja vmyť pidskočyv do cych bovduriv, dułom avtomata vperišcyv po rukach od-

¹ **Rokada** — doroha u prýfrontovij smuzi, paralelna liniji frontu.

noho, vperiščyv druhoho i, koły vony vytriščyłysia na mene, vypustivšy svoje koryto, kyvnuv jim hołovoju v bik Geparda. Navił ne pysnuły. I oboch vidrazu potom projniało, jak u łaźni. Vtyrajučýs na chodu rukavamy, vony pidtiupcem pidbihły do Geparda i zavmerły za dva kroky pered nym nečuparnymy spitniłymy kupamy. Gepard nekvapno pidniav trostynu, prymiryvsia, nače u biljard hrav, i vrizav — prosto po pykach, odnomu raz i druhomu raz, a potim hlanuv na nych, na tvariuk, i tilky promovyv:

— Komandyra do mene. Švydko.

Ni, chłopci ta divčata. Vse-taky Gepard javno ne čekav, ščo vse tut bude až tak pohano. Zvisno, dobra čekaty ne dovodyłosia. Jakščo vže Bijcivskych Kotiv kydajuť zatykaty proryv, to kožnomu zrozumiło: spravy kepški. Ałe ščob otake!.. U Geparda navił kinčyk nosa pobiliw.

Narešti zjavysia jichnij komandyr. Vytyknułasia z-za chat, zastibajučy na chodu kitel, dovha zaspana žerdyna v srych bakenbardach. Rokiv jomu pjatdesiat, ne menše. Nis červonyj, veś u prožylkach, załatane palciamy pensne, jake nosyły štabni tijeji vijny, na dovhomu pidboriddi — mokri krychty žuvalnoho tiutiunu. Vidrekomenduvavsia vin nam štab-majorom i sprobuvav perejty z Gepardom na «ty».

Ta de tam! Gepard takoho morozu na nioho napustyv, ščo vin jakoś až rostom zmenšyvsia: speršu buv na pivhołovy dovšyj, a čerez chvylynu hłyp — zmijine mołoko! — vin uże znyzu vhoru na Geparda dyvyłsia, syveňkyj takyj diduś serednioho zrostu.

Zreštoju, zjasuwałoś take. De voroh i skilky joho, štab-majorovi nevidomo; zavadniam svojim maje štab-major utrymaty seło do pidchodu pidkripłeń; bojova syła joho składajetsia zi sta šistnadciaty sołdativ z višmoma kułemetamy i dvoma raketometamy; majže vsi sołdaty — obmeženo prydatni, a pisla včorašnioho marš-kydka dvadciať sim iz nych ležať hen u tych chatach — chto z mozolamy, chto z hryžeju, chto z čym...

— Posłuchajte, — skazav raptom Gepard. — Ščo ce u vas tam kojiſsia?

Štab-major urvav sebe na seredyni frazy i hlanuv, kudy pokazuwała polirovana trostyna. Ałe ž i ocyška vse-taky v našoho Geparda! Tilky zaraz ja pomityv: u naj-bilšomu koli bila odnoho z vohnyšč sered srych kurtok našych dykobraziv ohydno majačať smuhasti kombinezony imperškoji bronepichoty. Zmijine mołoko! Raz, dva, try... Čotyry ščurojidy bila našoho vohnyšča, i ci svyni z nymy mało ne obijmajuſsia. Kuriať. Ta šče j hyhočuť cohoś...

— Ce? — promovyv štab-major i krolačymy svojimi očyma pohlanuv na Geparda. — Vy pro połonenych, pane staršyj nastavnyku?

Gepard ne vidpoviv. Štab-dykobraz znovu načepyv pensne i vziavšia pojasniu-vaty. Ce, bačte, połoneni, ałe do nas vony, bačte, žodnoho stosunku ne majuť. Za-chopleni u včoraśniomu boju jegeriamy. Ne majučy transportnych zasobiv, a takož čerez brak osobovoho składu dla nałežnoji ochorony...

— Hag, — promovyv Gepard. — Vidvedy jich i zdaj Kliščevi. Tilky speršu ne-chaj dopytaje...

Ja kłacnuv zatvorom i pišov do bahattia. Pokuriujuť, tvariuky, i chłyščuť ščoś iz kružok. Mordy u vsich zadovołeni, łysnijuť. Ce ž treba, jaka merzota... A cej, bi-

lavyj, dykobraza po spyni popleskuje, a dykobraz, bovdur bez mizkiv, skotyna, radyj-radeseńkyj, irže ta hołovoju krutyť. Pjani vony, čy ščo?

Ja pidijšov do nych uprytuł. Dykobrazy pomityły mene šče zdałeka, razom zamovkły ta počały tycheńko rozpovzatysia chto kudy. A v dejakych, napevno, nohy poterpły vid strachu: jak sydiły, tak i sydiať, vytriščyvšy oči, tilky paščeky porozziavalały. A smuhasti — to ti až sirymy zrobyłysia: znajuť našu embłemu ščurojidy, čuły!

Ja nakazav jim pidvestysia. Vony vstały. Znechotia. Ja nakazav jim vyšykuvaťs. Vyšykuvałyś, podityś nikudy. Bilavyj počav buv ščoś belkotity po-našomu — ja tknuv joho stvołom miž rebra, i vin zamovk. Tak vony meni j pišły — odyn za druhym, pochniupyvšyś, zakłavšy ruky za spynu. Ščuri. Ta naviť zapach vid nych jakyjs ščuriačyj... Dvoje — kremezni čołovjahy, płečysti, a dvoje, mabuť, z ostan-nioho naboru, chyrlavi šmarkači, trišky, może, starši za mene.

Ja połonenych nenavydžu. Ščo ce, rozumiješ, za taka słyzota — pišov na vijnu, a potrapiy u połon? Ni, ja rozumiju, zvyčajno: ščo z nych viźmeš, zi ščurojidiv, a vse-taky hydko, jak sobi choćete... Nu ot, prošu: odyn šmarkač zihnuvsia vdvoje, i vyvertaje joho. Vpered, vpered, z-zmijine mołoko! Druhyj počav. Čchu! I jak vony, ci paciuky, błyžku smerť čujuť — nu jak sprawžni ščuri. I zaraz vony ž nu na vse hotovi — zradaty, prodaty, pity v rabstvo...

— Bihom marš! — harknuv ja po-jichniomu.

Pobihły. Povilno bižať, pohano. Bilavyj cej nakulhuje. Važko poranenyj, značyť, nohu v łazni pidvernuv. Ničoho, doškutylhaješ.

Dobihły my do toho kraju seła, a tam i vantaživky — chłopci pobačyły nas, zakryčały, zasvystiły. Ja vybrav kalužu pobilše, pokłav połonenych marmyzamy v bahniuku i pidijšov do perednioji vantaživky, de Klišč. A Klišč uże meni nazustrič vystrybuje — morda veseła, vusyky pid nosom storčma, v zubach kistianyj mundštuk za modoju staršoho kursu.

— Nu, ščo skažeš, brate-smertnyku? — kaže vin meni.

Ja jomu dopovidaju: take, movlav, i take, movlav, stanovyšče, a połonenych obovjazkovo speršu dopytaty. I vže vid sebe:

— Pro mene ne zabud', Klišče, — każu. — Vse-taky ja jich siudy pryyiv...

— Ce ty pro ošyjnyk? — rozhubļeno zapytuje vin, a sam ozyrajeſtsia.

— Avžež! Chto ž jich siudy pryyiv?

— Ne baču oś ja — na čomu. Ne vesty ž jich u lis...

— A na palach?

— Možna, zvisno, j na palach... Tilky naviščo? — Vin pohlanuv na mene. — A jakščo bez pal? Viźmeſſia?

Nu ot. Tak ja j znav. Vično meni ne tałanyť. Ščo ja — vynuvatyj, aboščo, ščo moho vedenoho pry štabi załyšyły? A odnomu — jak? Meni j syły zabrakne. Do večora budu opynatyś, a potim šče vidmyvatysia ciłu nič.

— Ty ž znaješ, — skazav ja Kliščevi. — Ja ž vedenoho ne maju.

— A sam? — pytaje vin. — Šnurka z soboju maješ?

Tut mene azart rozibrav.

— A potrymaješ? — pytaju.

A vin na mene hlanuv, i meni vidrazu serce vpało.

— Košenia... — kaže. — Ty tut rozvažatysia budeš, a Gepard tam odyn? Anu bery try dvijky ta šuruj do Geparda! Ruchom!

Robyty buło ničoho. Ne sudyłosia, značyť, ne poščastylo. Pohlanuv ja na svojich smuhastykiv vostannie, zakynuv avtomat za spunu ta j harknuv z usijeji syły:

— Per-rša, druha, tretia dvijky — do mene!

Košeniata horochom posypałsia z vantaživky: Zajeć iz Pivnem, Nosań iz Krokodyłom, Snajper iz cym... jak joho... ne zvyk ja šče do nioho, joho tilky-tilky z Pigtanškoji škoły do nas pereveły — vbyv vin tam kohoś ne toho, ot joho j do nas.

Ja vže davno pomityv, ta nikomu ne kažu: zavałyť Kit pid hariaču ruku jakohonebud' cyvilnoho — nehajno nakaz po častyni. Takoho-to i takoho-to, kłyčka takato za skojennia kryminalnoho złocynu rozstrilaty. I taky vyveduť na płac, postawať pered strojem najkraščych druziv, daduť po niomu załp, tiło zakynuť u vantaživku na predmet hanebnoho pochovannia, a potim čuješ — bačyły joho chłopci abo na operaci, abo v inšej častyni... I pravylno, po-mojemu.

Nu, skomanduvav ja «bihom», i postrybały my nazad do Geparda. A Gepard tam času ne marnuje. Dyvlusia — nazustrič nam žerdyna ocia, štab-major, pidtiupcem porošyť, a zanym kołona, štuk pjatdesiat dykobraziv z łopatamy ta kyrkomotykamy, buchajuť čobotyškamy, spitnili, tilky para vid nych vałyť. Ce, značyť, pohnav jich Gepard novu pozyciju kopaty, sprawžniu, dla nas. Pid domom navproty medčastyny, dyvlusia, łopaty vže myhotiať, i stojiť raketo-met, ta j vzahali ruch u seli, jak na hołownomu prospekti v deň tezoimenytstva², — dykobrazy tak i myhotiať, i żodnoho ne vydno, ščoby buv iz poroźnimy rukamy: abo zi zbrojeju, ale takich mało, a bilśist' tiahnuť na sobi jaščyky z bojeprypasamy ta stanki dla kułemetiv.

Gepard pobačyv nas — vyjavyv zadovołennia. Dvijky Zajcia i Snajpera vidrazu posłav u džungli v peredovyj dozir, Nosania z Krokodyłom załyšyv pry sobi dla zvjazku, a meni skazav:

— Hag. Ty — najkraščyj u zahoni raketometnyk, i ja na tebe nadijuś. Bačyš ocyh targaniv? Bery jich sobi. Vstanovyš raketomet na tij okołyci, vybery pozyciju prybłyzno tam, de zaraz vantaživky. Dobriače zamaskujisia, vidkryjeś vohoń, koły ja pidpalu seło. Do diji, Kit.

Koły ja vse ce počuv, ja ne te ščo postrybav, a prosto-taky poletiv do svojich targaniv. Ci targany moji razom z raketometem zagruzły u brudniu vybojini posered dorohy i zbyrałsia, mabuť, vsiu vijnu tam provovtuzytyś. Łedve łapamy vorušać, hryżonosci. Nu, ja odnomu v vucho, druhomu kopniaka, tretioho prykładom miž łopatok, zakryčav tak, ščo v samoho u vuchach zadzveniło, — zapraciuwały moji targany po-sprawžniomu, majže jak ludy. Raketomet iz vybojiny na rukach vynesły i — marš-marš — pokotyły dorohoju, až kołesa zavyščały, až bahniuka poletiła, i — v inšu vybojinu. Tut uże dovełoś i meni vpriahtysia. Ni, chłopci, dykobraziv tež možna prymusyty praciuvaty, treba tilky znaty — jak.

Otož, stanovyšče u mene buło take. Pozyciju ja vže obrav — pryhadałsia meni nepodalik vid vantaživok husti taki rudi kuščyky ta płoska nyzovynka za nymy, de možna buło leheńko vrytysia u zemlu tak, ščo żodnyj dyjavoł z boku džungliv ne

² Tezoimenytstvo — imenyny členiv carškoji rodynu abo inšych velmožnych osib.

pobačyť. A ja vidtil vse bačytymu: i dorohu do samisiňkych džungliv, i vsiu silšku okoľyciu, jakščo popruť prosto čerez chaty, i boľoto livoruč, jakščo bronepichota zvidty suneťsia... I podumav ja šče, ščo treba bude ne zabuty poprosyty u Klišča kilka dvijok dla prykryttia z cieho boku. Raket u mene v ľotkach dvadciať štuk, jakščo tilky ci pysari dorohoju siudy jich ne povykydały, aby poľehšyty nošu... nu, ce my zaraz pobačymo, a v bud'-jakomu vypadku, ščojno okopajemosia, treba bude poslaty targaniv za popovnenniam. Strach jak ne lublu, koľy v boju dovodyťsia ekonomity. Ce vže todi ne bij, a kazna-ščo... Času vystačyť do sutinkiv, a koľy vony v sutinkach popruť, spaľachne ce dyke seľo, i buduť vony vsi v mene jak na dołoni — byj na vybir. Ne poškoduješ, Geparde, ščo na mene ponadijavsia!..

Oš ciu ostanniu dumku ja mašynalno dodumav, uže ležačy na spyni, a v siromu nebi nadi mnoju, jak dyvni ptachy, letiło jakeś paļajuče kloččia. Ni postriľu, ni vybuchu ja ne počuv, a zaraz i vzahali ničoho ne čuv. Ohľuch. Ne znaju, skilky času zbihlo, a potim ja siv.

Iz džungliv po četvero v riad vypovzajuť bronechody, plujuť vohnem ta rozhortajuťsia u bojove viaľo, a za nymy vypovzaje nastupna četvirká. Seľo horyť. Nad okopamy dym, ani duši ne vydno. Pochidna kuchnia poruč iz faktoriuje perekynuta, varyvo z neji rozlýlosia burym misyvom, paruje. Raketomet mij tež perekynutý, a targany ležať u kanavi kupoju odyn na druhomu. Odne slovo, zajniav ja zručnu pozyciju, zmijine mołoko!

Tut nakrylo nas druhoju čerhoju. Zneslo mene v kanavu, perekynuło čerez hoľovu, poven rot hľyny, oči zabylo zemľeju. Tilky na nohy pidvivsia — tretia čerha. I pišlo, i pišlo...

Raketomet my vse-taky na koľesa postavyly, skotyly u kanavu, i odyn bronechid ja spaľyv. Targaniv stało vže dvoje, kudy podivsia tretij — nevidomo.

Potim — vidrazu, bez perechodu — ja opynyvsia na dorozi. Popereďu ciła kupa smuhastykiv — býzko, zovsim býzko, poruč. Na jichnich kľynkach kryvavo vyblýskuvav vohoń. Nad vuchom u mene ohlušyvo torochkotiv kułemet, u ruci buv niž, a bila nih mojich chtoś smykavšia, piddajučy meni pid kolina...

Potim ja staranno, jak na poligoni, navodyv raketomet u staťevyj ščyt, jakyj nasuvavšia na mene z dymu. Meni naviť čuľasia komanda instruktora: «Po bronepichoti... bronebijnym...» I ja nijak ne mih natysnuty na spusk, bo v ruci mojij znova buv niž...

Potim raptom nastav perepočynok. Buły vže sutinky. Vyjavylosia, ščo raketomet mij ciłyj, i sam ja tež ciłyj, dovkoľa mene zibraľasia ciła kupa dykobraziv, čolo-vik desiať. Usi vony kuryly, i chtoś tyčnuv meni do ruk flahu. Chto? Zajeć? Ne znaju... Pamjataju, ščo na tli paļajučoji chaty za trydciať krokiv čorniła dyvna postať: vsi sydiły abo ležały, a cej stojav, i skľadaľosia take vražennia, nibyto vin čornyj, ale hołyj... Ne buło na niomu odiahu — ni šyneli, ni kurtky. Čy ne hołyj vsetaky?.. «Zajciu, chto ce tam styrčyť?» — «Ne znaju, ja ne Zajeć». — «A de Zajeć?» — «Ne znaju, ty pyj, pyj...»

Potim my kopały, pospišały jak mohły. Ce buło vže jakeś inše misce. Seľo buło vže teper ne zboku, a popereďu. Tobto seľa bilše ne buło vzahali — kupu hoľovešok, zate na dorozi pałały bronechody. Bahato. Kilka. Pid nohamy chlupotiła bołotiana juška... «Ohołošuju tobi podiaku, mołodeć, Kote...» — «Darujte, Geparde, ja ščoś

pohano rozumiju. De vsi naši? Čomu tilky dykobrazy?...» — «Vse harazd, Hagu, praciuj, praciuj, chorobryj brate, usi cili, vsi v zachvati vid tebe...»

...Aha! Vlipyv! Priamisińko v tupe ryło. Zadkuje, osidaje na kormu, vykydaje v čorne nebo snip iskor. Bižať, bižať! «Kote, pravoruč. Pravoruč! A-ap!..» Pravoruč ničoho ne baču, ta j ne dyvluś. Rozvertaju tudy stvoł, i raptom z čorno-červonoji muti prosto v lyce złyva ridkoho vohniu. Vse vidrazu spałachuje — i trupy, i zemla, i raketomet. I jakiś kušči. I ja. Bolače. Pekelnyj bil. Jak baron Tregg...

Kalužu meni, kalužu! Ta ž tut kaluža buła! Vony v nij ležały! Ja jich tudy pokłav, zmijine mołoko, a jich u vohoń treba buło klasty, u vohoń! Nema kaluži... Zemla horiła, zemla dymiła, i chtoś raptom z neludškoju syłoju vybyv jiji v mene z-pid nih...

ROZDIĽ II

Bila Hagovoho ližka sydiło dvoje. Odyn — suchorlavyj, z širokymy kistlavymy płečyma, z veľkymy kistlavymy ľapamy. Vin sydiv, zakynuvšy nohu na nohu, obchopyvšy kolino maslakuvatymy palciamy. Na niomu bув siryj svetr z vilnym kormirom, vužki syni štany nezrozumiľho pokroju, ne formeni, ta červono-siri pleteňi sandali. Oblyčcia buło hostre, zasmahle, z prjemnoju tverdistiu v rysach, svitli prymružení oči, syve voľossia — bezladnoju, ale vodnočas jakojuš akuratnoju kopeceju. Z kutyka v kutyk veľkoho tonkohuboho rota peresuvałasia sołomynka.

Inšyj bув dobriak u biłomu chałati. Oblyčcia v nioho buło rumjane, mołode, bez žodnoji zmoršky. Dvne jakeś oblyčcia. Tobto ne same oblyčcia, a vyraz. Jak u sviatych na davnich ikonach. Vin dyvyvsia na Haga z-pid svitłoho čuba, jakyj zvyssav na čoło, j usmichavsia, nače imenynnyk. Duże bув čymoś zadovołenyj. Vin i zahovoryv peršym.

— Jak my počuvajemosia? — pocikavyvsia vin.

Hag upersia dołoniamy v ližko, zihnuv nohy v kolinach i ɬeheńko perenis zad do uzholvja.

— Normalno... — skazav vin zdyvovano.

Ničoho na niomu ne buło, naviľ prostyradla. Vin pohlanuv na svoji nohy, na znajomyj šram vyšče kolina, pomacav hrudy i vidrazu ž vidčuv pid palciamy te, čoho raniše ne buło: dva zahybłennia pid pravym soskom.

— Oho! — skazav vin, ne strymavšyš.

— I šče odna v boci, — zauvažyv dobriak. — Vyšče, vyšče...

Hag namacav šram u pravomu boci. Potim vin švydko ohlanuv holi ruky.

— Stryvajte... — proburmotiv vin. — Ja ž horiv...

— Šče j jak! — skryknuv rumjanyj i rukamy pokazav — jak. Vychodyło, ščo Hag horiv, jak bočka z benzynom.

Suchorlavyj u svetri movčav, rozdyvlajučyś Haga, i buło v joho pohladi ščoś take, vid čoho Hag pidtiahnuvsia i promovyv:

— Diakuju vam, pane likariu. Dovho ja bув bez pamjati?

Rumjanyj dobriak čomuś perestav usmichatyś.

— A ščo ty pamjataješ ostannie? — zapytav vin majže ulesłyvo.

Hag namorščyvsia.

— Ja pidbyv... Ni! Ja horiv. Vohnemet, napevno. I ja pobih šukaty vodu... — Vin zamovčav i znov obmacav šramy na hrudiach. — Tijeji ž myti mene, mabuť, i pidstrely... — skazav vin nevpevneno. — Potim... Vin zamovk i hlanuv na suchorlavoho. — My jich zatrymały? Tak?.. De ja? V jakomu šptytali?

Odnak suchorlavyj ne vidpoviv, i znovu zahovoryv dobriak.

— Ta jak tobi skazaty... — Movby u skruti, vin iz syloju pohładyv sebe po kruhlých kolinach. — A ty sam jak dumaješ?

— Vynuvatyj... — skazav Hag i spustiy nohy z ližka. — Nevže tak bahato času mynuło? Pivroku? Čy rik... Skažiľ meni priamo, — počav vymahaty vin.

— Ta ščo tam čas... — skazav rumjanyj. — Času ž projšlo tilky pjať dib.

— Skilky?

— Pjať dib, — povtoryv rumjanyj. — Pravylno? — zapytav vin, zvertajučyś do suchorlavoho.

Toj movčky kyvnuv. Hag posmichnuvsia poblažlyvo.

— Nu harazd, — skazav vin. — Nu dobre. Vam, likariam, vydniše. Zreštoju, jaka riznycia... Ja by tilky chotiv znaty stanovyšče na fronti i koły ja zmožu povernutys u strij...

Suchorlavyj movčky peresovuvav sołomynku z odnoho kutyka rota do drugoho.

— Ja ž možu spodivatysia znova potrapyty do svojej grupy... u stołyčnu škołu.

— Navriad, — skazav rumjanyj.

Hag tilky hlanuv na nioho i znova stav dyvytysia na suchorlavoho.

— Ta ž ja — Bijcivskýj Kit, — skazav vin. — Tretij kurs... Maju podiaky. Maju odnu osobystu podiaku vid joho vysokosti...

Rumjanyj zachytav hołovoju.

— Ce nesuttievo, — skazav vin. — Ne v ciomu sprava.

— Jak ce — ne v ciomu sprava? — skazav Hag. — Ja — Bijcivskýj Kit! Vy ščo, ne znajete? Oś! — Vin pidniav pravu ruku i pokazav — znova ž taky suchorlavomu — tatujuvannia pid pachvoju. — Jakščo vy sprobujete zapchaty mene kudy-nebud' kapterom, budete vidpovidaty! Meni potyskav ruku joho vysokisť, osobysto! Joho vysokisť podaruvav meni...

— Ta ni, my virymo, virymo, znajemo! — zamachav na nioho rukamy rumjanyj, ale Hag obirvav joho:

— Pane likariu, ja rozmovlaju ne z vamy! Ja zvertajusia do pana oficera!

Tut rumjanyj čomuś fyrknuv, zatułyv obłyčcia dołoniamy i zachychotiv tonkym ohydnym smichom. Hag spantełyčeno dyvyvsia na nioho, potim pereviv pohlad na suchorlavoho. Toj narešti zahovoryv:

— Ne zvažaj, Hag. — Hołos v nioho buv hłybokyj, značuščyj, vidpovidnyj do obłyčcia. — Ałe ty sprawdi ne ujavlaješ svoho stanovyšča. My ne možemo vidpravty tebe zaraz do stołyčnoji škoły. Švydše za vse, ty vzahali nikoły bilše ne potrapyš do škoły Bijcivských Kotiv...

Hag vidkryv i znova zakryv rota. Rumjanyj perestav chychotity.

— Ałe ž ja počuvajusia... — prošepotiv Hag. — Ja ciłkom zdorovyj. Čy ja kalika? Skažiľ meni vidrazu, pane likariu, ja ne kalika?

— Ni-ni, — švydko skazav rumjanyj. — Ruky-nohy v tebe u povnomu poriadku, a ščo stosuješsia psychiky... Chto takyj buv Hang Hnuk, ty pamjataješ?

— Tak točno... Ce buv učenyj. Stverdžuvav množynnist zasełenych svitiv... Imperški fanatyky povisyły joho za nohy i rozstrilały z arbaletiv... — Hag zamjavsia.

— Ot točnoji daty ja ne pamjataju, vynuvatyj. Ałe ce buło do peršoho ałajskoho povstannia...

— Duże dobre! — pochvałyv rumjanyj. — A jak stavyťsia do včennia Hanga sučasna nauka?

Hag znova zamjavsia.

— Ne možu skazaty točno... Pryčyn zaperečuvaty nemaje. V nas u školi na zaniattiach praktyčnoju astronomijeju priamo pro ce ne hovoryłosia. Hovoryłosia tilky, ščo Ajgon, Pirra... ta inši... Kakga, naprykład... Taki ž planety, jak naša... Tak,

pravylno! Na Ajgoni je atmosfera, vidkryta vydatnym osnovopołožnykom ałajskoju nauky Hriddom, tož tam ciľkom može isnuvaty žyttia...

Vin pereviv podych i z tryvochoju pohlanuv na suchorlavoho.

— Duże dobre, — znova skazav rumjanyj. — Nu, a jak na iných zirkach?

— Darujte, ščo — na iných zirkach?

— Bila iných zirok može isnuvaty žyttia?

Hag ukryvsia potom.

— N-ni... — promovyv vin. — Ni, oskilky tam bezpovitrianyj prostir. Ne može.

— A jakščo bila jakoji-nebud' zirkы je planety? — nevbłahanno napolahav likar.

— A! Todi može, zvyčajno. Jakščo bila zirkы je planeta z atmosferoju, na niж ciľkom može buty žyttia.

Rumjanyj iz zadovołenniam vidkynuvsia na spynku krisla i hlanuv na suchorlavoho. Todi suchorlavyj vyjniav sołomynku z rota i zazyrnuv Hagovi priamo u dušu.

— Hagu, ty ž — Bijcivskyj Kit? — skazav vin.

— Tak! — Hag prybrav mołodećkoho vyhladu.

— A Bijcivskyj Kit je bojova odynycia sama v sobi, — u hołosi suchorlavoho zadzveniv vijskowyj metał, — zdatna vporatysia z bud'-jakoju możłyvoju ta ne-možłyvoju nespodivankoju, tak?

— I obernuty jiji, — pidchopyv Hag, — na čest' i słavu joho vysokosti hercoga ta joho domu!

Suchorlavyj kyvnuv.

— Suzirja Žuka, znaješ?

— Tak točno! Ekiptykalne suzirja z dvanadciaty jaskravych zirok, vydyme v litniu poru roku. Alfoju Žuka je...

— Stij. Siomu Žuka znaješ?

— Tak točno. Oranževa zirk...

— ...bila jakoji, — perervav joho suchorlavyj, pidniavšy masłakuvatyj pałeć, — znachodyťsia planetna systema, nevidoma poky ščo ałajskiej astronomiji. Na odnij iz cych planet je atmosfera. Bahato miljardiv rokiv tomu na niж vynykło žyttia. Krim toho, na niж isnuje cywilizacija rozumnych istot, kota značno vyperedyla cywilizaciju Gigandy. Ty na cij planeti, Hagu.

Zapała movčanka. Hag, uveś pidibravšyś, čekav prodovžennia. Suchorlavyj i likar pylno dyvyłyś na nioho. Movčanka zatiahuałaś. Narešti Hag ne vytrymov.

— Ja zrozumiv, pane oficer, — dopoviv vin. — Prodovžujte, bud' łaska.

Likar kriaknuv, a suchorlavyj morhnuv kilka raziv pospil.

— A-a, — skazav vin spokijno. — Vin vyrišyv, ščo my prodovžujemo vyprobuvannia psychiky i teper dajemo jomu vvidnu, — pojasnyv vin likarevi. — Ce ne vvidna, Hagu. Ce naspravdi tak i je. Ja praciuvav na vašej planeti, na Gigandi, v pivničnych džunglach hercogstva. Vypadkovo ja opynyvsia bila tebe pid čas boju. Ty ležav na zemli j horiv, do toho ž ty buv smertelno poranenyj. Ja perenis tebe na svij zorelit... ce takyj speciälnyj aparat dla podorożej miž zirkamy... i dostavyv siudy. Tut my tebe vylikuvaly. Ce vse ne vvidna, Hagu. Ja ne oficer i, zvisno, ne ałajeć. Ja — zemlanyj.

Hag u zadumi pryhľadyv voľossia.

— Je hadka, pane oficere, ščo ja znaju vašu movu ta umovy žyttia na cij planeti.

Čy ni?

Znovu zapaľa movčanka. Potim suchorlavyj skazav, usmichnuvšyś:

— Ty, zdaješsia, ujavyy sebe na zaniattiach iz dyversijno-rozviduvalnoji pidhotovky...

Hag tež dozvoľyv sobi usmichnutyś.

— Ne zovsim tak, pane oficere.

— A jak že?

— Ja hadaju... ja spodivajusia, ščo komanduvannia udostoiuje mene projty specperevirku dla toho, aby pryjniaty nove, dosyť vidpovidalne pryznačennia. Ja pyšajusia, pane oficere. Dokľadu vsich zusyl, ščoby vypravdaty...

— Posluchaj, — skazav raptom rumjanyj likar, povertajučyś do suchorlavoho.

— A može, tak i załyšty? Stvoryty umovy ničoho ne vartuje. Adže ty kažeš, ščo znadobytśia tilky try-čotyry misiaci!

Suchorlavyj zachytav hoľovoju i počav ščoś hovoryty rumjanomu nezrozumi-ļoju movoju. Hag iz navmysno rozhublonym vyhladom rozzyravsia. Prymiščennia buło nezvyčajne. Priamokutna kimnata, hladki kremovi stiny, stela rozkreslena v šachovu klitynku, prýčomu kožna klitynka svitylsia zseredyny červonym, oranževym, bľakytnym, zeženym. Vikon nema. Dverej takož čomuś ne buło po-mitno. Bila uzholivja ližka u stini jakiś knopky, nad knopkamy — dovhi prozori vi-konečka, jaki svitiaſsia rivnym, duže čystym zeženym svitłom. Pidloha čorna, ma-tova... i krišla, v jakych sydiať ci dvoje, niby rostuť iz pidlohy, a može, składajuť iz neju odne cièle. Hag nepomitno pohľadyv pidlohu bosoju stopoju. Dotyk buv pry-jemnyj, niby do mjakoji teploji tvaryny...

— Harazd, — skazav narešti suchorlavyj. — Odiahajsia, Hagu. Ja tobi deščo pokažu... De joho odiah?

Rumjanyj, povahavšyś šče sekundu, nachylyvsia kudyś ubik i vytiahnuv niby zi stiny płaskyj prozoryj paket. Trymajučy joho v opuščenij ruci, vin znovu zahovo-ryv iz suchorlavym i rozmovlav dosyť dovhō, a suchorlavyj dedali energijniše krutyv hoľovoju i vrešti zabrav paket u rumjanoho i žburnuv joho Hagovi na kolina.

— Odiahajsia, — nakazav vin znovu.

Hag oberežno ohlanuv paket z usich bokiv. Paket buv z jakohoś prozoro-ho materiälu, oxamyto-voho na dotyk, a vseredyni buło ščoś duže čyste, mjake, ľehke, biłe z bľakytnym. I raptom paket sam po sobi rozpavšia, rozsypavšia tanučymy u povitri sriblastymi iskramy, i na ližko vpały, rozhortajučyś, korotki bľakytni štany, biła z bľakytnym kurtka i šče ščoś.

Hag iz kamjanym oblyččiam počav use ce na sebe odiahaty. Raptom rumjanyj skazav hołosno:

— Ta, može, meni vse-taky pity z vamy?

— Ne treba, — skazav suchorlavyj.

Rumjanyj splesnuv biłymi mjakymi rukamy:

— Nu ščo v tebe za vdača, Korniju? Ščo ce za poryvy intuiciji! Adže, zdavałoś by, vse rozpysały, pro vse domovylyś...

— Jak bačyš, ne pro vse.

Hag natiahnuv zovsim nevahomi sandali, jaki napročud pidijšly na joho nohu.
Vin stav, izsunuv pjaty ta nachylyv hoľovu.

— Ja hotovyj, pane oficere.

Suchorlavyj ohlanuv joho.

— Nu ščo, podobajeťsia tobi ce? — zapytav vin.

Hag sipnuv pľečem.

— Zvisno, ja viddav by perevahu formi...

— Obijdeňsia bez formy, — proburčav suchorlavyj, pidijmajučýs.

— Słuchajuś, — skazav Hag.

— Podiakuj likarevi, — skazav suchorlavyj.

Hag čitkym ruchom povernuvsia do rumjanoho z obłyčiam sviatoho, znova zsunuv pjaty i nachylyv hoľovu.

— Dozvolte podiakuвати вам, pane likariu, — skazav vin.

Toj mlavo machnuv rukoju.

— Ta jdy vže... Kote...

Suchorlavyj už jšov, priamujučy prosto v hľuchu stinu.

— Do pobačennia, pane likariu, — skazav Hag veseľo. — Spodivajuś, tut my bilše ne pobačymoś, a počujete vy pro mene tilky dobre.

— Och, spodivajusia... — vidhuknuvsia rumjanyj z javnym sumnivom.

Ta Hag bilše ne stav iz nym rozmovlaty. Vin nazdohnav suchorlavoho same tijeji myti, koły v stini pered nymy ne rozčynylysia, a jakoś prosto zjavylysia priamokutni dveri, i vony stupyły v korydor, tež kremovyj, tež porožnij, tež bez vikon i dverej i tež nezrozumiło jak osvitlenyj.

— Ščo ty zaraz spodivajeňsia pobačyty? — zapytav suchorlavyj.

Vin stupav široko, vymachujučy cybatymy nohamy, ale stopy stavav z jakouś osoblývoju mjakistiu, kotra vmyť nahadała Hagovi nezrivniannu chodu Geparda.

— Ne možu znaty, pane oficere, — vidpoviv Hag.

— Nazyvaj mene Kornijem, — skazav suchorlavyj.

— Zrozumiło, pane Korniju.

— Prosto — Kornij...

— Tak točno... Kornij.

Korydor nepomitno peretvoryvsia na schody, jaki veły vnyz płavnoju širokoju spirallu.

— Otže, ty ne proty toho, ščob opynytyisia na inšej planeti?

— Sprobuju vporatysia, Korniju.

Vony majže bihły vnyz schodamy.

— Zaraz my znachodymoś u špytali, — kazav Kornij. — Za joho stinamy ty pobačyš bahato nespodivanoho, naviť strašnoho. Ale vrachuj, tut ty v ciłkovytij bezpeci. Jaki b dyvni reči ty ne pobačyv, vony ne možuť zahrožuvaly tobi j ne možuť včynyty škody. Ty mene rozumiješ?

— Tak, Korniju, — skazav Hag i znova dozvoľyv sobi usmichnutys.

— Postarajsia sam rozibratysia, ščo do čoho, — prodovžuvav Kornij. — Jakščo čohoś ne rozumiješ — obovjazkovo zapytuj. Vidpovidiam možeš viryty. Tut ne brešuť.

— Słuchajuś... — vidpovidav Hag iz najserjoznišym vyhladom.

Tut neskinčenni schody zakinčylisia, i vony vyletili v širokyj svitlyj zał iz prozoroju perednioju stinoju, za jakou buło povno zeženi, žovtiv pisok dorižok, vyblyskuvaly na sonci chymerni metaževi konstrukcji. Kilka čołovikiv u jaskravomu i, vidverto skažemo, lehkovažnomu odiazi homoniły pro ščoś posered zału. I hołosy jichni lyčyły jichniomu odiahu — nevymušeni, hołosni do neprystojnosti. I raptom vony razom zamokły, nenače jich chtoś vymknuv. Hag pomityv, ščo vsi vony dyvlaťsia na nioho... Ni, ne na nioho. Na Kornija. Usmišky spovzały z obłyč, obłyčcia zastyhały, pohlady opuskały — i ot uže nichko bilše ne dyvyťsia na Kornija, vzahali nichko bilše ne dyvyťsia v jichnij bik, a Kornij znaj sobi jde mymo nych u ciłkovytij tyši, nemov ničoho cioho i ne pomityvšy.

Vin zupynyvsia pered prozoroju stinoju i pokłav ruku Hagovi na płeče.

— Jak tobi ce podobajeſsia? — zapytav vin.

Vełycezni, v bahato obchvativ, zmorškuватi stovbury, kluby, chmary, cili chmaryšča slipučoji, pronyzłyvoji zeženi nadnymy, žovti rivni dorižky, a vzdovžnych — temno-zeženyj čaharnyk, nepronykno hustyj, siajučyj jaskravymy, neprav-dopodibno buzkovymy kvitamy, i raptom iz plamystoju vid soncia tini na piščanu płoščadku vystupyv dyvovyžnyj, zovsim nemožływyj zvir, ščo składavsia movby tilky z nih ta šyji, zupynyvsia, povernuv małeńku hołovu i hlanuv na Haga vełyce-znymy oxamyтовымy očyma.

— Nejmovirno... — prošepotiv Hag. Hołos u nioho zirvavšia. — Čudovo zrobленo!

— Zebrožyrafa, — nezrozumiło i vodnočas niby j zrozumiło pojasnyv Kornij.

— Dla ludyny nebezpečnyj? — diłowyto pocikavyvsia Hag.

— Ja ž tobi vže kazav: tut nema ničoho ni nebezpečnoho, ni zahrozłyvoho.

— Ja rozumiju: tut — nema. A tam?

Kornij pokusav hubu.

— Tut — ce i je tam, — skazav vin.

Ałe Hag uže ne čuv joho. Vin vraženo dyvyvysia, jak piščanoju dorižkoju mymo zebrožyrafy, zovsim poruč iz neju, jde čołovik. Vin pobačyv, jak zebrožyraf schyłyv neskinčennu šyju, niby pistriavyj šlahbaum opustysia, a čołovik, ne spyniajučyš, potripav tvarynu po čubku i pišov dali, povz sporudu zi skručenoho špyčastoho metału, povz rajdužne pirja, ščo vysiło prosto v povitri, pidniavsia kilkoma płaskymy schidciamy ta križ prozoru stinku uvijšov u zał.

— Miž inšym, ce takož inoplanetianyn, — skazav Kornij upivhołosa. — Joho tut vylikuvaly, i skoro vin poverneſsia na svoju planetu.

Hag sucho hłytnuv, provodžajučy očyma vydužałoho inoplanetianyna. Toj mav dyvni vucha. Sebto, točno kažučy, vuch majže ne buło, a hołyj čerep nepryjemno vražav vełykoju kilkistiu jakychoś hul ta vuzluvatych hrebinčastych vystupiv. Hag znovu hłytnuv i pohlanuv na zebrožyrafu.

— Chiba... — počav vin i zamokv.

— Tak?

— Pereprošuju, Korniju... Ja dumav... Ja dumav... ce vse... Nu, oce vse, za stinoju...

— Ni, ce ne kino, — z vidtinkom neterpinnia v hołosi skazav Kornij. — I ne voljer. Ce vse naspravdi, i tak tut usiudy. Chočeš pohladyty joho? — zapytav vin

raptom.

Hag veš napružyvsa.

— Słuchajusia, — skazav vin osílym hołosom.

— Ta ni, jak ne chočeš — ne treba. Prosto ty maješ zrozumity...

Kornij raptom urvav sebe. Hag pidniav na nioho oči. Kornij dyvyvsia poverch joho hołovy vhłyb zału, de znov uže łunały hołosy ta smich, i obłyčcia joho nespodivano j dyvno zminyłoś. Novyj vyraz zjavyvsia na niomu — sumiš tuhy, bolu i očikuvannia. Hagovi vže dovodyłosia bačty taki obłyčcia, ta vin ne vstyh zhadaty, de j koły. Vin obernuvsia.

Na tomu boci zału pid samoju stinoju stojała žinka. Hag naviť ne vstyh jiji jak slid rozdyvtysia — za myť vona ščezla. Ałe vona buła v červonomu, mała vuhilno-čorne vołossia ta jaskravi, zdajeſsia syni, oči na biłomu obłyčci. Neruchomyj jazyk červonoho połumja na kremovomu foni stiny. I vidrazu — ničoho. A Kornij skazav spokijno:

— Nu ščo ž, chodim...

Obłyčcia v nioho buło jak i raniše, nemov ničoho j ne stałosia. Vony jšly vzdovž prozoroji stiny, a Kornij kazav:

— Zaraz my opynymoś u zovsim inšomu misci. Opynymosia, rozumiješ? Ne perełetymo, ne perejidemo v inše misce, a prosto opynymoś tam, maj na uvazi...

Pozadu hołosno zarehotały na kilka hołosiv. Hag spałachnuvšy, ozyrnuvsia. Ni, smijałysia ne z nioho. Na nych vzahali nichko ne dyvyvsia.

— Zachod', — skazav Kornij.

Ce buła kruhła budka na zrazok telefonnoji, tilky stinky vona mała ne prozori, a matovi. Do budky veły dveri, i zvidty tiahło zapachom, jakyj buvaje pisla sylnoji hrozy. Hag nesmiłyvo stupiv doseredyny, Kornij vtysnuvsia slidom, i dvernyj proriz znyk.

— Ja potim pojasniu tobi, jak ce robyťsia, — hovoryv Kornij. Vin nekvapno natyskav kłaviši na nevelýkomu pulti, vmontovanomu u stinu. Taki pulty Hag bačyv na aryfmetyčnych mašynach u buchhałteriji škoły. — Oś ja nabyraju šyfr, — prodovžuvav Kornij. — Nabrav... Bačyš zełenyj vohnyk? Ce označaje, ščo takyj šyfr docilnyj, a finiš vilnyj. Teper vyrušajmo... Oś cia červona knopka...

Kornij natysnuv na červonu knopku. Ščob ne vpasty, Hag učepyvsia za joho svetr. Pidłoha niby znykła na myť, a potim zjavyłasia znova, i za matovymy stinkamy raptom stało svitliše.

— Vse, — skazav Kornij. — Vychod'.

Zału ne buło. Buv šyrokyj, jaskravo osvitlenyj korydor. Litnia žinka u blysukučij, nače rtuť, nakydci vidijšla nabik, dajući jim dorohu, suvoro zmiriała pohladom Haga, pohlanuła na Kornija — obłyčcia jiji raptom zdryhnułosia, vona kvapłyvo pirnuła v budku, i dveri za neju ščezły.

— Priamo, — skazav Kornij.

Hag pišov priamo. Tilky zrobivšy kilka krokiv, vin tycheńko pereviv podych.

— Odna myť — i my za dvadciał kilometriv, — skazav Kornij u nioho za spynoju.

— Vražajuče... — vidhuknuvsia Hag. — Ja ne znav, ščo my vmijemo taki reči...

— Nu, prypustymo, vy šče ne vmijete... — zaperečyv Kornij. — Siudy, pravoruč.

— Ni, ja mav na uvazi — v pryncypi... Ja rozumiju, vse zasekrečeno, ale dla armiji...

— Prochod', prochod'. — Kornij pidštovchnuv joho u spynu.

— Dla armiji taka štuka nezaminna... Dla armiji, dla rozvidky...

— Tak, — promovyv Kornij. — Zaraz my perebuujemo v hoteli. Ce mij nomer. Ja tut žyv, poky tebe likuvaly.

Hag rozzyrnuvsia. Kimnata buła vełyka i ciłkom porožnia. Žodnych slidiv mebliv. Zamist' perednioji stiny — bławytne nebo, inši stiny riznokolorovi, pidłoha biła, stela, jak i u šptytali, v riznokolirnu klitynku.

— Davaj pohovorymo, — skazav Kornij i siv.

Vin mav by vpasty svojim suchorlavym zadom na ciu biłu pidłohu. Ale pidłoha vypnułasia nazustrič joho padajučomu tiłu, nemovby obtekla joho j peretvoryłasia na krisło. Ščojno cioho krisła ne buło. Vono prosto myttievo vyrosło. Priamo z pidłohy. Prosto na očach. Kornij zakynuv nohu na nohu, zvyčno obchopyvšy masłakuvatymy palciamy kolino.

— My tut bahato sperečalysia, Hagu, — promovyv vin, — jak iz toboju buty. Ščo tobi rozpovisty, ščo vid tebe prychovaty. Jak zrobyty, ščob ty, Bože borony, ne zvychnuvsia...

Hag obłyzznuv peresochli huby.

— Ja...

— Proponuvałosia, naprykład, załyšty tebe na ci try-čotyry misiaci neprytomnym. Proponuvałosia zahipnotyzuvaty tebe. Bahato riznych durnyć proponuvałoś. Ja buv proty. I oś čomu. Po-perše, ja viriu v tebe. Ty — sylnyj, trenovanyj chłopeć, ja bačyv tebe v boju i znaju, ščo ty možeš bahato čoho vytrymaty. Po-druhe, dla vsich bude krašče, jakščo ty pobačyš naš svit... nechaj naviť tilky šmatočok našoho svitu. Nu, a po-tretie, ja tobi česno skažu: ty meni možeš znadobytsia.

Hag movčav. Nohy jomu zaderevjaniły, zakładeni za spynu ruky vin stysnuv z usijeji syły, do bolu. Kornij raptom podavsia vpered i skazav, nemov zaklynajučy:

— Ničoho strašnoho z toboju ne stałosia. Ničoho strašnoho z toboju ne stanešsia. Ty v ciłkovytij bezpeci. Ty prosto zdjusniuješ podorož, Hagu. Ty v hostiach, rozumiješ?

— Ni, — skazav Hag chrypko.

Vin povernuvsia i pišov prosto v bławytne nebo. Spynyvysia. Podyvyvysia. Sty-snuti kułaky joho pobiliły. Vin zrobyv krok nazad, druhyj, tretij i zadkuvav doty, poky ne vpersia łopatkamy.

— Otže... ja vže tam? — skazav vin chrypko.

— Otže, ty vže tut, — skazav Kornij.

— Jake ž u mene zavdannia?.. — zapytav Hag.

ROZDIEL III

Korotše kažučy, chłopci ta divčata, vlyp ja tak, jak do mene ne vlypav šče, ma-buť, žoden Bijcivskyj Kit. Ot sydžu ja zaraz na rozkišnij halavyni po šyju u mjakij travci-muravci. Dovkoła mene — bławodať, spravžnij kurort na ozeri Zagguta, tilky samoho ozera nemaje. Dereva — nikoły takych ne bačyv: łystia zełene-zełene, mjake, šovkovyste, a na hiłkach vysiať zdomrovenni płody — hrušamy nazyvajuťsia — smakota, i již skilky vlize. Livoruč vid mene dibrova, a prosto peredi mnoju dim. Kornij kaže, ščo sam joho svojim rukamy zbuduvav. Možlyvo, ne znaju. Znaju tilky, ščo koły mene pryznačyły na vartu bila myslyvskoho budynočka joho vysokosti, tak, tam tež buv dim — rozkišnyj budynok, i buduvaly joho ve-e-łyki hołovy, ale kudy jomu do cioho. Pered budynkom basejn, voda čysta, jak pobačyš — pyty chočet'sia, kupatysia strašno. A dovkoła — step. Tam ja šče ne buv. I poky ščo ne kortyť. Ne do stepu meni zaraz. Meni by zaraz zrozumity, jakoju movoju ja dumaju, zmijine mołoko! Bo ž vid samoho narodžennia nijakych mov, krim ridnoji ałajskojo, ja ne znav. Vijskovyj rozmovnyk — ce, zvisno, ne v rachunok: vsilaki tam «rukы vhoru», «lahaj», «chto komandyr» i take inše. A teper ot nijak ne možu vtoropaty, jaka ž movea meni ridna — cia-ot jichnia rosijška čy ałajška. Kornij kaže, ščo ciu rosijsku v kilkosti dwadciaty pjaty tysiač sliv ta riznych tam idióm³ u mene zapchały za odnu nič, poky ja spav pisla operaciji. Ne znaju. Idioma... Jak ce bude ałajskoju? Ne znaju.

Ni, ja ž spočatku ščo podumav? Speclaboratoriya. Taki v nas je, ja znaju. Kornij — oficer našojo rozvidky. Duże schožyj. I hotujuť vony mene dla jakohoś osobływo važłyvoho zavadannia. Może, interesy joho vysokosti rozpovsiudyłyś na inšyj materyk. A może, čort zabyraj, i na inšu planetu. Čomu b i ni? Ščo ja znaju?

Ja navit', dureń, spočatku dumav, ščo vse dovkoła — dekoracija. A potim deň tut žyvu, druhyj — ni, chłopci ta divčatka, ne vychodyť. Ce misto — dekoracija? Synie ce hromaddia, ščo zjavlajeťsia čas vid času na obriji, — dekoracija? A žerovyško? Pokazaty chłopciam ce žerovyško — ne poviriať, ne buvaje takoho žerovyška. Bereš tiubyk, niby iz zubnoju pastoju, vytyskaješ na tariłku, i na tobi — zabulkotiło, zasyčało, i tut treba schopyty druhyj tiubyk, joho tysnuty, i achnuty ty ne vstyh, jak na tariłci pered toboju — vełyčeznyj šmat pidsmaženoho mjasa, veś zołotystyj, duch vid nioho... ech, ščo tam kazaty! Ce, chłopci ta divčatka, ne dekoracija. Ce mjaso. Abo, skažimo, nične nebo: vsi suzirja perekoseni. I Misiać. Tež dekoracija? Česno kažučy, vin na dekoraciju jakraz dosyť-taky schožyj. Osobływo jak vysoko. Ale na schodi — dyvytysia strašno! Vełyčeznyj, rozbuchłyj, červonyj, povze z-za derev... Jakýj ja vže tut deň, pjatyj, čy ščo, a dosi mene vid cioho vydovyšča drož projmaje.

Ot i vychodyť, ščo spravy kepški. Mohutni vony tut, padluky, mohutni, prostym okom vydno, i suproty nych, suproty vsijeji cijeji moci ja tut odyn. I nichto ž u nas pro nych ničoho ne znaje, oś ščo najstrašniše. Chodiať vony po našij Gigandi,

³ **Idioma** — prytamannyj tilky pevnij movi stijkyj zvorot, ščo vyražaje jedyne poniatia.

jak u sebe vdoma, znajuľ pro nas use, a my pro nych — ničoho. Z čym vony do nas pryjšly, ščo jim u nas treba? Strašno... Jak ujavyš sobi vse jichnie čortovynnia — vši ci myttievi strybky na sotni kilometriv bez litakiv, bez mašyn, bez zaliznyć... ci jichni sporudy, vyšči za chmary, nemožlyvi, nejmovirni, jak pohanyj son... kimnaty-samo-brankы, jiža priamo z povitria, likari-čudodiji... A siohodni vranci — nasnyloš meni, aboščo? — Kornij prosto z basejnu bez ničoho, v samych płavkach, złetiv u nebo, jak ptach, rozvernuvsia nad sadom i znyk za derevamy...

Ja pro ce jak zhadav, proderlo mene do samych pečinok. Zirvavia, probihsia halavynoju, hrušku zžer, ščoby zaspokojitysia. A ja ž tut usioho tilky pjatyj deň! Ščo ja za pjať dñiv mih tut pobačyty? Ot choč by cia halavyna. V mene vikno prosto na neji vychodyť. I ot nedavno prokydajusia vnoči čerez jakeś chrypkе niavkannia. Koty bjuťsia, čy ščo? Ta vže znaju, ščo ne koty. Pidkravvia do vikna, vyzyrnuv. Stojíť. Prosto posered halavyny. Ščo — ne rozumiju. Niby trykutne, vełyčezne, biłe. Poky ja oči proder, dyvlusia — tane v povitri. Jak mara, słovo česti. Vony v nych tak i nazývajuťsia: «prvydy».

Ja na ranok u Kornija zapytav, a vin kaže: ce, kaže, naši zoreloty kłasu «prvyd» dla perelotiv serednioji dalnosti, dvadciat svitłowych rokiv i błyžče. Ujavlajete? Dvadciat svitłowych rokiv — ce v nych serednia dalnist! A do Gigandy, miž inšym, usioho visimnadciať...

Ni-i, vid nas jim tilky odne može znadobytysia: raby. Chtoś taky u nych tut musyť praciuvaty, chtoś taky ciu jichniu błahodať zabezpečuje... Ot Kornij meni veš čas tovče: učyś, prydylajsia, čytaj, čerez try-čotyry misiaci, movlav, dodomu povernešsia, počneš buduvaty nove žyttia, te, se, vijna, kaže, čerez try-čotyry misiaci zakinčyťsia, my, kaže, cijeju vijnoju zajniałysia i najbłyžčym časom z neju pokinčymo. Tut-to ja joho i vpijma. Chto ž, kažu, v cij vijni peremože? A nichko ne peremože, vidpovidaje. Bude myr, i vše. Ta-ak... Use zrozumiło. Ce, značyť, ščob my materiälu daremno ne marnuvały. Ščob use buło tycho-myrno, bez usilakých tam obureń, povstań, krovoprołyť. Ce jak pastuchy ne dajuť bykam bytysia ta kaličytysia. Chto v nas dla nych nebezpečnyj — tych pryberuť, chto potribnyj — tych kuplať, i piduť vony nabuvaty triumy svojich «prvydiv» ałajciamy ta šurojidamy vperemiš...

Kornij ot, ščopravda... Ničoho ne možu iz soboju vdijaty: podobajeťsia vin meni. Makitroju rozumiju, ščo inakše buty ne može, ščo tilky taku ludynu vony j mohły do mene prystavyty. Hołovoju rozumiju, a nenavydity joho ne možu. Nasłanenia jakeś. Viriu jomu jak telegeń. Słuchaju joho, rozvisyvšy vucha. A sam znaju, ščo ot-ot počne vin meni navijuvaty i dovodyty, ščo jichnij svit — prekrasnyj, a naš — pohanyj, i ščo naš svit treba buło by pererobyty za zrazkom jichnioho, i ščo ja jim u cij spravi mušu dopomohty, jak chłopeć rozumnyj, volovyj, sylnyj, ciłkom prydanyj dla spravžnioho žyttia...

Ta ščo tam, vin uže i počav potrochu. Vin usich vydatnych ludej, na jakych my mołymosia, vže połyty brudom ustyh. I feldmaršala Bragha, j Odnoookoho Łysa, vełykoho šefa rozvidky, i na joho vysokist' natiaknuv buv, ta tut ja joho, zvyčajno, vidzazu urvav... Usim vid nioho perepało. Naviť imperciam — ce, značyť, ščob pokazaty, jaki vony tut neuperedženi. I tilky pro odnoho vin hovoryv dobre — i pro Geparda. Schoże, vin znav joho osobysto. I cinuvav. U ciomu čolovikovi, kaže, zahynuv vełykyj pedahoh. Tut, kaže, jomu b ciny ne buło... Harazd.

Chotiv ja zupyntysia, ta ne vstyh — počav dumaty pro Geparda. Ech, Gepard... Nu harazd, chłopci zahynuły, Zajeć, Nosań... Kit na mini pidirvavia... nechaj. Dla toho j narodyły nas na svit. A ot Gepard... Ja ž baťka majže ne pamjataju, maty — nu ščo maty? A ot tebe ja nikoły ne zabudu. Ja ž slabkyj do škoły pryjšov — hołod, kotiatynu žer, samoho mało ne zjiły, baťko z frontu povernuvsia bez ruk, bez nih, korysti z nioho nijakoji, vse na horiłku vyminiuvav... A v kazarmi ščo? U kazarmi tež ne z medom, pajky sami znajete jaki. I chto meni svoji konservy viddavav? Stojiš unoči dniuvalnym, žerty chočeſsia — až zuby ryplať; raptom zjavylsia jak z-pid zemli, raport vysluchaje, burkne šoś, vsune u ruku kuseń chliba z konynoju — svij taky kuseń, za tyłovoju normoju, — i nema joho... A jak u marš-kydku vin mene dvadciał kilometriv na zagryvku nis, koły ja vid słabkosti zvałyvsia? Mene ž mały chłopci nesty, ta vony b i radi, ałe sami padały čerez kožnych desiał krokiv. A za instrukcijeju jak? Ne može jty — ne može służyty. Hreby dodomu, pid smerdiuči schody, na kotiv poluvaty...

Tak, ne zabudu ja tebe, Geparde. Zahynuv ty, jak nas učyv hynuty, tak i sam zahynuv. Nu, a jakščo vže ja vciliv, tož i žyty ja teper mušu, ne zhańbyvšy tvojeji pamjati. A jak žyty? Vlypnuv ja, Geparde. Och i vlypnuv ja! De ty tam zaraz? Napoum, pidkažy...

Vony ž mene tut kuputy chočuł. Perš za vse vriatuvaly meni žyttia. Vylikuvaly, jak noveńkoho zrobyły, navił žodnoho zuba diriavoho ne załyšyloś — novi vyrosły, čy ščo? Dali. Hodujuł na zabij, znajuł, vołociuhu, jak u nas zi žračkoju važko. Łahidni słova hovoriał, sympatycznu ludynu prystavyły...

Tut vin mene pokłykav: čas obidaty.

Vsiłsia my za stołom u vitalni, vziały ti ž taky tiubyky, nakrutyły sobi jiži. Kornij sporudiyv ščoś dyvne — ciłyj klubok prozorych žovtuvatych nytok — ščoś na zrazok zdochłoho bołotianoho jižaka, — vse ce załyv koryčnevym sousom, zverchu ležał šmatočky čy to mjasa, čy to ryby, i pachne... ne znaju navił — čym, ałe micno pachne, jiv vin čomuś pałyčkamy. Zatysnuv dvi pałyčky miž palciamy, tariłku pidnis do samoho pidboriddia ta j nu kydaty vse ce do rota. Kydaje, a sam meni pidmorhuje. Harnyj u nioho, značył, nastrij. Nu, a v mene vid usich mojich dumok, ta j vid hrušok, napevno, apetytu majže ne łyšyłosia.

Zrobyv sobi mjasa. Varenoho. Chotiv tuškovano, a vyjšlo varene. Ničoho, jisty možna, i na tomu diakuju.

— Dobriače ja siohodni popraciuvaly, — povidomyv Kornij, namynajučy svoho jižaka. — A ty ščo poroblav?

— Ta tak. Ničoho osobłyvoho. Kupavsia. U travi sydiv.

— U step chodyv?

— Ni.

— I darma. Ja ž tobi kažu: tam dla tebe bahato cikavoho.

— Ja schodžu. Potim.

Kornij dojiv jižaka ta znov uziavšia za tiubyky.

— Prydumav, de tobi chotiłoś by pobuvaty?

— Ni. Tobto tak.

— Nu?

Ščo b jomu takoho zbrechaty? Nikudy meni zaraz ne chotiłosia, meni b tut, z

ocym budynkom rozibratyś, i ja bovknuv:

— Na Misiaci...

Vin zdyvovano pohlanuv na mene.

— Jaki problemy? Nul-kabina — v sadu, dovidnyk iz šyframy ja tobi dav... Nabryaj nomer ta vyrušaj.

Zdavsia meni cej Misiać.

— I vyrušu, — skazav ja. — Ot tilky kałoši vzuju...

Sam ne znaju, zvidky cia frazočka v mene vzialasia. Idiōma, napevno, jaka-nebud'. Zasadyły vony jiji meni v mizky, i teper vona čas vid času v mene vystrybuje.

— Ščo-ščo? — zapytav Kornij, skynuvšy brovy.

Ja promovčav. Teper ot na Misiać treba. Jakščo vže skazav, značyť, dovedeťsia. A čoho ja tam ne bačyv? Vzahali-to, zvisno, pohlanuty ne zavadyť... Podumav ja, skilky meni šče tut potribno pobačyty, i v očach meni potemniło. I ce že tilky pobačyty! A treba šče zapamjatały, ukłasty vse v makitri cehlynka do cehlyny, a v makitri j tak use peremišałosia, niby ja tut sto rokiv uže veštajuś, i vsi ci sto rokiv udeň i vnoči meni pokazujuť jakeś boževilne kino bez počatku j kincia. Vin že ničoho vid mene ne prychovuje. Nul-transportuvannia? Bud' łaska! Pojasniuje pro nul-transportuvannia. I niby zrozumiło pojasniuje, modeli pokazuje. Modeli rozumiju, a jak praciuje nul-kabina — ni, choć kiłok na hołovi tešy. Vykryvlennia prostoru, zrozumiv? Abo, skažimo, pro ciu již z tiubykiv. Try hodyny meni pojasniuvav, a ščo v hołovi łyšyłosia? Submołekularne styskannia. Nu, šče rozšyrennia. Submołekularne styskannia — ce, zvyčajno, dobre i naviť čudovo. Chimija. A ot zvidky šmat smaženoho mjasa bereťsia?

— Nu čoho zasumuvav? — zapytav Kornij, vytyrajučyś servetkoju. — Važko?

— Makitra bołyť, — skazav ja zi zlistiu.

Vin hmyknuv i počav prybyratty zi stołu. Ja, zvisno, jak i hodyťsia, popchavšia jomu dopomahaty, ta tut u nych i odnomu robyty ničoho. Vsioho j prybyrannia: posered stołu lučok vidkryty j use tudy pospsychaty, a vže zakryvaty j ne treba, samo zakryjeťsia.

— Chodimo kino podvymosia, — skazav vin. — Odyn mij znajomyj čudovu stričku zrobiv. U starovynnomu styli, płosku, čorno-biłu. Tobi spodobajeťsia.

— Pro ščo? — zapytav ja mlavo. Nijakoho kino meni ne chotiłosia. Meni buło ne do kino. I tak navkruhy sucilne kino. U styli boževilnoji majačni. Kolorove i vypukłe.

— Pro vijnu tež je, — skazav vin. — Ščopravda, podiji tam vidbuvajuťsia v seredniovicči...

Odnym słowom, dovełoś meni vidrazu sisty i dyvytysia ce kino. Veremija jakaś. Pro kochannia. Kochajuť tam odne druholo dvoje arystokrativ, a baťky proty. Je tam, zvyčajno, kilka misć, de bjuťsia, ałe vsi na mečach. Zniato, ščopravda, čudovo, v nas tak ne vmijuť. Tam jakščo odyn druholo štryknuv mečem, to vže bez obmanu: łem zo spyny na try palci vylizło i niby naviť dymyťsia... Ot jim šče, mabut', dla čoho potribni raby. Zanudyło mene vid cijeji dumky, ja łem wytrymav do kincia. Do toho že kuryty chotiłosia dyko. Kornij, jak i Gepard, kurinnia ne schvaluje. Zapropoznuvav naviť vylikuvaty vid cijeji zvyčky, ta ja ne pohodyvsia: vid mene pervisnoho

odne ce, može, tilky j załyšyłosia... Slovom, poprosyv ja dozvołu pity do sebe. Počytaty, kažu. Pro Misiać. Poviryv. Vidpustyy.

I zajšov ja do svojej kimnaty, niby dodomu povernuvsia. Ja jiji vidrazu, jak prjichav, dla sebe pereobładnav. Tež, miž inšym, namorduvavšia. Kornij meni, zvyčajno, vse pojasnyv, ta ja, zvyčajno, ničoho do puttia ne zrozumiv. Stoju posered kimnaty i repetuju, jak psych: «Stilec! Choču stilec!» Tilky potim potrochu prystosuvavsia. Tut, vyjavlajeťsia, repetuvaty ne treba, a treba tilky tycheseňko ujavyty sobi cej stilec v usich podrobyciach. Ot ja i ujavyv. Naviť škiriana obbyvka na sydinni proderta, a potim akuratno załatana. Ce koły Zajeć, pryhaduju, pisla pochodu vidrazu siv, a potim ustav i začepyvsia za obbyvku hačkom vid kišky. Ta j use inše ja vlaštuval tak, jak u Geparda v kimnatci: ližko metaľeve iz zeļenoju vovnianoju kovdroju, tumbočka, zaliznyj jaščyk dla zbroji, stołyk iz łamponu, dva stilci ta šafa dla odiahu. Dveri zrobyv jak u ludej, stiny — na dva kolory, oranževyj i biłyj, kolory joho vysokosti. Zamisť prozoroji stiny zrobyv odne vikno. Pid steleju počepyv łampu z blašanym abažurom...

Zvisno, vse ce dekoracija: ni blachy, ni zaliza, ni dereva — ničoho cieho naspred nema. I zbroji v mene, zvyčajno, nijakoji v zaliznomu jaščyku nema — ležyť tam odyn-jedynyj mij avtomatnyj patron, jakyj u kyšeni kurtky zavalavsia. I na tumbočci ničoho nema. V Geparda stolała fotografija žinky z dytynoju — rozpovidały, ščo družyny z dońkoju, sam vin pro ce nikoły ne hovoryv. Ja tež chotiv postavyty fotografiju. Geparda. Jakym ja joho vostannie bačyv. Ałe ničoho v mene z cieho ne vyšlo. Napevno, Kornij pravylno pojasnyv, ščo dla cieho slid buty chudožnykom čy tam skulptorom.

A zahałom meni moja komirka podobajeťsia. Ja tut vidpočyvaju dušeu, bo v iných kimnatach — jak u čystomu poli, vse naskriž prostrilujeťsia... Ščopravda, podobajeťsia vona tut tilky meni. Kornij podyvyvsia, ničoho ne skazav, ałe, po-mojemu, vin załyšyvsia nevdovołenyj. Ta ce šče pivbidy. Chočete virte, chočete ni, ałe cia moja kimnata sama sobi ne podobajeťsia. Čy samomu budynku. Čy, zmijine mołoko, tij nevydymij syli, jaka vsim tut keruje. Trišky vidverneš uvahu, zyrk — stilcia nemaje. Abo łampy pid steleju. Abo zaliznyj jaščyk peretvoryťsia na taku nišu, v jakij vony swoji mikroknyhy trymajuť.

Ot i zaraz. Dyvluś — nema tumbočky. Tobto tumbočka je, ałe ne moja tumbočka, ne Gepardova, ta j vzahali ne tumbočka. Kazna-ščo — jakaś napivprozora sporuda. Diakuvaty Bohu, choč sygarety v njí załyšyłyś jak buły. Ridni moji, samorobni. Nu, siv ja na svij ulublenyj stilec, zakuryv sygaretku i ciu samu sporudu znyščyv. Česno skažu — iz zadovołenniam. A tumbočku povernuv na misce. I naviť nomer pryhadav: 0064. Vže j ne znaju, ščo cej nomer označaje.

Nu, sydžu ja, kuriu, dyvluś na svoju tumbočku. Na duši stało spokijniše, v kimnati mojij prjemna napiwtemriava, vikno vužke, vidstriluvatysia z nioho dobre u vypadku čoho. Buło b čym. I stav ja dumaty: ščo b ce meni na tumbočku poklasty? Dumav-dumav i nadumav. Zniav ja z šyji medaljon, vidkryv kryšečku i vyjniav portret jiji vysokosti. Obrostav ja joho ramkoju, jak zumiv, prylaštuval poseredyni, zakuryv novu sygaretku, sydžu j dyvluś na prekrasne obłyčcia Divy Tysiači Serdeć. Usi my, Bijcivski Koty, do samoji našojoj smerti — jiji łycari ta zachysnyky. Use, ščo je v nas chorošoho, nałeżyť jij. Nižnisť naša, dobrota naša, žalist naša — vse ce v nas

vid neji, dla neji ta v imja neji.

Sydiv ja tak, sydiv i raptom spochopyvsia: ta v jakomu ž ce ja vyhladi pered neju znachodžusia? Soročka, štanci, hołoručka-hołonižka... Čtu! Ja pidstrybnuv tak, ščo naviť stíleć upav, rozkryv šafu, zirvav iz sebe veš cej synio-biłyj motłoch i natiahnuv svoje ridne — bojovu maskuvalnu kurtku i maskuvalni štany. Sandali heť, na nohy — važki rudi čoboty z korotkymy chalavamy. Pidperezavsia remenem, až podych zabyło. Škoda, bereta nema — mabuť, heť beret zhoriw, na popił, naviť oci ne zmohły vidnovyty. A može, ja joho sam zahubyv u cij metušni... Podyvyvsia ja u dzerkało. Oce inša rič: ne chłopčyško šmarkatyj, a Bijcivškyj Kit — gudzyky horiať, Čornýj Zvir na embłemi zuby škiryt' u vičnij luti, priažka remenia točno na pupi, jak vlyta. Ech, bereta nema!..

I tut ja raptom pomityv, ščo repetuju ja Marš Bojowych Košeniat, repetuju na vse horło, do chrypoty, i na očach u mene slozy. Dospivav do kincia, oči vter i zaviv spočatku, vže vpivhołosa, prosto dla zadovołennia, vid najperšohho riadočka, vid jakoho zavždy serce ščemyť: «Chaj dal kryvavyťsia i bagriancem cvite», i do ostatnioho, najveselišoho: «Bijcivškyj Kit nide ne propade». My tam šče odyn kupļet prydumały sami, ale takyj kupļet u tverezomu stani, ta šče j majučy pered očyma portret Divy, vykonuvaty nijak nemožlyvo. Gepard, pamjataju, Krokodyłovi vucha pryvseludno namjav za cej kupļet...

Zmijine mołoko! Znovu! Znovu cia łampa na jakyjś idiötškyj svitylnyk peretvoryłaś. Nu ščo ty z neju porobyš... Sprobuvav ja cej svitylnyk znowu na łampu peretvoryty, a potim plunuł i znyščyv zovsim. Vidčaj mene ochopyv. Nu de meni z nymy vporatyś, koły ja z własnoju kimnatoju vporatyś ne možu! Iz budynkom cym proklatuščym... Pidniav ja stíleć i znow usivsia. Budynok. Jak sobi chočete, chłopci ta divčatka, a z budynkom cym use neharazd. Zdavałoś by, prostiše prostoho: stojić dvopoverchowyj budynok, poruč dibrova, dovkoła na dvadcia' pjať kilometriv hołyj step, jak doška, v budynku dvoje — ja ta Kornij. Vse. Tak ot, chłopci ta divčatka, vyjavlajeťsia, ne vse.

Po-perše — hołosy. Hovoryť chtoś, i ne odyn, i ne radiö jake-nebud'. Po vsiomu domu hołosy. I ne te ščob unoči — sered biłoho dnia. Chto hovoryť, z kym hovoryť, pro ščo hovoryť — ničoho ne zrozumiło. Pryčomu, zavvažte, Kornija v domi v cej čas nema. Też, miž inšym, pytannia: kudy vin ščezaje... Choča, zdajeťsia, na ce pytannia ja vidpovid' znajšov. Strachu nabravšia, ale znajšov. A buło tak.

Pozavčora sydžu ja bila vikna i sposterihaju za nul-kabinou. Vona navskis, naprykinci piščanoji dorižky, krokiv za pjatdesiat. Potim čuju — v hłybyni budynku niby hriuknuły dveri, i vidrazu — tyša, i vidčuvaju ja, ščo znowu załyšyvsia v domi sam. Tak, mirkuju, otže, vin ide ne čerez nul-kabinu. I tut mene jak obuchom po hołovi vdaryło: dveri! De ž ce, krim mojeji kimnaty, v našomu domi dveri, ščo možuť hriukaty?

Vystrybnuv ja z kimnaty, spustyvsia na peršyj poverch. Sunuvsia tudy, siudy — korydor jakyjś svitłyj, vikno vzdovž stiny... nu, ce jak zavždy v nych. I raptom čuju — kroky. Ne znaju, ščo mene zupynyło. Pryčajivsia, stoju, ne dychaju. Korydor porožnij, u dalniomu kinci dveri, zvyčajni, farbowani... Jak ja jich raniše ne pomičav — ne zbahnu. Jak ja korydoru cioho raniše ne pomičav — też ne rozumiju. Nu, menše z tym. Hołovne — kroky. Kilka čołovik. Błyžče, błyžče, i ot — u mene naviť

serce stysloš — priamisińko zi stiny poseredyni korydoru vychodiať odyn za druhym troje. Zmijine mołoko! Imperški parašutysty, u povnomu bojovomu, u cych svojich rozmalovanych kombinezonach, avtomat pid pachvoju, sokyrka zzadu... Ja vidrazu lih. Bo samisińkyj, i ničoho nema — holi ruky. Ozyrnuťsia — propav. Ne ozyrnułyś. Protupotiły v dalnij kineć korydoru do tych samych dverej, i nema jich. Dveri hriuknuły, jak vid protiahnu, i vse. Nu, chłopci ta divčatka... Jak rvonuv ja do sebe v kimnatu — i tilky tam opamjatavsia...

Dosi ne rozumiju, ščo b ce mohło označaty. Tobto teper zrozumiło, jak Kornij z domu ščežaje. Čerez ci sami dveri. A ot zvidky tut ščurojidy vziaľsia, ta šče j u povnomu bojovomu?.. I ščo ce za dveri?

Žburnuv ja nedopałok na pidłohu, podyvyvš, jak pidłoha joho v sebe vsmoktuje, i pidvivsia. Strašnuvato, zvyčajno, ale treba ž kołyś počynaty. A jak počynaty, to z cych dverej. U sadu na halavyni, z hrušej za ščokoju, vono, zvisno, prjemniše... abo, skažimo, marši vyspivuvaty, začynyvšyś u kimnati... Vystromyv ja hołovu za dveri i prysluchavšia. Tycho. Ałe Kornij — u sebe. Može, ce naviť i krašče. U vypadku čoho zavołaju ščoduchu — poriatuje. Spustyvsia ja v cej korydor, idu navšpyňky, naviť ruky rozprostav. Ja do cych dverej ciłu vičnišť dobyravšia. Projdu desiať krokiv, spyniuś, posłuchaju — i dali. Dijšov. Dveri jak dveri. Nikelovana ručka. Prykłav vucho — ničoho ne čuty. Natysnuv płečem. Ne vidčyniajuťsia. Vziajsia za ručku, potiahnuv. Znowu ne vidčyniajuťsia. Cikavo. Vyter ja z łoba pit, ozyrnuvšia. Nikoho. Znowu vziajsia za ručku, znowu potiahnuv, i tut dveri počały vidčyniatysisia. Vid strachu čy vid nespodivanky ja jich, klatušči, znowu začynyv. U makitri mojij porožneča, i tilky odna małeńška dumka tam strybaje, jak horošyna v benzobaku: ne liź, durniu, ne pchaj nosa, tebe ne zajmajuť, i ty ne zajmaj... I tut iz mene ciu ostanniu dumku vybyło.

Dyvluś: prosto na stini obič dverej małeńkymy akuratnymy literamy napysano ałajskoju «označaje». Tobto tam vzahali-to bahato čoho buło napysano, vsioho za hałom šišť riadočkiv, ale vse inše buła matematyka, do toho ž taka matematyka, ščo ja v niž łyše plusy ta minusy rozibrav. Ce vyhladało tak: čotyry riadočky cijeji samoji matematyky, potim słovo «označaje», pidkreslène dvoma ryskamy, a potim šče dva riadky formuł, obvedeni żyrnoju ramkoju, na niž u nioho gryfel rozkryšyvšia, u toho, chto pysav. Oce tak... U bidołašnij mojij hołovi, u porožniomu mojemu benzobaku, taka tut tovkotneča počałasia, ščo ja j pro dveri zabuv. Vychodyť, ja ne odyn tut, je šče ałajci? Chto? De? Čomu ja vas ne bačyv dosi? Naviščo vy ce napysały? Znak podajete? Komu? Meni? Ta ja ž matematyky ne znaju... Čy ciu matematyku vy rozveły łyše pro ludške oko? Ničoho ja ne vstyh cioho razu domirkuvaty, bo počuv, jak mene kłyče Kornij. Ja niby nespovna rozumu zirvavšia z miscia i navšpyňky vleťiv do sebe. Bud'-jak upav na stiłeć, zakuryv i schopyv jakuś knyžku. Kornij vnyzu harknuv šče kilka raziv, a potim čuju — stukaje v dveri.

Ce v nioho, miž inšym, pravylo: choć vin i v svojemu domi, ale nikoły ne vvijde ne postukavšy. Ce meni podobajeťsia. My do Geparda tež zavždy stukały. Ałe zaraz meni buło ne do cioho. «Vvijdiť», — kažu i zobražaju na obłyčci najmožłyviuž zandumu, niby ja tak začytavšia, ščo ničoho ne baču i ne čuju.

Vin zajšov, spynyvšia na porozi, prytułyvšia do odvirka i dyvytšia. Z obłyčcia ničoho ne zrozumity. Tut ja vdav, ščo spochopyvšia, i pryhasyv nedopałok. Todi vin

zahovoryv.

— Nu, jak Misiać? — pytaje.

Ja movču. Skazaty meni ničoho. U takych-ot vypadkach meni zavždy zdajetsia, ščo vin paplužty mene počne, ale cioho nikoły ne buvaje. Tak ot i zaraz.

— Chodim, — kaže. — Ja tobi ščoś pokažu. A potim, može, i na Misiać zmota-jemosia.

Znovu cej Misiać! Ja, napevno, vže skoro połysiju vid cioho Misiacia.

— Słuchajuś, — kažu. I pro vsiak vypadok zapytuju: — Nakažete pereodiahty-sia?

— A tobi v ciomu ne hariače? — zapytuje vin.

Ja łyše vsmichnuvsia. Ne zumiv strymatysia. Oce tak zapytanniačko!

— Nu, vybač, — kaže vin, niby moji dumky pidsłuchav. — Chodim.

I poviv vin mene, kudy raniše nikoły ne vodyv. Ni-i, chłopci ta divčatka, ja z cym domom nikoły ne rozberusia. Ja naviť i ne znav, ščo v ciomu domi take je. U vitalni vin tknuvsia v stinu poruč iz knyžkovoju nišeju — i vidčynyłysia dverciata, a za dverciatamy vyjavyłysia schody vnyz, u pidvał. Vyjavlajeťsia, budynok cej maje šče ciłyj poverch, pid zemleju, takyj samyj rozkišnyj ta osvitlenyj načebto dennym svitło, ale ce ne dla pomeškannia. U nioho tam ščoś na zrazok muzeju. Vełyčezna kimnata, i čoho tam tilky nema!

— Rozumiješ, Hagu, — kaže vin meni z jakymoś dyvnym vyrazom — iz su-mom, čy ščo? — Ja ž raniše praciuvav kosmoozoołogom, doslidžuvav žyttia na inšych planetach. Ech, jaki to buły čudovi časy! Skilky svitiv ja pobačyv, i v kožnomu novomu sviti bezlič dyvovyžnych tajemnyć — usijeji ludškoji istoriji ne vystačyť, napevno, ščob ci tajemnyci rozhadaty do kincia... Ot podyvyš-no! — Vin schopyv mene za rukav i povolik u kut, de na čornij łakovanij pidstavci buv rozčepirenyj ja-kyjś dyvnyj skelet zavbilšky iz sobaku. — Bačyš, vin maje dva chrebty. Zvir iz Ni-stagmy. Koły my vziały peršyj ekzemplar, to podumały speršu, ščo ce jakeś ka-lictvo. Potim druhuj takyj že, tretij... Vyjavyłosia, ščo na Nistagmi meškaje ciła nova hałuzka tvarynnoho svitu — dvochordovi. jich nema bilše nide... ta j na Nistagmi tilky odyn vyd. Zvidky vin uziavsia? Čomu? Vidtodi zbihło pjatdesiat rokiv — nicheto na ci pytannia tak i ne vidpoviv... Abo oce...

I pišov, i pišov. Tiahav mene vid skeleta do skeleta, rukamy rozmachuvav, ho-łos pidvyščuvav — ja takym joho šče ne bačyv. Napevno, vin taky dobracie polublav usiu ciu svoju kosmoozoołogiju. Abo v nioho buły z neju povjazani jakiś osobłyvi spohady.

Ne znaju. Z toho, ščo vin meni rozpovidav, ja, zvisno, mało ščo zrozumiv i mało ščo zapamjatav, ta j, vzahali, osobłyvo ne napružuvavšia. Jake meni do vsioho cioho diło? Vtišno buło tilky na nioho dyvytyś, a vže ci zviriuky!... V nioho jich, napevno, štuk sto. Abo skelety, abo povnistiu, niby vpłavljeni v taki vełyčezni prozori bryły (jak ja rozumiju — dla osobłyvoji zberezienosti), abo prosto opudała, jak u myslyvskomu budynočku joho vysokosti, a to — sami tilky hołovy abo škury.

Ot u druhomu zali v nioho — my jak tudy zajšly, ja naviť pozadkuvav — usia stina sprava zavišena odnijeju škuroju. Zmijine mołoko!

Zavdovžky metriv dvadciať, zavšyršky metriv try, a to j usi čotyry, až na stelu

krajem zalizaje. I vsia cia škura vkryta čy to plastynamy, čy to łuskoju, i kožna lu-sočka — jak dobríače bludo, i kožna siaje čystisińkym smarahdovym svitłom z čerwonymy vohnykamy, tak ščo vsia zała vid cijejí škury zdajetsia niby zeļenkuvatoju. Ja oteteriv, očej ne možu vidirvaty vid cioho siajva. Ce ž treba, ščo na sviti buvaje! A holivka małeńka, jak mij kułak, i očej ne vydno, a do rota palcia ne vstromyš — jak ce vono charčuvało taku tušu, nezrozumiło...

Potim dyvluś — u kinci zału niby šče odni dveri. Do temnoho prymiščennia. Pidjšly błyžče — tak, chłopci ta divčatka, ce, vyjavlajeťsia, ne dveri. Ce, vyjavlajeťsia, paščeka rozziavļena. Jij-Bohu, dveri.

I naviľ ne do kimnaty dveri, a, skažimo, do garaża. Abo, može, do angara. Nazývajeťsia cia zviriuka — tachorg, i dobuvajuť jiji na planeti Pandora. A Kornij povzneji neuvažno tak projšov, tak nače to čerepacha jakaś abo, prymirom, žaba. A hołova ž — jak dva vahony dobríači, v paščeci usiu našu škołu rozmistyty možna. Ce ž jakyj todi maje buty tułub pry takij-ot hołovi! I jak joho buło dobuvaty! Z raketo-meta, mabuť...

Nu, ščo tam šče buło? Nu, vsilaki tam ptachy, komachy vełyčezni... Noha meni zapamjatałasia. Stojiľ posered zału noha. Tež załyta v cej prozoryj materiäl. Nu, strašna noha, zvyčajno. Vyšča za mene zrostom, vuzluvata, jak stare derevo, kihti — visim štuk, taki v drakona Huhu zobražajut', kožnyj kihot' jak šabla... Harazd. Prykmetno ščo? Vyjavlajeťsia, krim takoji-ot nohy abo, skažimo, chvosta, v žodnomu muzeji ničoho vid cioho zvira nema. Vodyťsia vin na planeti Jajla, i skilky vže tam rokiv za nym ne polujuť, a povnistiu joho zdobuty tak i ne zmohły. Kuli joho ne beruť, hazy joho ne beruť, iz bud'-jakoji pastky vin vybyrajeťsia, mertvymi jich uza-hali nikoły ne bačyły, a dobuvajuť oś tak — častynamy. V nych, vyjavlajeťsia, poškodženi častyny prosto vidvalujuťsia, jakyjś čas šče nibyto žyvuť — škrebuťsia tam čy smykajuťsia, — nu, potim, zvisno, zavmyrajuť... Nu, noha. Ja pered cijeu nohoju stojav z rozziavļenoju paščekoju, mov toj tachorg. Vełykyj vse-taky Tvo-reć...

Nu, chodymo my oś tak, chodymo, Kornij rozpovidaje, hariačkuje, a meni vže vse ce trochy nabrydło, i počav ja znovu dumaty pro svoje. Spočatku pro cej napys u korydori, jak meni z nym buty i jaki ja z nioho vysnovky maju zrobity, a potim mene znovu čomuś zvernuło na Kornija. Čomu ce, dumaju, vin sam žyve? Bahatý že čołovik, zamožnyj. De v nioho družyna, de dity? Vzahali-to, jakaś žinka u nioho je.

Vperše ja jiji šče u špytali bačyv, vony tam čerez uveś zał peremorhuwałyś. A potim vona j siudy do nioho prychodyła. Tobto jak vona prychodyła, ja ne bačyv, ale ot jak vin jiji provodžav, do samoju nul-kabiny do viv, — vse ce na mojich očach vidbuvałosia. Tilky vin z neju spravžnioho ščastia ne maje. Vin jij: «Ja čekaju tebe ščodnia, ščohodyn, zavždy». A vona jomu: «Nenavydžu, movlav, ščodnia, ščohodyn...» — čy ščoś na zrazok cioho. Bačyły? A čoho todi prychodyła, pytajeťsia? Tilky zasmuły ludynu do kraju. Vona v ciu kabini — fr-r-r! — i jak ne buło, a vin stojit', bidołacha, i na obłyčci u nioho znovu cia tuha z bołem navpił, jak todi u špytali, i ja narešti pryahadav, u koho taki obłyčcia bačyv: u smertelno poranenych, koły vony krovju stikajuť... Ni, u nioho v osobystomu žytti nevdača, ja vže do čoho storrónia ludyna — prostym okom baču... Može, vin tomu i praciuje vdeň i vnoči, aby

vidvoliktisia. I bzik cej zoologičnyj u nioho čerez ce... Vypustyť vin mene koły-nebud' iz cieho pidvału, čy tak i budemo tut vse žyttia chodyty? Ni, ne vidpuskaje. Znovu ščoś pojasniuvaty počav. Choć połovynu my vže ohlanuły? Mabuť, ohla-nuły...

Nu j nu, žyła sobi vsia cia zviryna, požyvala za tysiači svitłowych rokiv vid cieho miscia. Horia ne знала, choć mała, zvisno, svoji turboty i kłopoty. Pryjšly, zapchały w mišok i — do cieho muzeju. Z naukovoju metoju. I my oś tež — žyvemo, boremoś, istoriju tvorymo, vorohiv nenavydymo, sebe ne žalijemo, a vony dyvlaſsia na nas i vže hotujuť mišok. Z naukovoju metoju. Abo šče z jakoju-nebud'. Jaka nam, zreštoju, riznycia? I może, stojaty nam usim u takych-ot pidvałach, a vony buduť bila nas rukamy rozmachuvaty i sperečatysia: čomu my taki, i zvidky vziałsia, i naviščo. I do toho meni raptom ridnymy zrobyłsia vsi ci zviriuky... Nu, ne ridnymy, zvyčajno, a jak by ce skazaty... Ot, kažuť, pid čas povenej čy tam, skažimo, koły požeža v džunglach, chyžaky z travojidnymy riatujuťsia plič-o-plič i stajuť až niby družiamy, naviť dopomahajuť odne odnomu, ja čuv. Ot i v mene zjavyłosia take same vidčuttia. I, jak na hrich, same cijeji myti ja pobačyv skelet.

Stojiť u kutku skromno, bez jakohoś tam osobłyvoho pidsvičuvannia, nevełyka rostočkom — nyžča za mene. Ludyna. Čerep, ruky, nohy. Ščo ja, skeletiv ludskych ne bačyv? Nu, może, hrudna klitka šyrša, ručky taki małeńki, miž palčykamy niby peretyinky, i nižky kryvuvati. Odnakovo — ludyna.

Mabuť, ščoś iz mojim obłyččiam tut zrobyłsia, bo Kornij raptom spynyvsia, podyvyvsia pylno na mene, potim na skelet, potim znov na mene.

— Ty ščo? — pytaje. — Ne rozumiješ čohoś?

Ja movču, vyriačyvsia na cej skelet, a na Kornija namahajusia ne dyvytysia. Taž ja čekav čohoś takoho. A Kornij kaže spokijno:

— Ta-a-ak, ce toj samyj znamenytyj psevdohomo, tež znamenyta zahadka pryyrody. Ty vže de-nebud' pročytav pro nioho?

— Ni, — skazav ja, a sam mirkuju: zaraz vin meni use pojasnyť. Vin duže dobre meni vše pojasnyť. Ta ot čy varto viryty?

— Ce dyvovyžna istorija, — skazav Kornij, — i jakojuś miroju tragična. Rozumiyeš, ci istoty mały by vyjavytysia rozumnymi. Za vsima zakonamy, jaki nam vi-domi, mały by. — Tut vin rozziv rukamy. — Ałe — ne vyjavyłsia. Skelet — drib-nyčka, ja tobi potim fotografiji pokažu. Strašno! Mynułoho stolittia naukova grupa na Mahori vidkryła cych psevdohomo. Dovho namahałsia vstupyty z nymy v kontakt, sposterihały jich u pryyrodných umovach, doslidžuvały j pryzjšly do vysnovku, ščo ce tvaryny. Ce zvučało paradoxom, ałe fakt załyšawsia faktom: tvaryny. Vidpo-vidno, z nymy j obchodyłyś jak iz tvarynami: trymały u zvirynci, pryy neobchidnosti zabývały, anatomuwały, preparuwały, brały skelety i čerepy dla kołekcij. Jak-ne-jak sytuacija z točky zoru nauky unikalna. Tvaryna povynna buty ludynoju, ałe ludynoju ne je. I ot šče čerez kilka rokiv na Mahori znachodiať porožnie misto. Nadpotužna cywilizacija. Zovsim ne schoža ani na našu zemnu, ani na vašu — nebačena, ciłkom fantastycznoji faktury, ałe bezsumnivna. Ujavlaješ, jakyj ce buv žach? Z peršovidkryvačiv odyn zboževoliv, druhuj zastrelyvsia... I tilky šče čerez dvadciať rokiv znajšły! Vyjavyłosia: tak, je na planeti rozum. Ałe zovsim neludskyj. Nastilky neschožyj ni na nas, ni na vas, ni, skažimo, na łeonidian, ščo nauka prosto ne mohla

naviľ prypustyty možlyvist takoho fenomenu... Tak... Ce buľa tragedija. — Vin raptom jakoś zanud'huval i pišov iz zału, nemov zabuvšy pro mene, ta na porozi spy-nyvsia i skazav, dyvlačyś na skelet u kuti: — A zaraz je hipoteza, ščo ce oś — štučni istoty. Rozumiješ, mahoriany jich stvoryły sami, zmodeluvaly, čy ščo. Ale dla čoho? My ž tak i ne zmohły znajty z mahorianamy spilnoji movy... — Tut vin hlanuv na mene, lasnuv po płeču i skazav: — Taki ot spravy, chorobryj brate. A ty kažeš — kosmozoołogija...

Naviľ ne znaju, pravdu vin meni rozpoviv čy vyhadav use, ščob ostatočno meni mizky zamutyty, ale tilky bažannia rozmachuvaty rukamy ta vykładaty meni pro vsilaki zahadky pryrady v nioho pisla cieho znykło. Pišly my z muzeju heť. Vin movčyť, ja tež, v duši u mene jakyjś kurnyk nečyščenyj, i takym čynom prysły my do nioho v kabinet. Vin usivsia u svoje krislo pered ekranamy, distav iz povitria kełych zi svojeju ulublenou šypučkoju, počav tiahnutu čerez sołomynku, a sam dyvytśia nemov križ mene. V kabinetu u nioho, krim cych ekraniv ta nenormalnoji kilkosti knyh, ničoho, vzahali-to, j nema. Naviľ stoła v nioho nema. Dosi ne možu zbabnuty, ščo vin robyť, koły jomu jakyjś papirec treba, skažimo, pidpysaty. I nema u nioho v kabinetu ni kartyn, ni fotografij, ni prykras jakych-nebud'. A vin že za-možnyj čołovik, mih by sobi dozvołyty. Ja b na joho misci, jakščo, skažimo, hotivky brakuje, škuru b otu smarahdovu zahnav, prysluhu najniav by, statuj usiudy poroz-stawlav by, kyłymiv ponačipluvav by — znaj našych... Ščopravda, ščo z nioho viźmeš — chołostiac. A može, jomu j za posadoju ne dozwoľeno rozkošuvaty. Ščo ja pro joho posadu znaju? Ničoho. Ale čomuś vin muzej u pidvali trymaje...

— Posluchaj, Hagu, — kaže vin raptom, — a tobi ž, napevno, nudno tut, ha?

Zachopyv vin mene cym pytanniam znenačka. Chto joho znaje, jak tut treba vidpovidaty. Ta j vzahali — zvidky ja znaju, nudno meni tut čy ni? Toskno — ce tak. Nezatyšno — tak. Miscia sobi ne znachodžu — tak. A nudno?.. Ot ludyni v okopi pid obstriłom — sumno? Jomu, chłopci ta divčatka, nud'huватy nikoły. I meni tut nud'huватy poky ščo nikoły.

— Až nijak, — kažu. — Ja svoje stanovyšče rozumiju.

— Nu i jak že ty joho rozumiješ?

— Ciłkowyto perebuju u vašomu rozporiadženni.

Vin usmichnuvsia.

— U mojemu rozporiadženni... Dobre, ne budemo pro ce. Ja, jak ty bačyš, ne možu prydilaty tobi veś svij čas. Ta ty, po-mojemu, cieho osobłyvo i ne prahneš. Namahaješsia trymatysia vid mene jaknajdali...

— Až nijak, — zaperečuju ja vvičłyvo. — Nikoły ne zabudu, ščo vy mij riativnyk.

— Riativnyk? Hm... Do poriatunku šče dałeko. A ot čy ne chočeš ty poznajo-mytyssia z odnym cikavym subjektom?

U mene serce tiochnuło.

— Jak nakažete, — kažu.

Vin podumav.

— Mabuť, nakažu, — skazav vin, pidijmajučyś. — Mabuť, ce bude korysno.

I z cymy nezrozumiłymy słowamy pidijšov do dalnioji stiny, ščoś tam zrobiv, i

stina rozkryľasia. Ja hlanuv i pozadkuvav. Ščo stiny v nych tut ščochvylyny vidčyňiajuťsia i začyniajuťsia — do cioho ja vže zvyk, i ce meni vže nabrydlo. Aле ž ja ščo dumav? Dumav, vin mene z cym matematykom choče poznajomyty, a tam — zmij-ine mołoko! — stojiť tam, chłopci ta divčatka, takyj sobi dołdon na dva z połovynoju metry zrostom, płečyška, ručyška, šyji katma, a morda zakryta nibyto zaborołom, takoju sobi hustoju matovoju rešitkoju, a z bokiv hołovyšča styrčať čy to fary, čy to vucha. Ja česno skažu: jakby ne buv u mundyri, to dav by takoho drała. Česno. Ja b i v mundyri drała dav, ale nohy zanimiły. A tut cej dołdon na dodaču šče j promov-laje hustym basom:

— Pryvit, Korniju.

— Pryvit, Drambo, — kaže jomu Kornij. — Vychod'.

Toj vychodyť. I znovu — čoho ja čekav? Ščo vid joho krokiv uveś budynok za-trusyťsia. Čudovyško ž, statuja! A vin vyjšov, jak povitriam vypłyv. Ni zvuku, ni šur-chotu — ščojno stojav u niši, a teper stojiť posered kimnaty j ci svoji vucha-fary na mene naviv. Ja vidčuvaju: za łopatkamy v mene stina, i vidstupaty dali nikudy. A Kornij smijeťsia, vołociuha, ta kaže:

— Ta ty ne bijsia, ne bijsia, Bijcivškyj Kote! Ce ž robot! Mašyna!

Diakuju, dumaju. Połehšało meni vid toho, ščo ce mašyna, ajakže!

— Takych my teper bilše ne robymo, — kaže Kornij, pohładžujučy dołdona po liktiu i zdmuchujučy z nioho jakiś tam pyłynky. — A ot mij baťko z takymy chodyv i na Jajļu, i na Pandoru. Pamjataješ Pandoru, Drambo?

— Ja vse pamjataju, Korniju, — basuje dołdon.

— Nu ot, poznajomteś, — kaže Kornij. — Ce Hag, chłopeć iz pekła. Na Zemli novačok, ničoho tut ne znaje. Perechodyš u joho rozporiadžennia.

— Čekaju vašych nakaziv, Hagu, — basuje dołdon i niby na znak vitannia pidnimaje šyročennu svoju dołoniu pid samisińku stelu.

Vzahali-to, vse skinčyłosia dobre. A hłybokoji noči, koły budynok spav, ja pro-kravšia do toho samoho korydoru i pid matematyčnymy formułamy napysav: «Chto ty, druže?»

ROZDIEL IV

Koły vony vyšly do zanedbanoji dorohy, sonce vže pidbyloś vysoko nad ste-pom. Rosa vysochla, žorstka korotka trava šurhotila i pochrustuvala pid nohamy. Miriady konykiv siurčaly dovkoła, hostryj hirkyj zapach pidnimavsia vid nagritoji zemli.

Doroha buła dyvna. Zovsim priama, vona vychodyla z-za kałamutno-synioho obriju, roztynała kruh zemli navpił i zachodyla znova za kałamutno-synij nebokraj, tudy, de ciłodobovo, vdeń i vnoči, šcoś duže dałeke ta vełyke nevyrazno spałachu-valo, merechtiło, ruchałosia, nadymałosia j opadało. Doroha buła šyroka, vona matovo vidsvičuvala na sonci, i połotno jiji niby ležalo poverch stepu masyvnoju, u kilka santymetrev zavtovšky, zaokruhlenoju po krajach smuhoju jakohoś šcilnoho, ale ne tverdoho materiälu. Hag stupyy na neji i, dyvujučyś iz nespodivanoji pružnosti, kilka raziv leheńko pidstrybnuv na misci. Ce, zvyčajno, ne buv beton, ale ce ne buv i prohrityj soncem asfalt. Šcoś na zrazok duže šcilnoji humy. Vid cijeji humy jšla prochołoda, a ne zadušlyvyj žar rozpečenoho pokryttia. I na poverchni dorohy ne buło pomitno nijakych slidiv, naviť pyluky ne buło na nij. Hag nachy-łysia i proviv rukoju po hlädeńkij, majže slyzkij poverchni. Podyvyvsia na dołoniu. Dołonia załyślasia čystoju.

— Vona duže vsochłasia za ostanni visimdesiat rokiv, — prohudiv Dramba. — Koły ja bačyv jiji vostannie, vona mała zavšyršky bilše dvadciaty metriv. I todi vona šče ruchałasia.

Hag ziskočyv na zemlu.

— Ruchałasia? Jak ruchałasia?

— Ce buła samoruchoma doroha. Todi buło bahato takych dorih. Vony operi-zuwały vsiu zemnu kulu, i tekły vony — z bokiv povilniše, v centri duže švydko.

— U vas ne buło avtomobiliv? — zapytav Hag.

— Buły. Ja ne možu vam skazaty, čomu ludy zachopylysia stvorenniam takych dorih. Ja maju tilky oposedkovana informaciju. Ce buło povjazano z ocyščenniam seredovyšča. Samoruchomi dorohy ocyščalały. Vony zabyrały z atmosfery, z vody, iz zemli vse zajve, vse škidłyve.

— A čomu vona zaraz ne ruchajeſcia? — zapytav Hag. — Ty ne možeſ jiji vvimknuty?

— Ni. Dorohamy keruvaly zi speciälnych centriv. Najbłyžčyj buv dosyť dałeko zvidsy. Ta, mabuť, cych centriv bilše nemaje. Stały nepotribni. Ja baču, vse duže zminyłosia. Raniše na cij dorozi buły jurby ludej. Teper nikoho nema. Raniše v ciomu nebi v kilka obrijiv išły, išły potokamy litalni aparaty. Teper u nebi porožnio. Raniše obabič dorohy stojala pšenycia u mij zrist. Teper ce step.

Hag słuchav z napivrozkrytym rotom.

— Raniše čerez moi receptory, — prodovžuvav Dramba monotonnym hołosom, — po vsiomu diäpazonu šcosekundy prochodyły сотni radiöimpulsiv. Teper ja ne vidčuvaju ničoho, krim atmosfernych rozriadiv. Spočatku meni zdałosia naviť, šco ja zachvoriv. Ale teper ja znaju: ja takyj, jak i buv. Zminyvsia svit.

— Može, svit zachvoriv? — zapytav Hag žvavo.

— Ne rozumiju, — skazav Dramba.

Hag vidvernuvsia i zadyvyvysia tudy, de obrij spałachuvav i vorušyvsia. «Did'ka lysoho, — pochmuro podumav vin. — Ajakže, zachvorijuť vony!»

— A tam ščo? — zapytav vin.

— Tam Antoniv, — vidpoviv Dramba. — Ce misto. Visimdesiat rokiv tomu joho ne buło vydno zvidsy. Ce buło silskohospodarske misto.

— A zaraz?

— Ne znaju. Ja postijno vyklykaju informatorij, ale meni nicheto ne vidpovidaje. Zminyłsia zasoby zviazku, Hag. Use zminyłosia.

Hag dyvyvysia na zahadkove merechtinnia, i raptom iz-za obriju vynyklo ščoś nejmovirno vełyke, schože na kose vitrylo nejmovirnych rozmiriv, majže take same siro-błakytnie, jak nebo, možlyvo — trochy temniše, povilno ta vełyčno opysalo duhu, niby hodynnykova striłka po cyferbłatu, i znovu znyklo, rozčynyloś u tumannomu marevi. Hag pereviv podych.

— Bačyv? — zapytav vin pošepty.

— Bačyv, — skazav Dramba pryhničeno. — Ne znaju, ščo ce take. Raniše takoho ne buło.

Hag merzlakuvalo peresmyknuv płečyma.

— Korysti vid tebe... — proburčav vin. — Harazd, pišly dodomu.

— Vy chotiły vidvidaty raketodrom, — nahadav Dramba.

— Pane! — rizko skazav Hag.

— Ne rozumiju...

— Koły zvertaješsia do mene, bud' dobryj dodavaty «pane»!

— Zrozumiło, pane.

Jakyjś čas vony jšly movčky. Konyky suchymi bryzkamy rozlitałsia z-pid nih. Hag skosa pohladav na bezšumnoho kołosa, jakyj pławno pochytuvavsia poruč iznym. Vin raptom pomityv, ščo dovkoła Dramby, zovsim jak nešcodavno dovkoła dorohy, trymajeſsia svoja atmosfera — svižosti ta prochołody. Ta j zroblenyj buv Dramba iz čohoś schožoho: takyj samyj šcilno-pružnyj, i tak samo matovo vidsvičuvaly kysti joho ruk, ščo styrčały z rukaviv synioho kombinezona. I šče Hag pomityv, ščo Dramba veś čas trymajeſsia tak, ščoby buty miž nym ta soncem.

— Rozkažy-no meni šče raz pro sebe, — nakazav Hag.

Dramba povtoryv, ščo vin — robot-androjid nomer takyj-to z experymentalnoji seriji expedycijnych robotiv, skonstruowanyj todi-to (błyžko sta rokiv tomu — ničoho sobi didunio!), zadijanyj todi-to. Praciuvav u takych-to expedycijach, na Jajli zaznav serjoznoji avariiji, buv častkovo zrujnovanyj; rekonstruowanyj ta modernizowanyj todi-to, ale bilše v expedycijach učasti ne brav...

— Mynułoho razu ty kazav, ščo pjať rokiv prostojav u muzeji, — perebyv joho Hag.

— Šisť rokiv, pane. U Muzeji istoriji vidkryttiv u Lubeku.

— Harazd, — proburčav Hag. — A potim visimdesiat rokiv ty styrčav u cij niši v Kornija...

— Simdesiat devjať, pane.

— Dobre-dobre, ničoho mene vypravlaty... — Hag pomovčav. — Nudno, napewno, buło stojaty?

— Ja ne znaju, ščo take «nudno», pane.
— Nu, a ščo ty tam robyv?
— Stojav, čekav nakaziv, pane.
— Nakaziv... Aле zaraz ty choč radyj, ščo tebe vypustyły?
— Ne rozumiju vašoho zapytannia, pane.
— Oce tak bovdur... Utim, ce nikoho ne cikavyť. Ty meni krašče ot ščo skažy.

Čym ty vidrizniaješsia vid ludej?

— Ja vsim vidrizniajusia vid ludej, pane. Chimijeju, pryncypom systemy keruvannia ta kontrolu, pryznačenniam.

— Nu i jake v tebe, u bovdura, pryznačennia?
— Vykonuvaty vsi nakazy, jaki ja zdaten vykonaty.
— Che!.. A v ludej jake pryznačennia?
— Ludy ne majuť pryznačennia, pane.
— Dołdon ty, chłopče! Seło. Ščo ty tiamyš u sprawžních ludiach?
— Ne rozumiju zapytannia, pane.
— A ja tebe ni pro ščo i ne pytaju poky ščo.

Dramba promovčav.

Vony krokuvaly stepom, dedali bilše vidchylajućyś vid priamoji dorohy do budynku, bo Hagovi stało raptom cikavo podyvytysia, ščo za sporuda styrčyť na nevelikomu pahorbi pravoruč. Sonce buło vže vysoko, nad stepom tremtiło rozpečene povitria, zadušlyvyj hostryj zapach travy ta zemli vse posyluvavšia.

— Otže, ty hotovyj vykonaty bud'-jakyj mij nakaz? — zapytav Hag.

— Tak, pane. Jakščo ce v mojich syłach.

— Nu, dobre... A jakščo ja nakažu tobi odne, a... m-m-m... chto-nebud' šče — zovsim protyležne? Todi ščo?

— Ne zrozumiv, chto viddaje inšyj nakaz.

— Nu... m-m-m... Ta vse odno chto.

— Ce ne vse odno, pane.

— Nu, naprykład, Kornij...

— Ja vykonaju nakaz Kornija, pane.

Dejakij čas Hag movčav. «Ach ty ž, tvariuka, — dumav vin. — Paskud' jaka».

— A čomu? — zapytav vin narešti.

— Kornij staršyj, pane. Index sociálnojo značuščosti v nioho nabahato vyščyj.

— Ščo šče za index?

— Na niomu bilše vidpovidalnosti pered suspilstvom.

— A ty zvidky znaješ?

— Riveń informovanosti v nioho značno vyščyj.

— Nu to j ščo?

— Čym vyščyj riveń informovanosti, tym vyščyj riveń vidpovidalnosti.

«Vdatno, — podumav Hag. — Ne pryskipaješsia. Vse pravylno. Ja tut jak dytia małe. Nu, my šče pobačymo...»

— Tak, Kornij — vydatna ludyna, — skazav vin. — Meni do nioho, zvyčajno, dałeko. Vin use bačyť, use znaje. Ot my zaraz idemo z toboju, bałakajemo, a vin, łyboń, kožne naše słovo čuje. Jak ščo ne tak, vin nam dasť...

Dramba movčav. Bis joho znaje, ščo vidbuvałosia u joho vuchastij makitri.

Mordy, možna skazaty, nema, očej nema — ničoho ne zrozumity. I hołos postijno odnakovuj...

— Pravylno ja kažu?

— Ni, pane.

— Jak tak — ni? Po-tvojemu, Kornij može čohoś ne znaty?

— Tak, pane. Vin stavyť zapytannia.

— Zaraz, čy ščo?

— Ni, pane. Zaraz ja ne maju z nym zvjazku.

— Ščo ž vin, po-tvojemu, ne čuje, ščo ty zaraz hovoryš? Čy ščo ja tobi kažu? Ta vin, jakščo chočeš znaty, naviť naši dumky čuje! Ne te ščo rozmovy...

— Zrozumiv vas, pane.

Hag podyvyvsia na Drambu z nenavystiu.

— Ščo ty zrozumiv, rozdovbajło?

— Zrozumiv, ščo Kornij maje u svojemu rozporiadženni aparaturu dla spryjnatiattia dumok.

— Chto tobi skazav?

— Vy, pane.

Hag zupynyvsia i splunuv spreserdia. Dramba tež vidrazu spynyvsia. Ech, zajichaty b jomu pomiž vucha, alež ne distaneš. Cež treba, jakyj bovdur! Čy prykýdaješcia? Spokijniše, Kote, spokijniše! Chołodnokrovnisť i vytrymka.

— A do mene ty cioho ne znav, čy ščo?

— Ni, pane. Ja ničoho ne znav pro isnuvannia takoji aparatury.

— To ty ščo ž, dykobraze, chočeš skazaty, ščo taka vełyka ludyna, jak Kornij, ne bačyť nas zaraz i ne čuje?

— Prošu utočnyty: aparatura dla spryjnatiattia dumok isnuje?

— Zvidky ja znaju? Ta j ne treba aparatury! Ty ž umiješ peredavaty zobraženia, zvuk...

— Tak, pane.

— Peredaješ?

— Ni, pane.

— Čomu?

— Ne maju nakazu, pane.

— Che... Nakazu ne maješ, — proburčav Hag. — Nu, čoho stav? Pišly! Jakýjs čas vony jšly movčky. Potim Hag skazav:

— Słuchaj, ty! Chto takyj Kornij?

— Ne rozumiju pytannia, pane.

— Nu... jaka v nioho posada? Čym vin zajmaješcia?

— Ne znaju, pane.

Hag znovu spynyvsia.

— Tobto jak ce ne znaješ?

— Ne maju informaciji.

— Taž vin tvij vlasnyk! Ty ne znaješ, chto tvij vlasnyk?

— Znaju.

— Chto?

— Kornij.

Hag zcipiv zuby.

— Dvno jakoś u tebe vychodyť, Drambo, druže, — skazav vin skradłyvo. — Kornij — tvij hospodar, ty visimdesiat rokiv u joho domi i ničoho pro nioho ne знаješ?

— Ne tak, pane. Mij peršyj hospodar — Jan, baťko Kornija. Jan peredav mene Korniju. Ce buło trydciať rokiv tomu, koľy Jan vidíšov vid sprav, a Kornij zviv budynok na misci Janovoho taboru. Vidtodi Kornij — mij vlasnyk, ale ja z nym nikoľy ne praciuvav i tomu ne znaju, čym vin zajmaješia.

— Uhu... — promovyv Hag i rušyv dali. — Značyť, ty pro nioho vzahali ničoho ne знаješ?

— Ce ne tak. Ja znaju pro nioho duže bahato.

— Rozpovidaj, — počav vymahaty Hag.

— Kornij Janovyč. Zrist — sto devjanosto dva santymetry, vaha za nepriamymy danymy — blyžko devjanosto kilogramiv, vik za nepriamymy danymy — blyžko šistdesiaty rokiv, index sociälnoji značuščosti za nepriamymy danymy — blyžko nula devjaty...

— Začekaj, — ošešeňo skazav Hag. — Zatknysia na chvylynku. Ty pro diľo hovory, ščo ty meni bubonyš!

— Ne zrozumiv nakazu, pane, — nehajno ozvavšia Dramba.

— N-nu... naprykľad, odruženyj čy ni, jaka osvita... dity... Zrozumiv?

— Vidomostej pro Kornijevu družynu ne maju. Pro osvitu — tež. — Robot zrobiv pauzu. — Maju informaciju pro syna: Andrij, blyžko dvadciaty pjaty rokiv.

— Pro družynu ničoho ne знаješ, a pro syna, vychodyť, знаješ?

— Tak, pane. Odynadciať rokiv tomu otrymav nakaz perejty v rozporiadžennia pidlitka, za nepriamymy danymy vikom čotyrnadciaty rokiv, jakoho Kornij nazývav «synom» ta «Andrijem». Perebuval u joho rozporiadženni čotyry hodiny.

— A potim?

— Ne zrozumiv zapytannia, pane.

— Potim ty joho bačyv koľy-nebud'?

— Ni, pane.

— Zrozumi-i-ło, — zadumľovo promovyv Hag. — Nu i čym vy z nym zajmálysia ci čotyry hodiny?

— My rozmovalały. Andrij rozpytuval mene pro Kornija.

Hag spitknuvsia.

— Ščo ty jomu rozpoviv?

— Use, ščo znav: zrist, vahu. Potim vin mene urvav. Počav vymahaty, ščob ja rozpoviv jomu pro robotu Jana na iných planetach.

Oce tak. Otže, taki spravy. Nu, ta ce nas ne stosuješia. Ale jakyj bovdur! Už pro dim joho i zapytuvaly nema čoho, zrozumiło, ščo ničoho ne znaje. Vsi plany moji zrujnuval, vołociuha... Dla čoho ž vse-taky Kornij meni joho pidsunuv? Nevže ja pomylajuš? Ot dyjavał, jak že meni joho perevirity? Meni ž i kroku ne možna bude stupyty, jakščo ja joho ne pereviriu!

— Nahaduju, — podav hołos Dramba, — ščo vy zbyrałsia jty dodomu.

— Nu, zbyravšia. A v čomu sprava?

— My dedali bilše vidchylajemoś vid optymalnogo kursu, pane.

— Tebe ne sptyaly, — skazav Hag. — Ja choču podyvytysia, ščo ce tam za štuka na pahorbi...

— Ce obelisk, pane. Pamjatnyk nad bratškoju mohyloju.

— Komu? — iz žvavistiu zapytav Hag.

— Herojam ostannioji vijny. Sto rokiv tomu archeołogy vyjavyly v ciomu pahorbi bratšku mohyłu.

Podyvymosia, podumav Hag i dodav chodu. Zuchvała i naviť strašna rič spała jomu na dumku. Ryzykovano, podumav vin. Och, vidirvuť meni makitru! A za ščo? Zvidky meni znaty, ščo do čoho? Ja tut ludyna nova, ničoho cioho ne rozumiju i ne znaju... Ta j ne vyjde, mabut', ničoho. Ta jakščo vyjde... Jakščo vyjde — todi garantija. Harazd, sprobujemo.

Pahorb buv nevysokyj, metriv dvadciať — dvadciať pjať, i šče na stilkы ž vysočila nad nym hranitna płyta, vidpolirovana do błysku z odnoho boku i hrubo stesana z usich inšych. Na polirovanij poverchni vyrizano buło napys — starovynnymy literamy, jakych Hag ne znav. Hag obijšov obelisk i povernuvsia u tiń. Siv.

— Riadovyj Dramba! — skazav vin nehołosno.

Robot povernuv do nioho vuchastu hołovu.

— Koły ja kažu «riadovyj Dramba», — tak samo tycho promovyv Hag,— treba vidpovidaty: «Słuchaju, pane kaprałe».

— Zrozumiv, pane.

— Ne zrozumiv, a tak točno, i ne pane, a pane kaprałe! — zakryčav Hag i zirvavšia na nohy. — Pane kaprałe, zrozumiło? Selanske koryto!

Hag pidijšov do nioho vprytuł, uziavsia v boky i znyzu vhoru vtupyvsia u nepronyknu matovu rešitku.

— Ja z tebe zroblu sołdata, druže, — promovyv vin łahidno-złovisnym hołosom. — Jak stojiš, vołociuho? Strun-ko!

— Ne zrozumiv, pane kaprałe, — monotonno prohudiv Dramba.

— Za komandoju «strunko» treba zimknuty pjaty i rozvernuty nosky, vypnuty hrudy čymdali vpered, prytysnuvšy dołoni do stehon i vypnuvšy likti... Oś tak. Ne-pohano... Riadovyj Dramba, vilno! Za komandoju «vilno» potribno vidstavyty nohu i zaklasty ruky za spynu. Tak. Vucha meni twoji ne podobajuťsia. Vucha možeš opustyty?

— Ne zrozumiv, pane kaprałe.

— Oś ci štuki svoji, jaki styrčať, možeš opustyty za komandoju «vilno»?

— Tak, pane kaprałe. Možu. Ałe budu hirše bačyty.

— Ničoho, poterpyš... Anu, davaj sprobujemo... Riadovyj Dramba, strunko! Vilno! Strunko! Vilno!..

Hag povernuvsia v tiń obeliska i siv. Ničoho skazaty, takych sołdativ choča by vzvod. Na lotu schopluje. Vin ujavyv sobi vzvod takych ot dramb na pozyciji bila toho silcia. Obłyzav suchi huby. Tak, takoho dyjavoła, napevno, i raketou ne probješ. Ja tilky ot čoho ne rozumiju: dumaje cej dołdon čy ni?

— Riadovyj Dramba! — harknuv vin.

— Słuchaju, pane kaprałe.

— Pro ščo dumaješ, riadovyj Dramba?

— Čekaju nakaziv, pane kaprałe.

— Mołodeć! Vilno!

Hag vyter palciamy krapelky potu, ščo vystupyły na verchnij hubi, ta skazav:

— Vidnyni ty je sołdatom joho vysokosti hercoga Ałajskoho. Ja — tvij komandyr. Usi moji nakazy dla tebe zakon. Nijakych rozdumiv, nijakych zapytań, nijakoji bałakanyny! Ty zobovjazanyj zachopļeno dumaty pro tu chvylynu, koły nastane ščasłyva myť sklasty hołovu v imja słavy joho vysokosti...

Łoburiaka, mabuť, połovyny ne rozumije, nu ta j dobre. Važłyvo vtovkmačyty v joho makitru osnovy. Durisť iz nioho vybyty. A rozumije vin tam čy ne rozumije — sprava desiata.

— Use, čoho tebe navčały raniše, zabud'. Ja tvij učytel! Ja tvij baťko i twoja maty. Tilky moji nakazy majuť vykonuvatyś, tilky moji słova možuť buty dla tebe nakazom. Use, pro ščo ja hovoriu z toboju, vse, ščo ja tobi nakazuju, je vijškovoju tajemnyceju. Ščo take tajemnycia — znaješ?

— Ni, pane kaprałe.

— Hm... Tajemnycia — ce te, pro ščo majemo znaty tilky ja i ty. I joho vysokist', jasna rič.

Trochy ja pereborščyv, podumav vin. Rano. Seło ž hłuche. Nu harazd, dali vydno bude. Treba joho zaraz pohaniaty. Nechaj z nioho sim potiv zijde, z vołociuhy.

— Str-runko! — skomanduvav vin. — Riadovyj Dramba, trydciať kił navkoło pahorba — bihom ruš!

I riadovyj Dramba pobih. Bih vin lehkó i jakoś dyvno, ne za statutom ta j uzahali ne po-ludšky — ne bih naviť, a leting vełycezny strybikamy, nadovho zavysajučy v povitri, i pry ciomu, jak i raniše, trymav dołoni prytysnutymy do stehon. Hag, napivrozkryvšy rota, stežyv za nym. Otakoj! Ce buło schože na son. Ciłkom bezšumnyj napivbih-napivlit, ni tupotu, ni chrypkoho dychannia, i ne spitkneťsia ž ni razu, a tam že horbky, kaminnia, nory... naviť postav jomu na hołovu kazanok z vodoju — ne rozchlupaje žodnoji krapli! Jakyj sołdat! Ni, chłopci ta divčatka, jakyj sołdat!

— Śvydše! — harknuv vin. — Vorušyś, nemič targaniača.

Dramba zminyv alur. Hag zamorhav: u Dramby znykły nohy.

Zamisť nih pid ciłkom vertykalnym tułubom vydno buło teper tilky tumanne merechtinnia, jak u propelera na vysokych obertach. Zemla ne vytrymuwała, za vełetom potiahłasia, temniujučy ta zahłyblujučyś na očach, vyryta borozna, ta zjavyvsia zvuk — šelestkyj svyst rozitnutoho povitria ta dribnyj šurchit osidajučoji zemli. Hag łemve vstyhat povertaty hołovu. I raptom use skinčyłosia. Dramba znovu stojav przed nym po stjici «strunko» — neruchomyj, vełyceznyj, i dychav prochołodoju. Niby i ne bih zovsim.

Ta-ak, podumav Hag. Iz takoho zżeneš pit, ajakže... Ałe do tiamy ja joho pryyv čy ni? Harazd, ryzyknemo. Vin hlanuv na obelisk. Ohydno ce, oś ščo. Sołdaty ž łežać... Heroji. Za ščo vony tam vojuwały, z kym vojuwały — cioho ja do puttia ne zrozumiv, ałe jak vony vojuwały — ja bačyv. Daj, Boże, nam usim tak vojuvaty v naš ostannij čas. Och, ne darma Kornij pokazav meni ci filmy. Och, ne darma... V duši u Haga voruchnuvsia zabobonnyj žach. Nevže cej łukavyj Kornij šče todi peredbačyv taku-ot moju chvylynu? Ta ni, durnyci, ničoho vin ne mih peredbačyty, bo ne Hospod' vin Boh use-taky... Prosto chotiv toneńko meni natiaknuty, z čyjimi naščadkamy ja maju sprawu... A vony tut łežać. Skilky vikiv uže vony tut łežać, i

nichto jich ne tryvožyv. Buły b vony žyvymy — ne dopustyły by, šuhonuły by mene zvidsy... Nu harazd, a jakby ce buły ščurojidy? Ni, mabuť, odnako hydko... I potim, ščo za durnia: ščurojidy — bojahuzy, smerdiučky. A to že sołdaty buły, ja že na vlasni oči bačyv! Čchu, bodaj tebe, naviť nudyť... A jakby tut Gepard stojav poruč? Dopoviv by ja jomu pro svoje rišennia — ščo b vin meni skazav? Ne znaju. Znaju tilky, ščo joho takož zanudyło b. Tut kožnoho zanudyło b, jakščo vin, zvyčajno, ludyna, a ne mišok hnoju. Ta j chiba mało vid čoho sołdata nudyť? Kyšky z šose ziškriabuvaty — tež nudyło... Ni, Kote, kyšky — ce inša rič. A tut — symvoľ! Čest!

Vin hlanuv na Drambu. Dramba stojav po stijci «strunko», bajduže povodiačy očyma-vuchamy. A ščo že meni załyšajeťsia? Dumka že pravylna! Hydeńka — ne zaperečuju. Słyžka. Komuś inšomu ta v inšyj čas ja b za taku dumku sam po pyci dav by. A meni podityś nikudy. Meni taka nahoda, može, nikoły bilše ne vypade. Vidrazu vse pereviriu. I cioho durnia pereviriu, i sposterežennia svoji... Tut v tomu i vsia sprava, ščo hydko. Tut by nichto ne vtrymavšia, vidrazu za ruku mene vchopyv by, jakby mihi. Harazd, hodi słynyty. Ja ce ne zadla vlasnoho zadovołennia zadumav. Ja ne parazyt jakyj-nebud'. Ja — sołdat i roblu svoju sołdatšku sprawu jak umiju. Prostiľ meni, chorobri brattia. Jakščo możete.

— Riadovyj Dramba! — promovyv vin tremtiačym hołosom.

— Słuchaju, pane kaprałe.

— Nakaz! Zvałyty cej kamiń! Vykonuj!

Vin vidskočyv ubik, ne vidčuvajučy pid soboju nih. Jak by tut buv okop, vin strybnuv by v okop.

— Ruchom! — zavereščav vin, zryvajučy hołos.

Koły vin rozmrzužysia, Dramba vže stojav, nachyłyvšyś, pered obeliskom. Vełyčezni ruky-łopaty kovznuły po hraniu j zanuryłysia u peresochłu zemlu. Gigantski płeči zavorušyłysia. Ce tryvało sekundu. Robot zavmer, i Hag raptom iz żachom pomityv, ščo joho mohutni nohy nemovby zapłyvajuť, skoročujuťsia na očach, peretvorujučyś na korotki, tovsti, rozpluščeni vnyzu tumby. A potim pahorb zdryhnuvsia. Počuvsia pronyzłyvyj skryp, i obelisk ledo' pominno pochyłyvysia. I todi Hag ne vytrymav.

— Stij! — zarepetuvav vin. — Vidstavyty!

Vin kryčav šče ščoś, uže ne čujučy samoho sebe, łąjučyś rosijškoju ta ałajškoju, nijakoji potreby ne buło u ciomu krykovi, i vin uže ce rozumiv i vse že kryčav, a Dramba stojav pered nym po stijci «strunko», monotonno powtoriujučy: «Słuchaju, pane kaprałe, słuchaju, pane kaprałe...»

Potim vin opamjatavsia. Derło v horlanci, vse tiło boliło. Spotykajučyś, vin obijšov obelisk dookoła, torkajučyś do hraniu tremtiačymy palciami. Vse buło jak raniše, tilky pry osnovi, pid nezrozumiłym napsom, ziajały dvi hłyboki diry, i vin počav hariačkovo zabyvaty v nych zemlu pidboramy.

ROZDIĽ V

Vsiu nič ja ne mih zasnuty. Krutysia, vertivsia, kuryv, u sad vysovuvavšia, ščoby prochołodytysia. Nervy, vydno, rozhulałysia pisla vsioho. Dramba styrčav u kuti j svityvsia v temriavi. Kineć kincem ja joho vyhnav — prosto tak, ščoby luť zirvaty. Do hołovy lizły vsilaki nisenitnyci, kartynky vsilaki, ščo ne stosuvałysia do spravy. A tut šče ce ližko pidłe — ja vže zasik, ščo vono postijno norovyť peretvorytysia na take sobi mjake łoże, na jakych tut usi, napevno, splać, do toho ž, padluka, zamiriajeťsia mene zakołysuvaty. Jak nemovla.

Vzahali-to ne v tomu bida, ščo ja zasnuty ne mih, — ja po try doby možu ne spaty, i ničoho meni ne robyťsia. A hołovne, ščo ja dumaty ne mih po-ludšky. Ničoho ne tiamyv. Domihsia ja včora svoho čy ne domihsia? Možu ja Drambi teper doviriaty čy ni? Ne znaju. Stežyť za mnoju Kornij čy ni? Znovu-taky ne znaju. Včora pisla večeri zazyrnuv ja do nioho v kabinet. Sydyť vin pered svojimy ekranam, na kožnomu ekranu — po pyci, a to j po dvi, a vin z usima cymy pykamy rozmovlaje. Mene jak nožem štryknuły. Ujavyv ja sobi, jak skażeniju tam na pahorbi, isteryku zakočuju, a vin sydyť sobi tut u prochołodi, dyvyťsia na vse ce čerez ekran i chychoče. I šče, może, Drambi radyruje: davaj, movlav, dozvolaju... Ni, pro sebe ja točno znaju, ščo ja b tak ne mih. Ščob na mojich očach oskverniały sviatyniu moho narodu, a ja pry ciomu chychykav by ta na ekrančyk dyvyvysia — ni, v mene b tak ne vyjšlo. Ja vam ne ščurojid.

Ale ž i Kornij niby ne ščurojid! Ja na vsiakych ščurojidiv nadvyvysia, i na našych, ałajskych, i na imperskych, a takoho bačyty ne dovodyłoś. Ta z inšoho boku, ščo ja pro nioho znaju? Mjako stełe, smačno hoduje... a bilše j ničoho. A jakščo v nioho take zavdannia, skazano jomu: bud'-jakoju, movlav, cinoju... Ne znaju, ne znaju. Nedavno, koły ja povernuvsia, vin mene spočatku zustriv jak zavždy, potim prydvyvysia, nastorožysia j počav rozptytuvaty, ščo ta jak. Baťko ridnyj, ta j hodi. Ja jomu znowu nabrechav, ščo makitra bołyť. Vid stepovych zapachiv. Ta vin, po-mojemu, meni ne poviryv. Ne vyjavyv cioho, zvisno, ale ne poviryv. A ja ciłyj večir za nym stežyv: bude vin Drambu dopytuvaty čy ni. Ni, ne dopytuvav. Naviť ne hlanuv na nioho... Och, chłopci ta divčatka, bidołašna moja hołova! Choč lahaj na spynku, i chaj nese, kudy nese.

Tak promarudyvysia ja až do svitanku. Lahav, zryvavšia, kružlav po kimnati, znowu lahav, u vikno vytykavsia, makitru v sad zvišuvav, i kineć kincem mene, vydno, zmoryło — zadrimav ja, pokłavšy vucho na pidvikonia. Prokynuvsia veš u potu i vidrazu počuv te same chrypkie niavkannia — mrrriaumrrriaumrrriaum — nemov samoho dyjavoła angeły nebesni dušať holiruč u pekli, i meni v obłyčia vijnuło z sadu hariačym, nemov šypučym vitrom. Ja šče očej jak slid ne rozpluščyv, a vže sydžu na pidłodzi, rukoju namacuju avtomat i vyzyraju poverch pidvikonia, jak poverch brustvera. I cioho razu ja vse pobačyv, jak ce v nych robyťsia, vid samoho počatku j do samoho kincia.

Nad mojeju kruhłoju halavynoju, pravoruč vid basejnu, zahoriłaś u sutinkach jaskrava ciatka, i potekło vid neji vnyz ta v storony niby ridke svitło, šče prozore, šče kušči kriź nioho vydno, a vono vse teče, teče i oś uże zapovnyło vełyceznyj takyj

konus na zrazok chimičnoji banky u čotyry metry zavvyšky, zapovnylo j vidrazu počalo tverdnuty, zastyhaty, tmianity, i ot uže stojiť na halavi jichnij zorelit klasu «prvvyd», jakym ja joho vperše pobačyv. I tyša. Pervisna. Naviť ptachy zamovkły. Nad halavynoju — svitankove siro-błakytné nebo, navkoło halavyny — čorni kušči ta dereva, a posered halavyny — ce sriblaste čudovyško, i nijk ja ne možu vtoropaty, čy to vono istota, čy to vono ščoś nežyve.

Potim ščoś slabko trisnuło, rozkrylaś u niomu čorna pašča, dzeńknuło, zaſycało, i vybrałasia zvidty ludyna. Tobto ce ja spočatku podumav, ščo ludyna: vono mało ruky, nohy. Hołovu. Use vono buło jakeś čornuvate, čy ščo... čy zakoptyło joho, čy vono obhoriło... i vse buło obvišane zbrojeju. Ja takoj zbroji, chłopci ta divčatka, nikoły ne bačyv, ale z peršoho pohladu zrozumiv, ščo ce same zbroja. Vona zvysala u prylbulcia z oboch płečej ta z pojasa i briazkała ta dzeńkała na kožnomu kroci. Po bokach vin ne dyvyvsia, a rušyv prosto do schodiv, jak do własnego domu, i jšov jakoś dyvno, ale ja ne vidrazu zrozumiv, u čomu sprava, bo očej ne mih vidirvaty vid joho obłyčcia. Vono v nioho tež buło čornuvate, obhoriłe, błyščało i vidsvičuwało, i raptom vin pidniav obydvi ruky ta počav joho z sebe zdyraty, jak masku, — ta ce, mabuť, i buła maska, bo vin za dvi sekundy vporavsia z neju i z rozmachu požburuyv jiji na zemlu. I tut mene projniało potom udruhe, bo pid cym čornym, obhoriłym, łypkym ta łakowanym u nioho vyjavylosia druhe obłyčcia, vže ne ludške — biłe, jak kamiń, beznose, bezhube, a oči — jak bludcia i svitiaſsia. Ja na ce obłyčcia tilky hlanuv i vidrazu zrozumiv: ne možu. Počav dyvytysia jomu na nohy — šče hirše. Bo ž u nioho čomu taká dyvna choda buła? Vin po cijs hustij travi, po tverdij zemli jšov, jak my z vamy jšly b sypučymy piskamy čy, skažimo, triasovynoju — ščokroku provaluvavsia po kistočky, a to j hłybše. Ne trymała joho zemla, podavałasia...

Bila schodiv vin pryzupynyvsia na sekundu j razom strusyv iz sebe vsiu svoju amuniciju. Zabriažčała vona, zagrymiła, a vin uvijšov u dveri — i znova tyša. I poroźnio. Jak u marenni. I zorelota vže nema, tak niby j ne buło nikoły. Tilky čorni diry vid halavyny do domu ta kupa nebačenoji zbroji bila schodiv. Use.

Duže meni zachotiłosia proterty oči, vščypnuty sebe za stehno j take inše, ale ja cioho robyty ne stav. Bo ž ja Bijcivskyj Kit, chłopci ta divčatka. Ja vid sebe vsiu ciu manu vidmiv. Ne vperše. Ja tilky hołovne załyšyv: zbroju! Vperše ja tut pobačyv zbroju. Ja naviť odiahatysia ne stav — jak buv, v odnych trusach, hajnuv čerez pidvikkonia z druholoko poverchu.

Rosa buła riasna, nohy moji vmyť stały mokri vyšče kolin, i projniała mene ostuda — čy to vid cijeji vohkosti, čy to, znova ž taky, vid nerviv. Bila schodiv ja prysiv navpočipky i prysluchavšia. Tycho, po-normalnomu tycho, po-vranišniomu. Ptašky zavovtuzyłsia, cvirkun jakyjś siurčav. Meni do cioho diła ne buło, ja hołosy čekav počuty. Ni, ne čutno hołosiv. Adže v ciomu domi zavždy tak: ne maje buty hołosiv — hałasujuť, burmočuť, perełajujuťsia, prychomu chto — nevidomo, bo Kornija vdoma nema, vołočyťsia deś, did'ka potišaje. A ot koły, jak zaraz, povynni ludy — čy naviť nechaj ne zovsim ludy, — ale povynni ž vony vitatysia, odyn odnoho po spynach laskaty, hukaty ščoś vitalne! Ni, tut u nych bude tyša. Mohyła. Nu harazd.

I ot sydžu ja navpočipky i dyvluś na ci štuky, jaki pered i mnoju ɋežať, naviť na

vyhlad važelezni, hladki, maslanysti, nadijni. Nikoły ja takych ne bačyv ani na malunkach, ani v kino. Vełykoji, pevno, vbyvčoji syły aparaty, ta ot bida, nezrozumiło, z jakoho boku do nych pidstupytsia, za jake misce jich braty i na ščo v nych natyskaty. I naviť dotorkatysia do nych jakoś bojazko: toho j dyvysia — hachne, kistok ne pozbyraješ.

Słowom, ja rozhubyvsia, i ce buło pohano, bo naspravdi meni slid buło zrazu vchopyty ščo-nebud' i rvaty kihti. Nu, Hagu, davaj! Švydše! Oś ciu koroteńku: stvoł je, zamisť duła, šcopravda, skelce jakeś, zate j rukojatka niby je, dva płaskych ma-hazyny z bokiv stvoła styrčať... Vse. Ne maju bilše času. Potim rozberuś. Protiahnuv ja ruku i oberežno vziavsia za rukojatku. I tut stałasia zi mnoju dyvna rič.

Uziavsia ja, značyť, za rukojatku. Rubčasta taka, tepła. Palci zimknuv. Tiahnu na sebe. Oberežno, ščob ne briaznuło. Vahu naviť vidčuv. A v kułaci — ničoho. Sydžu, jak pjanyj, dyvluś na porožnij kułak, a mašynka cia jak ležala na schodynci, tak i ležyť. Ja zopału chvat jiji vpoperek — i znov pid palciami metał, tverde, važke. Rvonuv na sebe — znova ničoho.

I zachotiłosia meni tut zakryčaty na veś hołos. Łedve strymavsia. Hlanuv na dołoniu — dołonia v mastyli. Vyter jiji ob travu, pidvivsia. Rozčaruvannia, zvyčajno, strašne. Vse v nych vrachovano, vse rozrachovano, zavbačeno, v hadiv. Perestupuyv ja čerez ciu kupu nepryatnoho dla mene zaliza i pišov u dim. Baču: v choli, u kuti, stovbycyt' Dramba. Zavorušyv svojimy vuchamy, vtupyvsia, a meni na nioho j dyvityś buło hydko. I vže chotiv ja pidniatysia do sebe, jak raptom podumav, a ščo, jak... Kineć kincem, chiba ne odnakovo, čyji ruky trymatymuť mašynku, moji čy cioho dołdona?

— Riadovyj Dramba, — skazav ja nehołosno.

— Słuchaju, pane kaprałe, — vidhuknuvsia vin, jak i nałežyť.

— Anu chody za mnoju.

Vyjšly my znov na schody. Zbroja ležyť, nikudy ne podiłaś.

— Podaj meni oś ciu, krajniu, — kažu. — Tilky oberežno.

— Ne zrozumiv, pane kaprałe, — hudecej bovdur.

— Čoho ty ne zrozumiv?

— Ne zrozumiv, ščo same nakazano podaty.

Provalyś ty! Meni-to zvidky znaty, jak ce nazývajeteśia?

— Jak nazývajuťsia ci predmety? — zapytuju.

Dramba zapraciuav vuchamy i raportuje:

— Trava, pane kaprałe. Schody...

— A na schodach? — zapytuju ja i vidčuvaju, ščo mene moroz po škiri počynaťe prodyraty.

— Na schodach pył, pane kaprałe.

— A šče?

Vperše Dramba zahajavsia z vidpoviddiu. Dovho movčav. U nioho, vydno, takož šesternia za šesterniu zajšla, jak i v mene.

— Takož na schodach prysutni: pan kaprał, riadovyj Dramba, čotyry murachy... — Vin znova zahajavsia. — A takož usilaki mikroorganizmy.

Vin jich ne bačyv! Rozumijete? Ne bačyv! Mikroorganizmy vin bačyv, a zali-

ziaky ci metrovoji dovžyny bačyty jomu ne hodyłosia. Jomu jich bačyty ne hodyłosia, a meni — braty. Vse, vse peredbačyły! I tut ja vid dosady, ne podumavšy, machnuv bosoju nohoju po najbilšíj zaliziaci, ščo na schodach valałasia. Zavyv ja, pałeć vidbyv zovsim, nihot' złamav. A zaliziaka jak ležala, tak i łyšyłasia ležaty. Vse. Ce vže buło ostannioju krapļeju. Zaškutylhav ja do sebe, zubamy skrehoču, mało ne płaču, kułaky stysnūv. Pryjšov, povałyvnia na ližko, i ochopyv mene takyj vidčaj, jakoho ne vidčuvav ja až vid toho dnia, koły prýjšov u zvilnennia dodomu j pobačyv, ščo ne te ščo chaty mojeji — vsioho kvartału nema, odna obhoriła cehla hromadylsia i dušył harom. Zdałoś meni v ci čorni chvylyny, ščo ni do čoho ja ne zdatnyj, ničoho ja ne možu tut zrobyty, v ciomu sytomu i łukavomu sviti, de kožen mij krok rozrachovanu i peredbačeno na sto rokiv napered. I ciłkom može buty, ščo kožnu moju diju, kotru ja šče tilky zbyrajasia zdijsnyty, vony vže znajuł, jak prypynuty čy obernuty sobi na koryst'.

I ščob rozihnaty morok, ja počav pryhaduvaty najsvitliše, najščasłyviše, ščo buło v mojemu žytti, i zhadał toj moroznyj jasnyj deń, stovpy dymu, jaki zdijmałsia v zełene nebo, i trisk połumja, ščo pozyrało rujiny, siryj vid saži snih na płošći, zakociubli trupy, ponivečenyj raketomet u vełyčeznij voronci... a hercog ide vzdovž našoji šerengy, my šče ne vstyhl ochołonuty, oči šče załyvaje pit, duło avtomata obpikaje palci, a vin ide, važko spryrajučyś na ruku adjutanta, i snih rypył pid joho mjakymi červonymy čobitkamy, i kožnomu z nas zazyrage u viči i tycho hovorył słowa podiaky ta schvałennia. A potim vin zupynyvsia. Prosto pered i mnoju. I Gepard, jakoho ja ne bačyv, — ja nikoho ne bačyv, krim hercoga, — nazvav moje imja, i hercog pokław meni ruku na płeče i jakyjś čas dyvvysia meni priamo u viči, i obłyčcia u nioho buło žovte vid utomy, posičene hłybokymy zmorškamy, a zovsim ne hładeńke, jak na portretach, poviky červoni ta zapałeni, i povilno ruchałasia važka, pohano vyhołena ščełepa. I vse šče trymajučy swoju pravu ruku v mene na płeči, vin pidniav livu i kłacnuv palciamy, i adjutant kvapływo vkław u ci palci čornyj kubyk, a ja vse šče ne viryv svojemu ščastiu, ne mih poviryty, ałe hercog promovyv nyžkym chrypkym hołosom: «Roztuły pašču, Košenia...» — i ja zamružyvsia i roztułyv rota z usijeji syły, vidčuv na jazyci škarubke j suche i počav žuvaty. Vołossia meni stało storč pid šołomom, z očej pokotyłsia slozy. Ce buv osobystyj žuvalnyj tiutiun joho vysokosti, napolovynu z vapnom ta sušenoju hirčyceju, a hercog pleskav mene po płeču j kazav rozchułeno: «O ci šmarkači! Moji virni, neperemožni šmarkači!...»

I tut ja vpijmał sebe raptom na tomu, ščo posmichajusia na vsiu mordu. Ni-i, panove, šče ne vse zakinčeno. Virni, neperemožni šmarkači ne pidveduł. Ne pidvodyły tam, ne pidveduł i tut. Povernułsja na bik i zasnuv, čym i skinčyłasia cia moja pryhoda.

Cia skinčyłasia, zate inši počałsia, bo tycha naša chatynka raptom zavorušyvsia. Raniše buło jak? Posnidajemo my z Kornijem, poterevenymo chvylyn dvadciať pro te, pro se, i vse, až do obidu ja sam. Chočeš — spy, chočeš — knyžky čytaj, chočeš — hołosy v domi słuchaj. A tut — ne znaju, čy to chtoś cej jichnij ha-diucnyk rozvorušyv, čy to v nych perepočynok jakyjś zakinčyvsia, ta tilky stało v našomu budynočku tisno.

A počałosia vse z toho, ščo vyrušyv ja do cioho korydoru podyvytyś, jak tam moje łystuvañnia. Česno kažučy, ničoho novoho ja pobačyty ne spodivavsia, odnak

dyvlusia — cho! — vidhuknuvsia mij matematyk. Vidrazu pid mojim pytanniam cymy ž akuratneýkymy małeňkymy literamy buło vyvedeno: «Tvoji druzi u pekli». Otakoj! Ščo ž ce vychodyť? «Chto ty, druže?» — «Tvoji druzi u pekli». Otče, jich tut kilka... Čomu ž ne pyšuť, chto vony? Bojaťsia? I čomu u pekli? Normalnij ludyni tut, zvisno, ne sołodko dovodyťsia, ale — u pekli... Ja hlanuv na ci farbovani dveri. Može, tam vjaznycia? Abo ščo-nebud' hirše? Ščo ž vy, chłopci, putnioho ničoho ne napysały? Ni-i, cej korydorčyk treba vziaty pid nahlad. Ta ce potim, a ščo meni zaraz napysaty? Ščob vony vidrazu vse pro mene zrozumiły... Č-čortiaka, ne znaju ja cijeji matematyky. Može, v nych u cij formuli vse zašyfrovano. Napyšu-no ja jim, chto ja, ščob vony znały, z kym majuť spravu i na ščo ja zdatnyj. Napyšu ja jim... Ja distav prypasenyj nedohryzok olivcia i naškriabav drukovanymy literamy: «Bijcivskýj Kit nide ne propade». Duże meni spodobałoś, jak ja ce vyhadav. Bud'-komu zrozumiło, ščo ja — Kit, ščo ja badioryj i hotovyj do dij. Parašutystiv cych ja v hrobi bačyv, ničoho vony meni tut ne zrobilať. A jakščo ce pastka i zatjav ciu perekłyčku Kornij — ščo ž, bud' łaska, ničoho takoho ja ne napysav.

Harazd. Za korydorčykom cym my postežymo. A zaraz pryzšla pora pohlanuty, ščo ž u nych za cymy dveryma. Nedovho dumajučy, vziasia ja za ručku j potiah jiji na sebe. Vidčynyłsia. Ja dumav — tam kimmata jakaś bude, čy korydor, čy schody... nu ščo v ludej za dveryma buvaje? Tak ot, tam ničoho cioho ne buło. Kamera tam buła. Try na try. Stiny čorni, matovi. U stini navproti styrčyť kruhla čerwona knopka. I vse. Ničoho bilše v cij kamery ne buło. Ja koły ciu kamery pobačyv — vidrazu perechotiv tudy zachodyty. Ta nu jich, dumaju, k bisu, čoho ja u ciomu skłepi ne bačyv? Knopok červonych ja ne bačyv, čy ščo?

Stoju ja v nerušučosti i raptom čuju zzadu — hołosy. Błyźko. Možna skazaty, poruč. Nu, dumaju, zdajeſsia, vlymp. Pryčynyv dveri, zuby stysnuv, obertajuś. Peredniomu po horlanci ta — v sad, dumaju, a tam šukaj vitru v poli...

Ale vyjavyłoś, ščo ce ne parašutysty. Vyvertaje u korydor iz-za rohu jakyjś čłovik z vizkom, z takoju sobi platformoju na kołesach. Ja zapchav ruky v kyšeni j otakeńkoju lińkuvatoju chodoju podavsia nazustrič. Korydor šyrokyj, rozmynemoria spokijno. A vin uże błyzeńko zi svojim vizkom. Hlanuv na nioho — zmijine mołoko! — čormyj! Meni speršu naviť zdałosia, ščo v nioho vzahali hołovy nemaje, potim, zvisno, prydyyvysia i baču: je hołova. Ale čorna! Ne tilky vołossia, a j ščoky, vucha, čoło, a huby červoni, tovstezni, biłky očej tak i vyblyskuť, i zuby też. Ce ž z jakoji planety joho zanesło siudy takoho? Ja prytysnuvsia do stiny, šcosyły namahajućyś daty dorohu, — prochod', movlav, ne zatrymujsia, tilky ne čipaj... Ale ne tak vse skłałosia. Zvisno ž, vin razom zi svojim vizkom zupyniajeſsia bila mene, oslipluje mene svojimi biłkami ta zubamy i chrypkym nutrianym hołosom promovlaje:

— Po-mojemu, ce typovyj ałajeć...

Ja hłytnuv, kyvaju.

— Tak, — kažu. — Ałajeć ja.

I vin počynaje rozmovlaty zi mnoju ałajskoju, ale vže ne chrypkym basom, a prjemnym takym, normalnym hołosom — tenorom abo, ja ne znaju tam, barytonom.

— Ty, — kaže, — napevno, Hag. Bijcivskýj Kit.

— Tak točno, — kažu.

— Ty, — zapytuje, — z Centru zaraz?

Nu ščo ja jomu vidpovim?

— Až n-nijak, — kažu. — Ja sam soboju...

Ja vže rozhľediv joho i baču, ščo čołovik jak čołovik. Nu, čornýj... Nu to j ščo?

U nas na ostrovach hołubi žyvuť, i nichko jim v nis ne tyciaje. Odiahnenyj normalno, jak usi tut odiahajuťsia, — soročka navypusk, korotki štany. Tilky čornýj. Veš.

— Ty, može, Kornija šukaješ? — zapytuje vin.

Spivčutłyvo tak zapytuje. Zovsim jak Kornij.

— Vyhľad u tebe jakyś skujovdženyj, — kaže.

— Ta ni, — vidpovidaju ja z dosadoju. — Ce ja spitniv prosto. Hariače tut u vas...

— A-a... Tak ty b mundyr svij skynuv, čoho ty v niomu priješ... A Kornija ty poky ščo krašče ne šukaj, Kornij zaraz strašenno zakłopotany...

Čysto tak rozmovlaje ałajskoju, miž inšym, gramotno, i vymova v nioho taka stołyčna, z prydychom. Stylno rozmovlaje. Nu, pojasniuje vin meni ščoś pro Kornija, de zaraz Kornij i čym vin zajmajeťsia, a ja vse pozýraju na joho vizok i, česno vam skažu, chłopci ta divčatka, ničoho vže ne čuju, ščo vin tam meni hovoryť.

Značyť, tak. Nu, vizok — vin i je vizok, ne v vizku sprava. A ot na ciomu vizku ležyť u nioho vełyčeznyj, nibyto škirianyj mišok. Škirianyj i zzovni niby masłom obłytyj, koryčnevyj takyj, nenače kurtka bronechidnyka. Zverchu vin, značyť, hlädeńkyj, bez žodnoji zmoršky, a vnyzu veś jakyś zimjatyj, veś u zmorškach i składkach. I oś tam, u cych samych zmorškach i składkach, ja šče vid samoho počatku pomityv jakyś ruch. Speršu dumav — vydałosia. Potim... Odnym słowom, tam buło oko. Vidirviť meni ruky-nohy — oko! Jakaś składka tam rozsunulaś tycheńko, i hlanuło na mene vełyke kruhłe temne oko. Sumne take j uvažne. Ni, chłopci ta divčatka, darma ja siohodni v cej korydor pišov. Vono, zvisno, Bijcivskyj Kit je bojova odynycia sama soboju j take inše, ta vse že taky pro taki zustriči v statuti žodnym słowom ne jdeťsia...

Stoju ja, trymajusia za stinku i znaj sobi tovču: «Tak točno... Tak točno...» A sam dumaju: zabery ty ce vid mene, nu, sprawdi, čoho ty tut stojiš? I zrozumiv mij čornýj, zrozumiv, ščo meni treba perepočyty. Kaže chrypkym basom:

— Zvykaj, ałajciu, zvykaj... Chodimo, Dżonatane!

A potim po-ałajsky normalnym hołosom:

— Nu, buvaj zdorovyj, chorobryj brate... Uch jak tebe skrutyło. Ta ne bijsia ty, ne bijsia, Bijcivskyj Kote! Ce že ne džungli...

— Tak točno, — skazav ja sto sorok vošmyj raz.

Błysnuv vin svojimy biłkamy ta zubamy na proščannia i rušyv z vizkom dali po korydoru. Podyvyvsia ja jomu vslid — zmijine mołoko! — vizok toj kotyťsia sam soboju, a vin poruč iz nym čymčykuje sam soboju, zovsim okremo, i vže znov łu-najuť hołosy: odyn, značyť, chrypkij bas, a druhyj — normalnyj, ałe rozmovlajuť vony vže obydva jakojuś nevidomoju movoju. I na łopatkach u cioho čornocho napys pivkołom: GIGANDA. Ničoheńka taka zustrič, ha? Šče odna taká zustrič, i ja u vla-sni čoboty chovatysia počnu. «Zvykaj, ałajciu, zvykaj». Ne znaju, može, ja kołyś i zvyknu, ałe v najbłyžči pjatdesiat rokiv vy mene v cej korydor medianykom ne za-manyte... Dodyvyvsia ja, jak vony v cej sklep vtysnułysia, začynyły za soboju dveri, ta j pišov heť vid cioho paskudnoho miscia. Trymajućyś za stinu.

Vid cioho samoho dnia stało v našomu budynočku tisnuvato. Sunuť chmaroju. Čerez nul-kabinu prybujuť po dvoje, po troje. Nočamý j osoblývo pid ranok vid «prvydiv» u sadu sulinjy niavkit stojit'. Dejaki vyvalujuťsia prosto z čystoho neba — odyn u basejn torochnuv, koły ja vranci kupavsia, tež vlaštuvač meni sviato. I vsi vony do Kornija, i vsi vony heľhočuť riznyny movamy, j u vsich u nych spravy, j u vsich nevidkľadni. Do choľu vyjdeš — heľhočuť. Do jidalni zajdeš popojisty — sydiať po dvoje, po troje, jidiať i znova ž taky heľhočuť, prychomu odni popojiľy — inši zvidkyś prychodiat'. Ja na ce prosto dyvytysia ne mih: skilky vony chaziajskoho dobra marnujuť, choč by z soboju prynosyly, čy ščo... Nevže ne rozumijuť, ščo na vsich ne nastačyš? Sovisti ludy ne majuť, oš ščo ja vam skažu. Ščopravda, treba vse ž viddaty jim našežne: miškiv z očyma ja sered nych bilše ne pomityv. Buły sered nych, zvyčajno, dosyť motorošni ekzemplary, ale ščob už poven mich — ni, takych bilše ne buło. I na tim spasybi. Ja deň terpiv, dva terpiv, a potim vid cioho našestia, česno skažu, chlopenci ta divčatka, prosto vtip. Vižmeš zranku Drambu — i na stavy kilometrov za pjatnadciať vid cioho prochidnoho dvoru. Ja tam stavy znajšov, rozkišne misce, očerety, prochołoda, kačok syła-syłenna...

Zvisno, može, ja včynyv nepravylno, vyjaviv lehkoduchisť. Napevno, ja mav by tam sered nych veštatysia, nypaty, pidsluchovuvaty tam, pidhladaty, motaty na vus. Ale, chlopenci ta divčatka, ja ž i staravšia. Siadeš de-nebud' u kutyku v vitalni, rota rozziavyš, vucha rozvisyš — ni čorta ne zrozumity. Heľhočuť nezrozumiľomy movamy, kreslať jakiś kryvi, rozmotujuť odne v odnoho pered nosom jakiś rułony hołuboho paperu z poznačkamy, odnoho razu naviť kartu imperiji vyvisyly, dobru hodynu po ni palciamy povzały... vže, zdavałoś by, čoho prostiše — karta, a tak ja j ne zrozumiv, čoho vony odne vid odnoho domahałsia, čoho ne podiłyly... Odne ja, chlopenci ta divčatka, zrozumiv: ščoś u nas tam kojiſsia abo ot-ot maje skoalityś. Tomu veš cej hadiučnyk i zavorušyvsia.

Korotše kažučy, vyrišyv ja nadaty iniciätyvu suprotyvnykovi. Rozibratysia v sytuaciji ja ne vmiju, zavadyty jim nijak ne možu, i załyšajeťsia meni rozmirkovuvaty pryblyzno tak: jakščo vony mene tut trymajuť — značyť, ja jim dla čohoś potriben, a jakščo ja jim potriben, to ščo b vony tam ne zatibały, a rano čy pizno do mene zvernuťsia. Otodi my j podiyvymosia, jak dijaty. A poky ščo budemo na stavy chodyty, Drambu muštruvaty j čekaty — može, ščoś pidverneťsia.

I, miž inšym, pidvernułoś.

Jakoś idu ja na snidanok. Dyvlusia — za stołom Kornij. I do toho ž sam. Ostan-nimy dniamy ja ridko bačyv Kornija, ta j to dovkoła nioho zavždy lud jurmyvsia. A tut sydyť sam, mołoko siorbaje. Nu, prvytitav ja joho, sidaju navproti. I dyvno meni jakoś stało — skučyv ja za nym, čy ščo? Tut usia štuka, mabuť, kryłasia v joho obłyčci. Harne v nioho vse-taky obłyčcia. Je v niomu ščoś duże mužnie i vodnočas, navpaky, dytiače, čy ščo? Słovom, obłyčcia ludyny bez usiakych tam potajemnych namiriv. Takomu i ne choćeťsia viryty, a viryš. Rozmovlajemo my z nym, a ja povsiakčas sobi nahaduju: oberežno, Kote, druhom vin tobi až nijak ne može buty, nema čoho jomu buty tvojim druhom, a jakščo vin ne druh — značyť, voroh... I tut vin raptom kaže ni z toho ni z sioho:

— A čomu ty, Hagu, nikoły ni pro ščo mene ne pytaješ?

Otakoji — ne pytaju joho ni pro ščo. A de ž meni joho pro ščoś pytaty, koły ja

ciľamy dňami joho ne baču? I čomuś meni tak hirko stało i strašenno zakortiło skazaty jomu priamo: «A ščob brechni menše sluchaty, druže łukavyj». Ta ja, zvyčajno, cioho ne skazav. Proburmotiv tilky:

— Čomu ne ž pytaju? Pytaju...

— Rozumiješ, — kaže vin, i ton u nioho takyj, nenače vin prosyť u mene vybačennia, — ja ž ne možu tobi dovhi lekciji čytaty. Po-perše, ja ne maju na ce času, sam bačyš. I chotiv by z toboju bilše času provodyty, ta ne vychodyť. A po-druhe, lekciji — ce, jak na mene, nudota ridkisna. Chiba cikavo sluchaty vidpovidi na pytannia, jakych ty ne stavyv? Čy ty, može, dumaješ inakše?

Ja rozhubyvsia, zamuhykav ščoś samomu sobi nezrozumiłe, i tut zavalujuť do jidalni dvoje, a za nymy šče j tretij. Siajuť usi troje, jak načyščeni midni čajnyky. I niby vtrioch nesuť krychitnu kruhlu korobočku ta z cijeju korobočkoju — priamisínko do Kornija.

— Vona? — kaže Kornij, pidnimajučyj jim nazustrič.

— Vona, — vidpovidajuť vony mało ne chorom i vidrazu zamovkajuť.

Ja davno pomityv, ščo v prysutnosti Kornija vony ne heľhočuť. U prysutnosti Kornija vony trymajuťsia jak naľežyť. Kornij, vydno, žartuvaty ne lubyť.

Tak. Namynaju ja jakuś nibyto rybu, zapývaju hariačym pijlom, a Kornij bere ciu korobočku dvoma palciami, vidkryvaje jiji oberežno j distaje z neji vužku červonu stričku. Ci troje dychaty perestały. V jidalni tyša, i čuty tilky, jak heľhočuť u vitalni. Kornij ciu červonu stričku rozdyvyvsia uvažno — prosto tak i na svitlo, — a potom skazav nehołosno:

— Mołodci. Rozmnožte i rozdajte.

I pišov z jidalni. Łyše bila samych dverej spochopyvsia, povernuvsia do mene i skazav:

— Vybač, Hagu. Ničoho ne možu vdijaty.

Ja łyše płečem smyknuv — meni ščo... bud' łaska! Nu, z ocych trioch dvoje postrybały za Kornijem, a tretij załyšyvsiä i počav akuratno wkładaty ciu červonu stričku nazad u korobočku. Ja sydžu złyj, nenavydžu jisty u prysutnosti storonnich. Ałe vin na mene niby j ne zvažaje. Vin priamuje čerez usiu jidalniu v kut, de v Kornija stojiť jakaś šafa ne šafa, skrynia ne skrynia... odnym słowom, jaščyk, postavlenyj na popa. Ja cej jaščyk bačyv sto raziv i nikoły ne zvertav na nioho uvahy. A vin pidchodyť do cioho jaščyka i zsovuje zverchu jakuś štorku, i v stinci jaščyka utvorujeťsia jaskravo osvitlena niša. Vin kłade svoju korobočku v ciu nišu i opuskaje štorku. Łunaje korotke hudinnia, na jaščyku spałachuje žovte oko. Cej typ znova pidnimaje štorku... i tut, chłopci ta divčatka, ja jisty perestav. Bo dyvluś — a v niši vže dvi korobočky. Cej typ znov opuska je štorku — znov zahudiło, znov zahoriłosia žovte oko, pidijmaje vin štorku — čotyry korobočky. I pišov, i pišov... Ja sydžu i tilky očyma łupaju, a vin — štorku vhoru, štorku vnyz, hudok, žovte oko, štorku vhoru, štorku vnyz... I za chvylynu v nioho cych korobočok nazbyrałaś ciela niša. Vyhrib vin jich vidtila, porozpsychav po kyšeniach, pidmorhnuv meni j vyskočyv heť.

Znovu ja ničoho ne vtoropav. Ta tut žodna normalna ludyna ne vtoropała b. Ałe ja odne zrozumiv: ce ž treba, jaka mašyna! Ja vstav — i do jaščyka. Ohlanuv joho z usich bokiv, naviť sprobuvav zzadu zazyrnuty, prote hołova ne prolizła, tilky vucho pryščemyv. Harazd. A štorka pidniata, i niša cia tak svitłom i siaje meni u viči.

Zmijine mołoko! Ja ozyrnuvsia i chap zi stołu zižmakanu servetku... Skotyv jiji v kulku miž dołoniamy i žburnuv u nišu — zdałeka žburnuv pro vsiak vypadok, mało tam čoho. Ni, vse normalno. Łeżyť sobi papireć, ničoho jomu ne robyťsia. Todi ja obereźneńko uziavšia za ciu štorku ta potiahnuv jiji vnyz. Štorka łeheńko zrušylaś, prosto-taky sama pišla. Klac! I, jak i nałeżyť, zahudiło, zahoriłasia žovta łampa. Nu, Kit! Potiahnuv ja štorku vhoru. Spravdi. Dvi paperovi kulky. Ja jich zvidty vydełkoju obereźno vyhrib, dyvluś — odnakovi. Tobto odnakovisińki! Vidriznyty absolutno nemožłyvo. Ja jich i tak dyvyvšia, i siak, i na prosvit — naviť, duryło, poniuchav... Odnakovi.

Ščo ž ce vychodyť? Zołotyj by meni zaraz, i ja chodyv by v miljonerach. Počav ja nyšporyty po kyšeniach. Nu, ne zołotyj, dumaju, to choča b hriš midnyj... Nema hroša. I tut namacuju ja svij jedynyj patron. Unitarnyj patron kalibru visim i odna desiata. Ni, naviť u ciu myť ja šče ne usvidomluvav, ščo tut do čoho. Prosto podumav: koły vže hrošej nemaje, to choč patroniv naroblu, vony tež hrošej varti.

I tilky jak u niši peredi mnoju zabłyščało middiu šistnadciať štučok, tilky todi do mene narešti dijšlo: šistnadciať patroniv — ta ce ž ciła obojma! Povnyj mahazyn, chłopci ta divčatka!

Stoju ja pered cym jaščykom, dyvlusia na svoji patrončyky, i taki cikavi dumky v hołovi mojij błukajuť, ščo ja nehajno spochopyvsia i rozzyrnuvsia dovkił, čy ne pidsłuchovuje ta ne pidhladaje chto za mnoju. Harnu mašynu vony sobi tut prydumały, hodi j kazaty. Korysna mašyna. Bahato vsiakoho dobra ja v nych pobačyv, ale taku oś korysnu rič tilky vdruhe baču. (Perša — ce Dramba, zvyčajno.) Nu ščo ž, diakuju. Zibrav ja patrončyky swoje, zsypav jich u kyšeniu kurtky, vidtiahnuły vony meni kyšeniu, i vidčuv ja, chłopci ta divčatka, niby, zasiajało narešti ščoś peredi mnoju vdałyni.

Mašynkoju cijeju ja potim šče ne raz korystuvavšia. Zbilšuvav potrochu zapas patroniv; gudzyk u mene vidirvavšia — i ja pro vsiak vypadok gudzykiv sobi formennych dva komplékty narobyv; nu j šče tam deščyciu. Spočatku ja osterihavsia, ta potim heľ znachabniv: vony poriad za stołom jidiať ta hełhočuť, a ja stoju sobi bila jaščyka ta znaj kłacaju štorkoju. I choč by chto uvahu zvernuv! Bezpečnyj lud, važko zrozumity, jak ce vony zbyrajuťsia našoju planetoju keruvaty pry takij svojej bezpečnosti. Ta jich u nas składanymi nožičkami rizaty buduť. Adže ž ja tut prosto v nych na očach mih by vsiu jichniu sekretnej dokumentaciju skopijuvaty. Buła b dokumentacija... Vony ž na mene nu zovsim nijakoji uvahy ne zvertały. Chočeš pidsłuchovuvaty — pidsłuchovuj, chočeš pidhladaty — pidhladaj... Tak, dechto hlane neuvažno, vsmichneťsia tobi i — znova hełhotity. Až prykro naviť, zmijine mołoko! Vse ž taky ja — Bijcivskyj Kit joho vysokosti, ne špana jaka-nebud' dribna, peredi mnoju taki-ot špaky z trotuaru schodyły šče j kapelucha znimały... Ščopravda, ne kožnoho dnia znimały, a tilky v dni tezoimenytstva, ta bajduże. Tak i kortiło meni staty jakoś u dveriach i harknuty po-gepardivsky: «Str-runko! Oči na mene, nemič targaniača!» Todi b zametušyłyś! Potim ja, zvyčajno, zaboronyv sobi na ci temy mirkuvaty. Ja ne maju prava svoju hidniſt' prynyžuvaty. Naviť podumky. Nechaj use ide jak ide. Meni samomu vsich jich po stjici «strunko» vse odno ne perestavyty. Ta j nemaje peredi mnoju takoho zavdannia...

Kornij mij u ci dni heľ zmarniv. Mało toho, ščo jomu ce hełhotinnia treba buło

rehuluvaty, tak še j zvałyłsia na nioho osobysti nepryjemnosti. Vsioho ja, zvyčajno, ne znaju, ta ot jakoś povernuvš ja pid večir zi staviv — stomlenyj, spitniłyj, nohy hudut, — vykupavšia j zavałyvsia u travu pid kušcamy, de mene nichto ne bačył, a ja vsich baču. Tobto bačyty osobłyvo ne buło koho — chto załyšavsia, ti vši sydiły v Kornijevomu kabinetu, buła v nych tam čerhova narada, — a v sadu buło porožnio. I tut dveri nul-kabiny rozčyniajuſsia, j vychodyt zvidty čołovik, jakoho ja dosi tut nikoły ne bačyv. Po-perše, odiah na niomu. Kotri naši — vony vse bilše v kombinezonach abo v barvystych takych soročkach iz napysamy na spyni. A cej — ne znaju naviť, jak vyznačyty. Ščoś take na niomu strohe, statečne. Materiälčyk si-ryj, zrozumiv? — stylnyj, i vidrazu vydno, ščo ne kožnomu takyj po kyšeni. Arystokrat. Po-druhe, obłyčcia. Tut ja pojasnyty vže zovsim ne vmiju. Nu, vołossia čorne, oči syni — ne v ciomu sprava. Nahadav vin meni čymoś toho rumjanoho likaria, jakyj mene vidchodyv, choć cej buv zovsim ne rumjanyj i vže nijak ne dobriak. Vyráz odnakovyj, čy ščo?.. V našych takoho vyrazu ja ne bačyv, naši abo veseli, abo zakłopotani, a cej... ni, ne znaju, jak skazaty.

Słowom, vyjšov vin iz kabiny, projšov tak rišučo povz mene i — v dim. Čuju: hełhotinnia v kabinetu vraz zatychło. Chto ž ce takyj do nas zavitav, hadaju. Vyšče načalstvo? V cyvilnomu? I stało meni strach jak cikavo. Ot, dumaju, vziaty b takoho v zaručnyky. Vełyku sprawu možna buło by prokrutyty... I počav ja sobi ujavlaty v usich podrobyciach, jak ja ciu sprawu prokručuju, — ujava, značyť, u mene rozihra-łasia. Potim spochopyvsia. V kabinetu vže znova hełhotiať, i tut na schody vychodiať dvoje — Kornij i cej samyj arystokrat. Spuskajuſsia i povilno ruchajuſsia dorižkoju nazad do nul-kabiny. Movčať. V arystokrata obłyčcia zamknute, rot u liniku sty-snutyj, hołovu nese vysoko. Generał, choć i mołodyj. A Kornij mij hołovu zvisyv, dyvyťsia pid nohy j huby kusaje. Zasmučenyj.

Ja łyś ustyh podumaty, ščo j na Kornija tut, vydno, znajšlaś uprava, jak vony zupyniajuſsia zovsim nepodalik vid mene, i Kornij kaže:

— Nu ščo ž... Diakuju, ščo pryzšov.

Arystokrat movčyť. Łyše płećyma leheńko poviv, a sam dyvyťsia vbik.

— Ty znaješ, ja zavždy radyj bačyty tebe, — kaže Kornij. — Nechaj naviť otak, našvydkuruč. Ja ž rozumiju, ty duże zakłopotanyj...

— Ne treba, — kaže arystokrat z prykristiu. — Ne treba. Davaj krašče prošča-tysia.

— Davaj, — kaže Kornij.

I z takoju pokoroju vin ce skazav, ščo meni až strašno stało.

— I oś ščo, — kaže arystokrat. Tverdo tak kaže, nepryjemno. — Mene teper dovhó ne bude. Maty załyšajeſsia sama. Ja vymahaju: obłyš jiji mučyty. Raniše ja pro ce ne hovoryv, bo raniše ja buv poruč i... Odnym słowom, roby ščo choćeš, ałe mučyty jiji obłyš!

Kornij ščoś skazav, majže prošepotiv — tak tycho, ščo ja ne vlovyv joho sliv.

— Možeš! — kaže arystokrat z prytyskom. — Možeš pojichaty, možeš znyk-nuty... Vsi ci... vsi ci twoji zaniattia ... Z jakoho dyva vony cinniši za jiji ščastia?

— Ce zovsim rizni reči, — kaže Kornij z jakymoś tychym vidčajem. — Ty pro-sto ne rozumiješ, Andriju...

Ja mało ne pidstrybnuv u kušcach. Nu zrozumiło ž — nijakyj ce ne načalnyk i

ne general. Ce ž joho syn, vony naviť schoži!

— Ja ne možu pojichaty, — prodovžuje Kornij. — Ja ne možu znyknuty. Ce ničoho ne zminyť. Ty dumaješ: oko ne bačyť, duša ne boľyť. Ce ne tak. Postarajsia zrozumity: nesyła tut ščoś zrobity. Ce dola. Rozumiješ? Dola.

Cej samyj Andrij zader hoľovu, pohlanuv na baťka znevažlyvo, niby plunuty v nioho chotiv, až raptom joho arystokraticke oblyčcia žalibno zatremlilo — ot-ot zarydaje, vin jakoś nedoładno machnuv rukoju i, ničoho ne kažučy, ščoduchu popriamuvav do nul-kabiny.

— Berežy sebe! — huknuv jomu vslid Kornij, ale toho vže ne buło.

Todi Kornij povernuvsia j pišov u dim. Na schodach vin postojav jakyjs čas — ne menše chvylyny, napevno, stojav, nače zbyrajučyš iz syłamy ta dumkamy, — potim rozprostav płeči i tilky pisla cieho perestupyv čerez porih.

Taki ot spravy! Naposiłsia na čolovika. I družyna cia, i syn — obydva harni. I čoho naposiłsia? Nezrozumiło ž, ščo jim vid nioho treba. Harazd, ne moje ce diło. Tilky škoda joho. Ja b, zvisno, na joho misci nakydad ciomu synočkovi pluchiv, ščob znav svoje misce i ne vstriavav, ta tilky na Kornija ce ne schože. Tobto ne schože, ščob vin komu-nebud' mih pluchiv nakydaty... virniše, pluchiv vin nakydaty mih by, po-mojemu, komu zavhodno, syła ta sprytnisť u nioho nejmovirni. Bačyv ja raz, jak vony vovtuzłyš bila basejnu — Kornij, a proty nioho troje joho cych... nu, oficeriv, aboščo... Jak vin jich kydad! Ce ž lubo buło hlanuty. Tož stosovno pluchiv vy bud'te spokijni. Aле tut sprava v tomu, ščo bez krajnioji potreby vin nikomu pluchiv ne stane nakydaty... ne te ščo pluchiv, rizkoho słova vid nioho ne počuješ... Choča, z inšoho boku, zvyčajno, buv odyn vypadok... Jakoś raz potknuvsia ja do nioho v kabinet — ne pamjataju, naviščo. Čy to knyžku jakuś uziaty, čy to stričku dla proektora. Odnym słowom, toho dnia jšov došč. Potknuvsia i potrapiyv raptom u ciłkovytu piťmu. Ja naviť zasumnivavšia. Ne buło šče takoho, ščob ja v ociomu domi posered biłoho dnia potraplav u temne prymiščennia. Može, mene pomyłkovo do jakojiš komirčyny zanesło? I raptom zvidty, z piťmy, hołos Kornijiv:

— Proženiť šče raz vid samoho počatku...

Todi ja stupyv krok upered. Stina za mnoju zatiahlaś, i stało het' temno, jak u ničnomu tyri. Ja vytiahnuv pered sebe ruky, ščob ne torochnutyš ob ščo-nebud', dvoch krokiv ne stupyv — zaplутavšia palciamy v jakyjs materiji. Ja naviť zdryhnuvsia vid nespodivanky. Ščo šče za materija? Zvidky vona tut, u kabinetu? Nikoły jiji tut raniše ne buło. I raptom čuju hołosy, i ščojno ja ci hołosy začuv, to pro materiju i dumaty zabuv, i zavmer, i dychaty perestav.

Ja vidrazu zrozumiv, ščo rozmovlajuť imperškoju. Ja ce jichnie churły-murły de chočeš upiznaju, sypinnia ce pysklave. Rozmovlały dvoje: odyn — normalnyj ščurojid, tak by j rizonuv joho z avtomata, a druhyj... vy, chłopci ta divčatka, ne poviryte, ja speršu sam ne poviryv. Druhyj buv Kornij. Nu sprawdi — joho hołos. Tilky rozmovlav vin, po-perše, po-imperškomu, a po-druhe, na takych basach, jakych ja dosi ne te ščob vid Kornija — vzahali na cij planeti ni vid koho ne čuvav. Ce, chłopci ta divčatka, buv sprawžnij dopyt, ot ščo ce buło. Ja cych dopytiv nabačyvsia, znaju, jak tam rozmovlajuť. Tut pomyłky buty ne może. Kornij jomu tak luto: hrrum-trrum-brrum! A toj, bojahuz paskudnyj, jomu u vidpovid' žalibno: churły-murły, churły-murły... Zradiło moje serce, česne słovo.

Rozumiv ot, na žal, ja lyše z pjatoho na desiate, ta j te, ščo rozumiv, do mene jakoś ne dochodyło po-spravžniomu. Vychodyło niby, ščo cej ščurojid — ne prostý sołdat čy, skažimo, miščanyn, a jakeś vełyke cabe. Može, maršał, a može, j ministr. I jichnia rozmova postojno veľasia pro korpusy ta pro armiji, a takož pro stanovyšče v stołyci. Tobto ja ce zbahnuv tomu, ščo слова «korpus», «armija», «stołycia» meni znajomi, a vony veś čas povtoriuvałyś. I šče meni buło zrozumiło, ščo Kornij postojno natyskaje, a ščurojid choč i zvyvajet'sia, choč i pidłabuznijeť'sia, ale čohoś ne dohovoriuje, smuhastyk, krutył, padluka. Kornij hrymiv use lutise, ščurojid pyščav use žalibniše, i osobysto meni buło ciłkom zrozumiło, ščo ot same zaraz i treba buło by vlipyty jak slid, — ja naviľ veś upered podavsia, torkajućyś nosom tkany, ščo vidokremluvala mene vid dopytnoji, ščoby ničoho ne propustty, koły cia svołota zavyšcył i počne vykładaty, čoho vid nioho domahajuť'sia. Ale ščurojid raptom zovsim zamovk — zomliv, čy ščo? — a Kornij skazav zvyčajnym hołosom, po-rośijsky:

— Dosyť nepohano, Valdemare, vy vilni. Teper sprobujemo pidsumuvaty. Po-perše...

Tak ja, chłopci ta divčatka, j ne diznavsia, ščo tam buło po-perše. Zasvityły meni v čoło z takou syloju, ščo meni stało svitło v cij temriavi, i očuniav ja, chłopci ta divčatka, vže u vitalni. Sydžu na pidłodzi, očyma łupaju, a nadi mnoju stojił, potyrajući płeče, ocej samyj Voldemar, zdorovennyj diad'ko, makitra pid samisińku stelu, obłyčcia v nioho rozhubłene j zasmučene, dyvyť'sia vin na mene z-pid steli ta j kaže — čy to dokirłyvo, čy to vynuvato:

— Nu ščo ž ty, hołubčyku? Čoho ž ty tam styrčav u temriavi? Zvidky ž meni buło znaty? Ty vže daruj meni, bud' łaska... Ne vdaryvsia?

Ja pomacav oberežno swoje perenissia — je v mene tam perenissia čy joho vže nema, — tak-siak pidvivsia i każu:

— Ni, — każu. — Ne vdaryvsia. Mene vdaryły — ce buło.

ROZDIEL VI

Koły Dramba zakinčyv spolučnyj chid do korektuvalnoho punktu, Hag zupyňv joho, zistrybnuv u tranšeju ta projšovsia po pozyciji. Vidryto buło na słavu. Tranšeja povnoho profilu iz trišky skošenymy nazovni idealno rivnymy stinkamy, iz ščilno utrambovany dnom, bez usilakoji tam puchkoji zemelky ta inšoho smittia, vse točno za naukoju, veľa do vohnevoji — idealno kruhloji jamy diämetrom dva metry, vid jakoji vidchodyły v tył ukryti kołodamy blindaži dla bojeprypasiv i dla obsluhy. Hag hlanuv na hodynnyk. Pozycija buła ciľkom vidryta za dvi hodyny desiať chvyľyn. I jaka pozycija! Takoju mohla pyšatýs joho vysokosti Inženerna akademija. Hag ozyrnuvsia na Drambu. Riadovyj Dramaďa bovvaniv nad nym i nad krajem tranšeji. Joho veľčežni dołoni buły prytysnuti do stehon, likti vidstovburčeni, vucha opuščeni, hrudy koľesom, i vid nioho, zmišujučýs iz zapachom rozrytoji zemli, łynuła atmosfera svížosti ta prochołody.

— Mołodeć, — skazav nehołosno Hag.

— Sluha joho vysokosti, pane kaprałe! — harknuv robot.

— Čoho nam šče brakuje?

— Banky pidbadiorłyvoho ta sołonoji rybky, pane kaprałe!

Hag usmichnuvsia.

— Tak, — skazav vin. — Ja z tebe zrobyv sołdata, z nechluja.

Vin uziavšia za kraj tranšeji i odnym ruchom perekynuv tiło na travu, potim pidniavšia, obtrusyv kolina j šče raz ohlanuv pozyciju — teper uže zverchu. Tak, pozycija buła na słavu.

Sonce pidbyłosia vysočeńko, vid rosy ne załyšyłosia ni najmenšoho slidu, misiać blidym kusnem tanučoho cukru vysiv nad zachidnym horyzontom, nad tumannymy obrysamy mista-čudovyška. Navkoło miriadamy konykiv strekotiv step, rivnyj, rudo-zeženyj, na usiomu svojemu prostori odnakoviy ta porožnij, jak okean. Joho odnomanitnišť porušuvała łyše chmarynka zeženi vdałyni, v jakij červoniv čerepyčnyj dach Kornijevoho budynku. Navkoło strekotływyj step, napojenyj priamyj zapachamy, nad nym čyste siro-błakytné nebo, a v centri — vin, Hag. I jomu dobre.

Dobre, bo vse dałeko. Dałeko zvidsy nezbahnennyj Kornij, bezkinečno dobryj, bezkinečno terplačyj, pobłažływyj, uvažnyj, jakýj neuchylno, milimetr za milimetrom vtyskav u dušu lubov do sebe, i vodnočas neskinčenno nebezpečnyj, nenače bomba veľčežnoji syły, ščo zahrožuje vybuchnuty najnespodivanišoji myti ta roznesty v kłoččia Hagiv Vsesvit. Dałeko zvidsy łukavyj budynok, napchanyj nebačenymy i nemožłyvymy mechanizmam, nebačenymy i nemožłyvymy istotamy vpremiš iz takymi samymi, jak Kornij, lud'my-pastkamy, šumno kyplačoju bezładnoju dijalnistiu bez usilakoji vydymoji rozumnoji mety, a tomu takyj samyj nezbahnennyj i vidčajdušno nebezpečnyj dla Hagovoho Vsesvitu. Dałeko zvidsy uveś cej łukavyj omanływyj svit, de ludy majuť use, čoho łyše možuť sobi zažadaty, a tomu jichni bažannia zbočeni, cili potojbični i zasoby vže ničym ne nahadujuť ludški.. I šče dobre, ščo tut bodaj nenadovho vdajeſsia zabuty pro hnitiuču nepoſylnu vidpovidalniſt, pro vsi ci zadači, ščo nyjuť, nače vyrazka, v zapaļenij duši —

nevidkładni, neobchidni i zovsim nerozvjažni. A tut — use tak prosto j īehko...

— Oho! — promovyv Kornij. — Oce tak tak!

Hag pidstrybnuv na misci j obernusia. Kornij stojav po toj bik tranšeji, z veselým zdyvuvanniam ohladajučy pozyciju.

— Ta ty fortyfikator⁴, — skazav vin. — Ščo ce v tebe take?

Hag pomovčav, ale divatyś ne buło kudy.

— Pozycija, — neochoče burknuv vin. — Dla važkoji mortyry⁵.

Kornij buv vraženyj.

— Dla čoho, dla čoho?

— Dla važkoji mortyry.

— Hm... A de ty vižmeš mortyru?

Hag movčav, dyvlačyś na nioho spidłoba.

— Nu harazd, ce mene, zreštoju, ne stosuješsia, — skazav Kornij, začekavšy.

— Daruj, jakščo zavadylv... Ja tut otrymov dejaki vidomosti i pokvapyvsia, ščoby podilýtysia z toboju. Sprava v tomu, ščo vaša vijna zakinčyłaś.

— Jaka vijna? — tupo zapytav Hag.

— Vaša. Vijna hercogstva Aļajskoho z imperijeju.

— Vže? — tycho promovyv Hag. — Taž vy kazały — čotyry misiaci.

Kornij rozviv rukamy.

— Nu, vybač, — skazav vin. — Pomylyvsia. Vsi my pomyłyłyś. Ale ce, znaješ, dobra pomyłka. Pohod'sia, ščo my pomyłyłyś u potribnyj bik... Uporałysia za misiac.

Hag oblyznuv huby, pidniav hołovu, znov opustiyv.

— Chto... — Vin zamovčav.

Kornij čekav, spokijno dyvlačyś na nioho. Todi Hag znova pidniav hołovu i, dyvlačyś jomu priamo u viči, skazav:

— Ja choču znaty, chto peremih.

Kornij duže dovho movčav, z joho oblyčcia ničoho ne možna buło zrozumity. Hag siv — ne trymały nohy. Poruč iz tranšeji strymiła hołova Dramby. Hag bezhluzdo vytriščyvsia na neji.

— Taž ja tobi vže pojasiuvav, — skazav narešti Kornij. — Nictho ne peremih. Točniše, vši peremohły.

Hag procidyv križ zuby:

— Pojasniuvaly... Mało ščo vy tam meni pojasiuvaly. Ja cioho ne rozumiju. V koho załyšyłosia hyrło Tary? Ce, może, vam odnakovo, u koho vono załyšyłoś, a nam ne odnakovo!

Kornij povilno pochytyav hołovoju.

— Vam tež odnakovo, — stomļeno skazav vin. — Armij tam bilše nemaje — tilky cywilne nasełennia...

— Aha! — skazav Hag. — Značyť, ščurojidiv zvidty vybyły?

— Taž ni... — Kornij straždenno zmorščyvsia. — Armij vzahali bilše ne isnuje,

⁴ Fortyfikator — fachiveć zi zvedennia ukripień ta oboronnych sporud.

⁵ Mortyra — artylerijśka harmata z korotkym dułom dla vedennia navisnoho vohniu po zakrytych i horyzontalnych cilach.

rozumiješ? Iz hyrla Tary nicho nikoho ne vybyvav. Prosto i ałajci, j imperci pokydały zbroju ta porozchodyły po domivkach.

— Ce nemožlyvo, — skazav Hag spokijno. — Ja ne rozumiju, naviščo vy meni vse ce rozpovidajete, Korniju. Ja vam ne viriu. Ja vzahali ne rozumiju, čoho vam vid mene treba. Naviščo vy mene tut trymajete? Jakščo ja vam ne potriben — vidpustiť. A jakščo potriben — kažiť priamo...

Kornij zakrektav i z syloju vdaryv sebe po stehnu.

— Značyť, tak, — skazav vin. — Ničoho novoho z cioho prvyodu ja tobi povidomyty ne možu. Baču, ščo tobi tut ne podobajeťsia. Znaju, ščo ty prahneš dodomu. Ale tobi dovedeťsia šče poterpity. Zaraz u tebe na baťkivščyni nadto važko. Rozrucha. Hołod. Epidemiji. A zaraz šče j polityčna płytanyna... Hercog, jak i slid buło čekaty, načchav na vse i vtik, jak ostannij bojahuz. Pokynuv napryzvolašče ne tilky krajinu...

— Ne kažiť pohano pro hercoga, — chrypko proharčav Hag.

— Hercoga bilše nema, — chołodno skazav Kornij. — Hercog Ałajskyj pozbavlenyj władys. Vtim, možeš utišytyś: imperatoru tež ne poščastyło. Rozstrilanyj u własnomu pałaci...

Hag krywo usmichnuvsia i znovu zakamjaniv łycem.

— Vidpustiť mene dodomu, — skazav vin. — Vy ne majete prava mene tut trymaty. Ja ne vijskovopołonenyj i ne rab.

— Davaj-no tak, — skazav Kornij. — Davaj ne budemo łajatysia. Ty pohano sobi ujavlaješ, ščo tam u vas robyťsia. A tam taki, jak ty, pozbyvały bandy, vsim jim kortyť postavyty skelet na nohy, a cioho, krim nych, uže nicho ne choče. Na nych polujuť, jak na skażenych psiv, i vony pryrečeni. Jakščo tebe zaraz vidpravyty dodomu, ty, zvyčajno, prydnejeſſia do takoji bandy, i todi tobi kineć. I sprava, miž inšym, ne łyše v tobi, sprava šče j u tych ludiach, jakich ty vstyhneš ubyty i zamorduvaty. Ty nebezpečnyj. I dla sebe, i dla innych. Otak-ot, jakščo vidverto.

Vyjavlajeťsia, Kornij mih buty j takym. Pered Hagom stojav bojeć, i chvatka v cioho bijcia buła zalizna, i byv vin u same jabłučko. Ščo ž, za vidvertisť diakuju. Značyť, teper tak i budemo: ty meni skazav, ale ja tobi tež zaraz skažu. Dosyť korcyty iz sebe chłopcyka u štanciach. Nabrydło.

— Značyť, bojitesia, ščo ja tam budu nebezpečnyj, — skazav Hag. Vin vže bilše ne mih i ne chotiv strymuvatysia. — Ščo ž, vola vaša. Todi dyviſsia, ščob ja TUT ne stav nebezpečnym!

Vony stojały z bokiv tranšeji, obłyččiam do obłyččia, i spočatku Hag triümfuvav, ščo jomu vdałosia vykłykaty ce chołodne svitinnia u zazvyčaj do vidrazy dobrych očach vełykoho łukavcia, a potim raptom zi zdyyvuvanniam ta oburenniam vyjavyv, ščo svitinnia ce znykło, i znov u nioho, satany, usmišečka, i oczy znovu prymrużyły po-baťkivšky, zmijine mołoko! I raptom Kornij fyrknuv, zarehotav, poperchnuvsia, zakaślavsia, znovu zarehotav i zakryčav, rozvivšy ruky:

— Kit! Nu kit i kit! Dykyj... Du-umaj! — skazav vin Hagovi j postukav sebe po potyłyci. — Dumaj! Mizkamy vorušyty treba! Nevže ty tut darma pjatyj tyždeń styrčyš?

Todi Hag rizko povernuvsia i pišov u step.

— Dumaj! — vostannie dołynuło do nioho.

Vin išov, ne dyvlačyś pid nohy, provalujučyś u bajbakovi nory, spotykajucijs, driapajući škykołotky kolučkamy. Vin ničoho ne bačyv i ne čuv dovoła, pered joho očyma stojalo posičene zmorškamy zemlyste obłyčcia z bezmirno stomleonymy, počervoniłymi očyma, i v vuchach lunav chrypkuvatyj hołos: «Šmarkači! Moji virni, neperemožni šmarkači!» I cia ludyna, ostannia ridna ludyna, ščo załyśylasja žyvoju, zaraz deś riatuvalasia, perechovuvalasia, mučyłasia, a jiji ćkuwały, poluwały na neji, jak na skażenoho vovka, smerdiuči ordy obmanutych, kuplonych, osataniłych vid strachu dykobraziv. Bydło, potołoč, pokyd'ky— bez česti, bez słavy, bez sovisti... Brechnia, brechnia, ne może cioho buty! Lisovi jegeri, hvardija, desantnyky. Błakytni Drakony... ščo, vony tež prodałysia? Tež pokynuły? Taž u nych ničoho ne buło, krim Nioho! Vony ž żyły tilky dla Nioho. Vony pomyrały za Nioho! Ni, ni, brechnia, nisenitnycia... Vony vziały joho u stałeve kilce, naijačyłysia bahnetamy, dułamy, vohnemetamy... ce ž najkrašči bijci u sviti, vony rozżenut i rozdušať oskażeniłu sołdatniu... O, jak vony buduť jich hnaty, pałyty, vtoptuvaty u bahno... A ja — sydžu tut. Kit! Paršyve ščenia, a ne Kit! Pidibrały bidołašneńkoho, vylikuwały łapku, stričkoju prykrasyły, a vin znaj sobi machaje chvostykom, mołoko tepleńke chlepče i vse prymovlaje «słuchajusia» i «tak točno»...

Vin spitknuvsia j upav usim tiłom u koluču, suchu travu i załyśyvsia łežaty, zatułyvšy hołovu vid nesterpnoho soromu. Ale ž sam! Sam-odyn proty vsijeji cijeji machyny! I chłopci, druzi moji v ciomu łukavomu pekli, zamovkły, kotryj deň ne ozývauťsia, ni riadočka, ni litery — może, jich uže j u žyvych nema... a może, zdałyś? Nevže ž ja ničoho ne možu?

Vin trusyvsia jak u łyhomanci pid pekučym soncem, u mozku vynykały, kružlały, pronusyłyś heł nemožłyvi, nejmovirni sposoby borońby, vteči, zvilnenia... Veś žach buv u tomu, ščo Kornij, zvyčajno ž, skazav pravdu. Nedarma praciuwała joho mašyna, nedarma zjichałysia, spovzlysia, złetilysia siudy vsi ci čudovyška z nevidomych svitiv — zrobyły swoju sprawu, rozoryły krajinu, zanapastyły vse najkrašče, ščo v niж buło, obezzbrojili, obezhołovyły...

Vin ne počuv, jak pidijšov Dramba, ale spitnilij spyni pid rozpečenoju soročkoju stało prochołodno, koły tiń robota vpała na nioho, i jomu połehšało. Vse ž taky vin buv ne odyn. Vin šče dovhō łežav doliłyć, a sonce ruchałoś nebom, i Dramba bezšumno ruchavsia poruč, oberihajučy joho vid speky. Potim vin siv. Holino buły posmuhaniani kolučkamy. Na kolino vystrybnuv konyk, bezhluzdo vtypysia zełenymy krapelkamy očej. Hag hydłyvo zmachnuv joho i zavmer, rozdywlujučyś ruku. Kistočky palciv buły obidrani.

— Koły ce ja? — promovyv vin uhołos.

— Ne možu znaty, pane kaprałe, — vidrazu ž vidhuknuvsia Dramba.

Hag ohlanuv druha ruku. Tež u krovi. Zemlu-matinku, značyť, mołotyv. Porodzennyciu vsich cych... sprytnykv. Mołodeć Kit. Tilky isteryky meni j brakuwało. Vin ozyrnuvsia v napriami budynku. Zełena chmarka łem' vydniłasia na horyzonti.

— Bahato zajwoho ja siohodni napatiakav, ot ščo... — skazav vin povilno. — Dykobraz ty, a ne Kit. Vidłupyty tebe nema komu. Pohrožuvaty nadumav, šmarkač... Oś čomu Kornij zajšovsia...

Vin pohlanuv na robota.

— Riadovyj Dramba! Ščo robyv Kornij, koły ja pišov?

— Nakazav meni stežyty za vamy, pane kaprałe.

Hag hirko usmichnuvsia.

— A ty, zvyčajno, pidkoryvsia... — Vin pidniavšia, pidijšov do robota vprytuł.

— Skilky tebe včyty, bovdure, — prošypiv vin luto. — Komu ty pidporiadkovuješsia? Chto tvij bezposerednij načalnyk?

— Kaprał Hag, Bijcivskyj Kit joho vysokosti, — vidkaruvav Dramba.

— To jak že ty, dykobraze bezmozkyj, možeš pidkoriatysia šče komuś?

Dramba pomovčav, potim skazav:

— Vynuvatyj, pane kaprałe.

— E-ech... — promovyv Hag beznadijno. — Harazd, bery mene na płeči. Dodomu.

Budynok zustriv joho nezvyčnoju tyšeju. Budynok buv porožnij. Poletiły sterjvatnyky. Na padło. Hag peredusim skupavšia v basejni, zmyv krov i pyluku, retelno začesavsia pered dzerkałom i, perevdiahnuvšyś u sviže, rišuče rušyv do jidalni. Na obid vin zapiznyvsia, Kornij uže dopyvav svij sik. Vin z udavanoju bajdužstiu pohlanuv na Haga i znov opustiyv pohlad u papku, ščo łežała pered nym. Hag pidijšov do stoła, kašlanuv i promovyv stysnutym hołosom:

— Ja povodyvsia nepravylno, Korniju. (Kornij kyvnuv, ne pidjmajučy očej.)

Ja prošu u vas vybačennia.

Hovoryty buło nejmovirno važko, jazyk ɼedve vorušyvsia. Dovełosia zupyny-tysia na sekundu i micno stysnuty ščełepy, ščoby prysty sebe do ładu.

— Zvyčajno ž, ja... ja robytymu vse tak, jak vy nakazujete. Ja buv nepravyj.

Kornij zitchnuv i vidsunuv vid sebe papku.

— Ja prymaju twoji vybačennia... — Vin pobrabanyv palciamy po stołu. — Tak. Pryjmaju. Ščopravda, na žal, ja vynuvatyj bilše za tebe. Ta ty sidaj, již...

Hag siv, ne zvodiacy z nioho nastoroženoho pohladu.

— Rozumiješ, ty šče mołodyj, tobi bahato čoho možna probačyty. Ałe ja! — Kornij potrusyv u povitri rozčepirenymy palciamy. — Staryj dureń! Vse-taky v mojem vici i z mojim dosvidom čas by vže znaty, ščo je ludy, jaki možuť vytrymaty udar doli, a je ludy, jaki ɻamajuťsia. Peršym rozpovidajuť pravdu, druhym rozpovidaļuť kazky. Tak ščo ty takož prosty meni, Hagu. Davaj-no postarajemoś zabuty ciu istoriju. — I vin znov uziavšia za papery.

Hag jiv jakeś misyvo z mjasa j ovočiv, ne vidčuvajučy ni smaku, ni zapachu, nače vatu žuvav. Vucha joho pałały. Durnycia jakaś znovu vychodyła. Nad use chotiłosia zakryčaty i torochnuty kułakom po stoli. Hodí robyty z mene ščenia! Hodí! Mene udaramy doli ne złamaješ, zrozumiło? My ne z iržavoho zaliza!.. Ce ž treba, jak povernuv, znovu ja vsiudy dureń... Hag nałyv sobi u sklanku kokosove mołoko z opłetenoji suliji. Vzahali kažučy, ja j sprawdi dureń. Vin zi mnoju jak iz mužčynoju, a ja — nače baba. Ot i vychodyť — ščenia i dureń. Ne choču pro ce dumaty. Ne treba meni tvojeji pravdy, ne treba meni tvojich kazok. Tobto za pravdu tobi, zvyčajno, diakuju — ja zaraz choć zrozumiv, ščo čekaty bilše nema čoho, ščo čas dijaty.

Vony raptom razom rozsmijałysia, pryahadavšy, mabuť, jakuś istoriju, povjazanu z nul-kabinoju.

— Tak, — skazav chlopeć. — Cioho ja navčyvsia... Vmiju... Ałe vy znajete, Korniju, my vyrišyły probihtyś do Antonova. Chłopci obiciały pokazaty meni šcoś u stepu...

— A de vony? — Kornij ozyrnuvsia.

— Zaraz, napevno, pidijduť. My domovylys, šco ja pidu vpered, a vony mene doženuť... Vy jdit, Korniju, ja j tak vas zatrymav. Duže vam diakuju...

Vony raptom obniałysia — Hag naviť zdryhnuvsia vid nespodivanky, — pisla čoho Kornij leheńko vidštovchnuv chłopcia i švydko pišov u budynok. Chlopeć spustysia zi schodiv i pišov piščanoju dorižkoju, i tut Hag pobačyv, šco vin duže škutylhaje, prypadajučy na pravu nohu. Cia noha v nioho buła javno korotša i tonša za livu.

Kilka sekund Hag dyvyvsia jomu vslid, a potim rvučko perekynuv tiło čerez pidvikonia, vpav navkaracky j vidrazu ž pirnuv u kušci. Vin nečutno priamuval za cym Dangom slidom, uže vidčuvajučy do nioho nesvidomu nepryjazn, ciu hydlyvu vidrazu, jaku vin zavždy vidčuvav do ludej kaličnych, nepovnociinnych i vzahali ne-korysnich. Ałe cej Dang bув ałajcem, pryčomu, sediačy z imeni ta vymovy, — pivdennym ałajcem, a otže, ałajcem peršoho gatunku, i, chaj tam jak, pohovoryty znym buło neobchidno. Bo ce bув use-taky šans.

Hag nazdohnav joho vže v stepu, vyždavšy myť, koły budynok do samisińkoho dachu znyk za derevamy.

— Hej, druže! — tycho skazav vin po-ałajsky.

Dang strimko obernusia. Vin naviť chytnuvsia na skaličenij nozi. Lalkovi oči joho rozplusčyłysia šče šyrše, i vin pozadkuval. Usi farby znykły z joho chudorlavoho obłyččia.

— Ty chto takyj? — proburmotiv vin. — Ty... cej... Bijcivskyj Kit?

— Tak, — skazav Hag. — Ja — Bijcivskyj Kit. Mene zvaty Hag. Iz kym maju čest?

— Dang, — obizvavsia toj, pomovčavšy. — Vybač, ja pospišaju...

Vin povernusia i, nakulhujučy šče sylniše, niž raniše, pišov heľ tijeju samoju dorohoju. Hag nazdohnav joho i schopyv za ruku vyšče liktia.

— Začekaj... Ty ščo, rozmovlaty ne chočeš? — zdyvovano promovyv vin. — Čomu?

— Ja pospišaju.

— Ta obłyš ty, vstyhneš!.. Oce tak kartynka! Zustriłyś u ciomu pekli dva ałajci — i šcob ne pohovoryty? Ščo ce z toboju? Zduriv zovsim čy ščo?

Dang sprobuvav vyvilnyty ruku, ta de tam! Vin bув zovsim chyrlavyj, cej nedonosok iz pivdnia.

Hag ničoho ne rozumiv.

— Posłuchaj, druže... — počav vin z usijeju pronykłyvistiu, na jaku bув zdaten.

— U pekli twoji druzi! — križ zuby procidyv Dang, dyvlačyś na nioho z neprychovanou nenavystiu.

Vid nespodivanky Hag vypustiy joho ruku. Na myť vin naviť utratyv movu. U pekli twoji druzi... Twoji druzi — v pekli... Twoji druzi — v pekli! Vin naviť zadychnuvsia vid skazu ta prynyžennia.

— Ach ty... — skazav vin. — Ach ty, prodažna škuro! Zadušyty, pošmatuvaty

tvariuku...

— Sam ty škura barabanna! — prosyčav Dang križ zuby. — Kat nedobytyj, ubyvcia.

Hag, ne rozmachujučýs, udaryv joho popid hrudy, i, koły chyrlak zihnuvsia vdvoje, Hag, ne vtračajučý dorohocinnoho času, z rozmachu žachnuv kułakom po bilavij potyłyci, pidstavyvšy kolino pid obłyčcia. Vin stojav nadnym, opustiyvšy ruky, dyvyvsia, jak toj korcytsia, zachlynajučýs krovju, v suchij travi, i dumav: ot tobi j sojuznyčok, ot tobi j druh u pekli... V roti joho buła hirkota, i jomu chotilosia płakaty. Vin prysiv navpočipky, pidniav Dangovu hołovu j povernuv do sebe joho zajušene krovju obłyčcia.

— Pohań... — prochrypiv Dang i schłypnuv. — Kat... Naviť siudy...

— Naviščo ce? — promovyv pochmuryj hołos.

Hag pidviv oči. Nadnym stoyały dvoje — jakiś neznajomi z miscevych, tež zovsim mołodi. Hag oberežno opustiyv hołovu pivdencia na travu i pidniavšia.

— Naviščo... — proburmotiv vin. — Zvidky ja znaju — naviščo?

Vin povernuvsia i pišov do budynku.

Łamajučy kušci ta vytoptujučy klumby, vin navprosteć projšov do schodiv, pidniavšia do sebe, vpav doliyć na ližko i tak proležav do samoho večora. Kornij kłykav joho večeriaty — vin ne pišov. Bubniły v domi hołosy, łunała muzyka, potim zatychło. Vidsvarylysia horobci, łaštujučýs na nič u zarostiach plušča, zaveły neskinčennych piseń cykady, v kimnati stavało čymraz temniše j temniše. I koły zovsim stemniło, Hag pidniavšia, pomanyv za soboju Drambu i prokravsia v sad. Vin projšov u najdalšyj zakut sadu, v husti buzkovi chašči, vsivsia prosto na teplu travu i skazav nehołosno:

— Riadovyj Drama. Słuchaj uvažno moi pytannia. Pytannia perše. Po metału vmiješ praciuvaty?..

ROZDIEL VII

Za snidankom Kornij ne skazav meni žodnoho slova, naviť ne hlanuv na mene. Niby mene za stołom i nema zovsim. Ja, prydronio, pidibravsia, čekaju, ščo bude, i na duši, treba skazaty, hydko do kraju. Veś čas čy to vymytyś chočeľsia, čy to vzahali zdochnuty. Nu, pojiv ja tak-siak, pidniavsia do sebe, natiahnuv formu — ne dopomahaje. Jakoś naviť hirše stało. Uziav portret joho vysokosti — vyslyznuv vin z mojich ruk, zakotyvsia pid ližko, ja j šukaty ne stav. Siv pered vikoncem, likti na pidvikonia postavyv, dyvluś u sad — ničoho ne baču, ničoho ne choču. Dodomu choču. Prosto dodomu, de vse ne tak, jak tut. Ščo za dola v mene sobača? Ničoho ž u žytti ne bačyv. Tobto bačyv, zvyčajno, bahato, inšomu stilky i ne nasnyťsia, skilky ja najavu bačyv, a ot vtichy — ani najmenšoji. Počav pryhaduvaty, jak hercog mene tiutiunom obdaruvav, — pokynuv, ne pomahaje. Zamisť joho obłyčcia postijno zrynaće cej chyrlak, suchorlava joho fizija, vsia v krovjaci. A zamisť joho hołosu — zovsim inšyj hołos, i vin use povtoriuje: «Naviščo ce? Naviščo ce?» Zvidky ja znaju — naviščo?

Potim raptom rozčynyłsia dveri, uvijšov Kornij — jak chmara, oči — bły-skavky, — ni slova ne kažučy, žburnuv meni mało ne v obłyčcia pačku jakychoś arkušiv, i, znova ničoho ne kažučy, povernuvsia i pišov. I dveryma hrymnuv. Ja mało ne zavyv vid tuhy, kopnuv ci arkuši — po vsij kimnati rozletiłyssia. Počav znov u sad dyvytysia — čorno pered očyma, ne možu. Pidibrav arkuš, jakyj buv najbłyžče, počav čytaty. Potim druhýj, potim tretij... Potim zibrav usi, sklav za poriadkom, počav čytaty znovu.

Ce vse buły zwity. Kornijevi ludy, jaki, jak ja rozumiju, buły zakynuti do nas, praciavały tam u nas: chto dvirnykom, chto perukarem, a chto j generałom. I ot vony, značyť, dopovidały Kornijevi pro svoji sposterežennia. Čysta robota, hodi j kazaty. Profesiönały.

Nu, buło tam pro cioho chłopčynu, pro Danga. Žyv vin, jak i ja, u stołyci j naviť nepodalik vid mene, navproti zooparku. Baťka joho vbyły šče pid čas peršoho Tarškoho incydentu. Vin buv naukovcem, łovyv u hyrli Tary jakychoś svojich naukovych ryb, nu, tam joho vypadkovo j porišyły. Załyšyvssia vin odyn iz matirju. Jak i ja. Tilky maty joho buła inteligenčnoju i pišla v učytelky, muzyku vykładała. A vin, miž inšym, tež buv chłopcem z hołovoju. Premiji vsilaki u školi chapav, zdebilšoho — z matematyky. Vin zdibnosti mav vełyki, niby jak ja do techniky, tilky bilši. Koły počalaśia cia vijna, vin pid čas čy ne peršoho bombarduvannia potrapiyv pid bombu, rebra jomu potrošcylo, pravu nohu nazavždy skaličylo.

I poky ja, značyť, brav Arichadu, prydrušuvav povstannia j chodyv desantom u hyrło Tary, vin ciłdobovo ležav udoma. Ja ne dokoriaju jomu, vin tam namorduvaſsia, może, šče bilše za mene: v jichnij dim vlučyło dvi bomby, joho otrujiło hazamy, vsich meškanciv budynku potim vysełyły, załyšylysia vony vdvoch iz matirju v otij rujini — ne znaju, čomu maty ne zachotiła perejiždžaty. I ot, značyť, maty joho ščodnia jšla na robotu, teper uže ne v muzyčnu škołu, a na patronnyj zavod. Inodi na cielu dobu jšla, inodi na dvi. Załyšyť jomu jaku-nebud' jižu, sup u vatnyk zakutaje,

ščoby vin mih dotiahtysia, — sam vin z ližka majže ne vstavav — i pide. Aле ot odnoho razu vona pišla, ta j ne povernułasia. Nevidomo, ščo z neju stałosia. Cej Dang uže heť zahynavsia, koły na nioho vypadkovo vyjšov Kornijiv rozvidnyk. Slovom, motorošna istorija, ščo j kazaty. Prosto v centri stołyci hynuv vid hołodu ta chołodu chłopeć, pryčomu vełykyj matematycznyj tałant, naviľ vełyceznyj, i vsim na nioho buło načhaty. Tak by j zdoch, jak sobaka pid parkanom, jakby ne cej typ. Nu, vin raz do nioho pryjšov, druhyj pryjšov, jižu jomu nosyť. A chłopeć viźmy ta j rozkoły joho! Toj tilky rota rozziavyv. A Dang jomu ščoś na zrazok ultymatumu: abo vy mene zvidsy do sebe viźmete, u vaš svit tobto, abo ja povišuś. On, kaže, petelka vysyť, bačyte? Nu, Kornij, zvisno, viddav rozporiadžennia... Taka ot istorija.

Tam šče bahato čoho buło. Ałe zdebilšoho, zvyčajno, pro možnovładciv. Buło tam i pro hercoga, i pro Odnochoko Łysa, i pro pana feldmaršala Brahha, pro vsich tam buło. Jak vony polityku roblat', jak vony rozvažajuťsia u vilnyj čas... Ja periodyčno perestavav čytaty, nihti hryz, ščoby zaspokojitsia. I pro jiji vysokist' tež buło. Vyjavlajeťsia, hofmaršałom u pałaci służyła tež Kornijeva ludyna, toż sumnivatysia ne dovodyťsia. Ce ž ne te ščo dla mene materiälý pidbyrałysia. Ce ž Kornij jich z jakojiś spravy nasmykav, prosto z mjasom vydyrav. Nu, harazd.

Skłav ja ci arkuši akuratnoju kupkoju, pidrivniav, zvažyv na ruci j znovu nymy po kimnati pustyw. Vzahali-to, jakščo kazaty česno, łyšałoś meni odne: kula v łob. Chrebet vony meni perełamały, ot ščo. Domohłysia svoho. Veś svit v očach perevernuły storč nohamy. Jak žyty — ne znaju. Naviščo žyty — ne rozumiju. Jak teper Kornijevi v oči dyvytyś — i zovsim ne vidaju. Ech, dumaju, rozženusia ja zaraz po kimnati, ruky po śvach i — u vikonce, hołovoju vnyz. I vsiomu kineć, choć tilky j druhyj poverch. Ta tut jakraz prypersia Dramba, vymahaje čerhove kreslennia. Rozchołodyv vin mene. A koły pišov, počav ja vže spokijniše mirkuvaty. Ciłu hodynu sydiv, nihti hryz, a potim pišov i skupavsia. I pryjšlo do mene jakeś dyvne połehšenia. Niby jakyjś chvorobływyj puchyr u mojij duši naduvavšia, naduvavšia, a teper ot łusnuv. Niby ja z jakymyś borhamy rozrachuvavšia. Niby ja cym vidčajem svojim jakuś provynu pered kymoś spokutuvav. Ne znaju pered kym. I ne znaju jaku. I w hołovi u mene łyše odne: dodomu, chłopci ta divčatka! Po domivkach! Usi moji borhy, jaki šče załyšyłysia, — vsi vony tam, udoma.

Za obidom Kornij meni kaže, ne dyvlačyś, suvoro, nepryvitno:

— Pročytav?

— Tak.

— Zrozumiv?

— Tak.

Na ciomu naša rozmova i skinčyłasia.

Pisla obidu zazyrnuv ja do Dramby. Trudyťsia mij riadowyj na povnu kotušku, tilky stružka łytyť. Veś u tyrsi, v hariačomu mastyli, ruky tak i litajuť. Odne zadovołennia na nioho dyvytysia. Švydko v nioho sprava prosuwałasia — prosto na dyvo. A meni teper załyšałosia tilky odne: čekaty.

Nu, čekaty dovełoś nedovho, dniv dva. Koły mašynka buła hotova, ja jiji skłav u mišok, vidnis do staviv, zibrav tam i vyprobuvav z mołytwoju. Ničoheńka sobi mašynka, mołotyť. Plujeťsia, ta vse ž taky vona vyjšla krašča, niž u našych povstan-

civ, jaki robyły swoji šmar-kavky vzahali z obrizkiv vodohinnych trub. Nu, povernuvsia ja, zapchav jiji razom z miškom do zaliznoho jaščyka. Hotovyj.

I oś toho samoho večora (ja vže spaty namyľvsia) vidčyniajuťsia dveri, i stojiť u mene na porozi cia žinka. Diakuvaty Bohu, ja šče ne rozdiahisia — sydiv na ližku u formi ta znimav čoboty. Pravyj zniav, ta ščojno vziavsia za livyj, dyvlusia — vona. Ja ničoho naviť podumaty ne vstyh, tilky hlanuv i, jak buv v odnomu čoboti, pid-chopyvsia pered neju j vystrunčyvsia. Harna vona buła, chłopci ta divčatka, až strach — nikoły ja u nas takych ne bačyv, ta j ne pobaču, napevno, nikoły.

— Vybačte, — kaže vona, usmichajučyś. — Ja ne znała, ščo tut vy. Ja šukaju Kornija.

A ja movču, jak bovdur derevjanyj, i tilky očyma jiji jim, ta majže ničoho ne baču. Očmaniv. Vona obveľa pohladom kimnatu, potim znovu na mene podyvyľasia — pylno, uvažno, vže bez usmišky, — nu, bačyť, ščo puttia vid mene nijakoho, kyvnuła i vyjšla, i dveri za soboju tycheńko prycynyła. I čy viryte, chłopci ta divčatka, meni zdałosia, ščo pisla toho, jak vona pišla, v kimnati vidrazu stało temniše.

Dovho ja stovbyčyv otak, v odnomu čoboti. Vsi dumky moji spľutałyś, ničohi sińko ja ne tiamyv. Naviť ne znaju, v čomu ž tut sprava: čy to osvitlennia buło jakeś osobłyve tijeji myti, a może, j sama cia myť buła dla mene osobłyvoju, ta ja potim pivnoči vse krutyvsia i nijak ne mih opamjatatysia. Zhaduvav, jak vona stojała, jak dyvyľasia, ščo kazała. Zrozumiv, zvisno, ščo vona meni nepravdu skazała, ščo až nijak vona ne Kornija šukała (znajšla, de šukaty!), a zajšla siudy navmysno, na mene podyvytyś.

Nu, ce bajduže. Inša dumka mene u smertelnu nud'hu zahnała: zrozumiv ja, ščo dovełosia meni pobačyty v ciu chvylynu małeńku častynku spravžnioho vełykoho svitu cych ludej. Adže Kornij mene do cioho svitu ne pustyv, i pravylno, napevno, zrobyv. Ja b u ciomu sviti ruky na sebe nakłav, bo ce nemožlyvo: bačyty take ščochvylyny i znaty, ščo nikoły ty takym, jak vony, ne budeš i nikoły ty takoho, jak vony, ne matymeš, a ty sered nych, jak skazano u sviaščennij knyzi, do kincia dñiv svojich załyšyssia «brydkyj, ohydnyj i zatchłyj»... Słovom, pohano ja spav tijeji noči, chłopci ta divčatka, možna skazaty, ščo j zovsim ne spav. A łemve zasiriło, ja vybravia u sad i zalih u kuščach na svojemu postijnomu sposterežnomu punkti. Zakortiło meni pobačyty jiji šče raz, rozibratysia, zrozumity, čym ce vona mene včora tak vrazyła. Bo ž bačyv ja jiji j raniše, z ocych-ot samych kuščiv i bačyv...

I ot koły vony jšly dorižkoju do nul-kabiny, poruč, ale ne torkajučyś odne odnoho, ja dyvyvysia na neji i mało ne płakav. Ničoho znovu ja v nj ne bačyv. Nu, harna žinka, ne zaperečuju, — i vse. V jiji synich očach buła porožneča, i bila rota zjavylisia zmoršky.

Vony projšly povz mene movčky, i tilky bila samoji kabiny vona, zupynyvšyś, promovyła:

— Ty znaješ, v nioho oči vbyvci...

— Vin i je vbyvceju, — tycho vidpowiv Kornij. — Profesiönał...

— Bidołašnyj ty mij, — skazała vona i pohładyła joho dołoneju po ščoci. — Jakby tilky ja mohła z toboju załyšytysia... ale ja sprawdi ne možu. Meni tut toskno...

Ja ne stav dali słuchaty. Ce ž vony pro mene hovoryły. Prokravšia ja do svojej

kimnaty, podyvyvsia u dzerkało. Oči jak oči. Ne znaju, čoho jij treba. A Kornij prawylno jij skazav: profesionał. Tut soromytyś ničoho. Čoho mene navčyły, te j umiju... I ja vsiu ciu istoriju vid sebe vidkynuv. U vas svoje, u mene — svoje. Moje diło zaraz — čekaty i dočekatysia.

Jak ja try ostanni dni proviv — ne znaju. jiv, spav, kupavsia. Znovu spav. Z Kornijem my majže ne rozmovlały. I ne tomu, ščo vin ne probačyv meni za cej vypadok čy vsiake tam, ni. Prosto vin buv duže zakłopotanyj. Teper už do ostannioji meži. Naviť zmarniv. Narod do nas znovu zanadyvsia, tak i pruť. Ne poviryte — dyryžabl pryletiv, ciļu dobu vysiv nad sadom, a pid večir jak posypałyś iz nioho, jak posypałyś... Ta ot ščo dyvno — za veś cej čas žodnoho «prvyda». Ja vže davno pomityv: «prvydy» v nych tut prybuvali abo pizno vvečeri, abo rano-vranci, ne znaju vže čomu. Tož udeń ja buv jak u tumanu, ni na ščo uvahy ne zvertav. A koły sonce zajde, zoriamy nebo vsije, tak ja vže bila vikna z mašynkoju na kolinach. A «prvydiv» nema, choć ty łusny. Ja čekaju, a jich nema. Ja vže, česno kažučy, tryvožytysia počav. Ščo ce, dumaju, navmysno? I tut vin use na sto rokiv vpered rozrachuval?

Za veś cej čas tilky odna cikava podija i stałasia. Ostannioho dnia. Chroplu oce ja pered svojeju ničnoju vachtoju, i raptom budyť mene Kornij.

— Čoho ce ty sered biłoho dnia spaty zavałyvsia? — pytaje vin mene nevdovołeno, prote nevdovołennia ce, baču, jakeś nespravžnie.

— Spekotno, — kažu. — Zmoryło.

Zmorozyv, zvyčajno, sprosonnia. Cioho dnia jakraz doščyk morosyv vid samińkoho ranku.

— Och, rozbestyv ja tebe, — kaže vin. — Och, rozbestyv. U mene ruky ne dochodiat, a ty korystaješ... Chodim! Ty meni potriben.

Otakoji, dumaju. Znadobyvsia. Nu, zvyčajno, pidchopljuś, ližko dovodžu do ładu, berusia za sandaliji, i tut vin meni vydaje:

— Ni, — kaže. — Ce obłyś. Odiahny formu. Ta oporiadyś jak slid... začešyś. Hevał hevałom, dyvytyś sorom...

Nu, chłopci ta divčatka, dumaju, moria horiať, lisy tečuť, myška v kameni vtopyłaś. Formu jomu. I tak meni cikavo stało, ščo nema sliv. Odiahajusia, zatiahujuś do uporu, začesavsia. Pidboramy kłacnuv. Słuha vašoji jasnovelmožnosti. Vin ohlanuv mene z hołovy do nih, usmichnuvsia čohoś, i pišły my čerez uveś budynok do nioho v kabinet. Vin zachodyť peršym, vidstupaje na krok ubik i čitko po-alajsky promovlaje:

— Dozvolte, pane staršyj bronemajstre, vidrekomenuvaty vam. Bijcevyj Kit joho vysokosti, kursant tretioho kursu Osobłyvoji stołyčnoji škoły Hag.

Dyvlusia — i v očach mojich potemninnia, a v nohach drož. Prosto peredi mnoju, jak prvyd, sydyť, rozvalyvšyś u krisli, oficer-bronechidnyk. Błakytnyj Dra-kon, «Vohoń na kołesach» u naturalnu vełyčynu, v pochidnij formi z usima rozpi-znavalnym znakamy. Sydyť, noha na nohu, čerevyky vyblyskujut, šypamy vyškirylýś, koryčneva škiriana kurtka z pidpałynamy, z płeča zvysaje błakytnyj snur — toj šče vovčara, značyť... I morda jak u vovčary, pałena peresadżena škira łysnije, hołova pobryta nahoło, z koryčnevymy vid opikiv plamamy, oči jak ohladovi ščilyny, bez vij... Dołoni moji, chłopci ta divčatka, sami soboju vperlysia u stehna, a pidbory tak kłacnuły, jak nikoły šče tut ne kłacały.

— Vilno, kursant, — promovlaje vin sypłym hołosom, bere z popilnyčky sygaretku ta zatiahujeťsia, ne vidryvajučy vid mene svojich ohladovych ščilyn.

Ja opustyy ruky.

— Kilka zapytań, kursante, — skazav vin i pokłav cyharku nazad na kraj popilnyčky.

— Słuchaju vas, pane staršyj bronemajstre!

Ce ne ja kažu, ce mij rot sam soboju vidbarabaniuje. A ja cym časom dumaju: ščo ž ce take, chłopci ta divčata? Ščo ž ce kojiťsia? Ničoho ne rozumiju. A vin kaže, nerozbirłyvo tak, kovtajučy słova, ja ciu jichniu maneru znaju:

— Čuv, ščo joho vysokisť udostojiv tebe... a-a... žuvalnym tiutiunom iz vlasnoji ruky.

— Tak, pane staršyj bronemajstre!

— Ce ž za jaki... a-a... podvyhy?

— Udostojenyj jak predstavnyk kursu pisla vziattia Arichady, pane staršyj bronemajstre!

Obłyčia v nioho bajdužne, mertve. Ščo jomu Arichada? Znov uziav cyharku, ohlanuv tlijučyj kinčyk, povernuv u popilnyčku.

— Značyť, buv udostojenyj... Jakščo tak, značyť... a-a... pisla cioho nis vartovu službu u stavci joho vysokosti...

— Tyždeň, pane staršyj bronemajstre, — skazav mij rot, a hołova moja podumała: nu, čoho pryčepyvsia? Čoho tobi vid mene treba?

Vin raptom veś podavsia vpered.

— Mařała Nahon-Higa v stavci bačyv?

— Tak, bačyv, pane staršyj bronemajstre!

Zmijine mołoko! Jakyj pan smaļenyj znajšovsia! Ja z samym generałom Frahhoju rozmowlav, ne tobi rivnia, i toj z druhoji mojeji vidpovidi dozvołyv ta nakazav: bez zvań. A ciomu, mabuť, jak muzyka: «Pane staršyj bronemajstre». Novopidvyščenyj, čy jak? A može, z bydla vyslužuvavšia... ohovtatysia nijak ne može.

— Jakby zaraz maršala zustriv, upiznav by joho?

Oce tak zapytanniačko! Maršał — vin buv takyj nyzeńkyj, nepovorotkyj, oči v nioho zavždy slozylisia. Ale ce vid nežyti. Jakby v nioho oka ne buło čy, skažimo, vucha... a tak — maršał jak maršał. Ničoho osobłyvoho. U stavci jich bahato, Fragga buv šče z bojowych...

— Ne možu znaty, — skazav ja.

Vin znow vidkynuvsia na spynku krisla i znow uziavšia za cyharku. Ne podobałasia jomu cia cyharka. Vin jiji bilše v rukach trymav i obniuchuvav, niž zatiahuvavšia. Nu j ne smałyv by... on nedopałok jakyj vełyčeznyj, a ja machru kuriu...

Vin pidibrav pid sebe swoji cybati nohy, pidniavšia, pidijšov do vikna i stav spynoju do mene zi svojeju cyharkoju — łyše hołubyj dymok pidnimajeťsia z-za płeča. Dumaje. Myslytel.

— Nu dobre, — kaže zovsim vže nerozbirłyvo, i vychodyť v nioho «nubre». — A čy nema v tebe... a-a... kursante, staršoho brata v nas u Błakytnych bronechidciach?

Naviľ mordu ne povernuv. Tak, trišky vucho v mojemu napriami nachyłyv. A v mene, miž inšym, try braty buło... mohły b buty, ta vsi pomerły nemovlatamy. I

taka mene luť uziaľa, na vse razom.

— Jaki v mene, zmijine mołoko, braty? — kažu. — Zvidky v nas braty? My sami ľed' žyvi...

Vin švydko povernuvsia do mene, niby joho šyłom štryknuły. Vytriščyvšia. Nu čysto bronechid! A ja nibyto u okopi sydžu... V mene po starij pamjati škira na spyni ziščułyłasia, a potim dumaju: pišły vy vsi zi svojimi pohladamy, tež meni — staršyj bronemajster dranoji armiji... Sam, mabuť, davav drała, vse pokynuv, až siudy dorapav, vid svojich taky sołdativ, pevne, j riatuvavšia... I vidstavlaju ja nachabno pravu nohu, a ruky zavodžu za spynu i dyvlusia jomu prosto v ohladovi ščilyny.

Pivchvylyny vin, napevno, movčav, a potim nehołosno prosypiv:

— Jak stojiš, kursante?

Ja chotiv splunuty, ałe vtrymavsia, zvyčajno, i kažu:

— A ščo? Stoju jak stoju, z nih ne padaju.

I tut vin rušyv na mene čerez usiu kimnatu. Povilno, strašno. I ne znaju ja, čym by ce vse zakinčyłoś, až tut Kornij zi svoho kutka, de vin veś cej čas sydiv z papirciamy, podaje raptom hołos:

— Bronemajstre, druže mij, połehše... ne zajiždžajte...

I vse. Po obsmałenij mordi projšla jakaś sudoma, i pan staršyj bronemajster, ne dijšovšy do mene, zaverнуv do svoho krisła. Hotovyj.

Skys Błakytnyj Drakon. Ce tobi ne komendatura. I vsmichnuvsia ja vsim svojim zadubiłym obłyččiam jakomoha nachabniše. A sam dumaju: nu, a jakby ne buło Kornija? Vyjšov by Kornij na chvylynku? Vdaryv by vin mene, ja b joho vbyv. Naspravdi, vbyv by. Rukamy.

Vin povałyvšia u svoje krisło, prydusyv narešti v popilnyčci ciu sygaretku j kaže Korniju:

— Vse-taky u vas tut dosyť spekotno, pane Korniju... Ja b ne vidmovyvšia vid čoho-nebud'... a-a... osvižajučoho.

— Soku? — proponuje Kornij.

— Soku? A-a... ni. Jakščo možna, čoho-nebud' micnišoho.

— Vyna?

— Mabuť.

Vin na mene bilš ne dyvytšia. Ignoruje. Bere v Kornija kełych i zapuskaje tudy svij obsmałenyj nis. Smokče. A ja očmaniv. Tobto jak ce? Ni, zvyčajno, rizne tam buvaje... tym pače rozhrom... tlin... Až ni! Ce ž Błakytnyj Drakon! Spravžnij! I raptom meni jak połuda z očej vpała. Šnurok... vyno... Zmijine mołoko, ta ce vse łypa!

Kornij kaže:

— Ty ne vypješ, Hag?

— Ni, — kažu. — Ne vypju. I sam ne vypju, i ciomu ne radžu... panovi staršomu bronemajstrovi.

I taka mene zła radist' rozibrała, ščo ja mało ne rozrehotavsia. Vony obydva na mene vyłupyłyś. A ja pidijšov do cioho smałenocho pana, zabrav u nioho kełych i kažu — mjako tak, po-bałkivsky napučuju:

— Błakytni Drakony, — kažu, — vyna ne pjuť. Vony vzahali spyrtntoho ne vžyvajuť. U nych, pane staršyj bronemajstre, zarik: žodnoji krapli spyrtntoho, poky choć odyn smuhastyj paciuk zasmerdžuje svojim dychanniam atmosferu Vsesvitu. Ce

raz. A teper šnuročok... — Beruš ja za cej znak bojovoji doblesti, vidstibaju joho vid gudzyka kurtky j akuratneńko puskaju joho vzdovž rukava. — Šnurok doblesti tilky za statutom vam nałežyť prystibaty do tretioho gudzyka zverchu. Žoden spravžnij Drakon joho ne prystibaje. Na hauptvachtach sydiať, ale ne prystibajúť. Ce, značyť, dva.

Ach, jaku ja nasoľodu vidčuvav. Jak meni buło ľehko i prekrasno! Ohlanuv ja jich šče raz, jak vony mene sluchajuť, nemov ja sam prorok Hajiura, ščo vistyť z jamy Božu istynu, ta j pišov sobi do vychodu. Na porozi ja spynyvsia i nasamkineć dodav:

— A pid čas rozmovy z młodšym za zvanniam, pane staršyj bronemajstre, ne prymušujte postijno veľyčaty sebe povnym tytuľom.

Pomyľky tut veľykoji, zvisno, nema, tilky považaty vas ne buduť. Ce ne frontovskyk, skažuť, ce tylovyj paciuk u formi frontovskyka. I obsmaľene oblyččia vam ne dopomože. Chiba mało de ludy obhorajuť...

I pišov. Siv bila vikoncia, ručeňky na kolinach skľav — dobre meni tak, spokojno, nače ja veľuku spravu zrobyv. Sydžu, perebyraju u hołovi, jak use ce buło. Jak Kornij spočatku lyš očyma łupav, a potim pidibravsia uveś, kožne moje slovo łovyv, vytiahšy šyju, a v cieho falšyvoho bronemajstra naviť paščeka rozziavylaś vid uvahy... Ta, zvisno, ja ne dovho tak sebe tišyv, bo duže skoro meni siajnuła dumka, ščo naspravdi vyjšla jakaś durnia, vyjšlo, ščo vony zasyļajúť do nas špyhuna, a ja jim u ciomu dopomahaju. Konsultuju, značyť. Jak ostatnij kuplenyj pokydiok. Zradiv, durylo! Vykryv! Uziały b joho tam, postavyly b do stinky, i spravi kineć... Jakij spravi? Otut use j počynajeťsia. Adže Kornij tež u nas sydiv, i, mabut, ne odyn rik. Załyšyvsia ciłym. A mih by j ne załyšytyśia. Ščo ž, dobre ce buło b, ha? Kornij že. Ja vže ne kažu pro te, ščo hnyły by moji kistky zaraz u džunglach... Ni-i, ce vse ne tak uže j prosto. Ta ja čoho ž zavivsia? Mene cej Drakon zaviv. Meni ž na nioho dyvytysia brydko buło. Raniše, bud'te pevni, vid takoho ne nudylo, raniše vpav by ja pered nym na kolina, pered chorobrym bratom, čoboty b jomu čystyv z hordistiu, a potim pochvalavsia b... Znaješ, komu ja čoboty čystyv? Staršomu bronemajstrovi! Zi šnurom!.. Ni-ni, obmizkuvaty treba, obmizkuvaty...

Sydiv ja až do samych sutinkiv i vse mizkuvav, a potim pryjšov Kornij, ruku meni na pŕeče pokľav, dostotu jak tomu... Dangovi.

— Nu, — kaže, — druziako, diakuju tobi. Ja tak i vidčuvav, ščo ty ščo-nebud' pomityš. Rozumiješ, my joho u veľkomu pospichu hotuvały... Odnoho čołovika treba vriatuватy. Veľkoho vašoho naukovcia. Je pidozra, ščo vin perechovujeťsia na zachidnomu berezi ozera Zagguta, a tam zaraz okopałasia bronečastyna, j nikomu tudy prochodu nema. Tilky svojich prymajúť. Tož vvažaj, ščo ty siohodni dvoch ludej vriatuvat. Dvoch chorošych ludej. Odnoho vašoho j odnoho našoho.

Harazd. Bahato vin meni šče vsiakoho nahovoryv. Dostotu medom po serciu. Ja vže j ne znav, kudy oči podity, bo koły ja jich, značyť, konsultuvav, u mene, spravdi, i v dumkach ne buło koho-nebud' riatuvaty. Prosto vid złovtichy v mene vse ce vyjšlo.

— Koły ž vin vidbuvaje? — pytaju. Prosto tak zapytav — potik Kornijevoho krasnomovstva trišky pryhalmuvaty.

— Vranci, — vidpovidaje. — O pjatij ranku.

I tut do mene dijšlo. Ehe, dumaju. Ot i dočekavšia.

— Zvidsy? — pytaju. Vže ne prosto tak.

— Tak, — vidpovidaje vin. — Z cijeji halavyny.

Tak.

— Uhu, — kažu. — Treba buło by joho provesty, podyvytysia naostanok. Može, šče ščo pomiču...

Kornij zasmijavsia, znovu popleskav mene po płeču.

— Jak chočeš, — kaže. — Aле krašče b tobi pospaty. Ty ščoś ostannim časom zovsim vid režymu vidbyvsia. Chodimo večeriaty, i lahaj-no ty spaty.

Nu, pišły my večeriaty. Za večereju Kornij buv vesełyj, davneńko ja joho takym ne bačyv. Rozpovidav rizni smišni istoriji z tych časiv, koły praciuvav vin u nas u stołyci kurjerom v odnomu banku, jak joho hangstery verbuvały i ščo z cieho vyjšlo. Zapytav vin u mene, de Dramba, čomu joho ne vydno ostannimy dniamy. Ja jomu česno skazav, ščo Dramba v mene buduje ukripajon bila staviv.

— Ukripajon — ce dobre, — kaže vin serjozno. — Otož, u krajniomu vypadku bude de vidsydityś. Stryvaj, ja zvilniusia, my šče spravžniu vijskovu hru vlaštujemo, odnakovo chłopci treba bude trenuvaty...

Nu, pobałakały my pro muštru, pro manevry; a ja dyvluś, jakyj vin łahidnyj i prvitnyj, a sam dumaju: poprosyty joho šče raz, čy ščo? Dobrom. Vidpusty mene, movlav, dodomu, ha? Ni, ne vidpustyť. Vin mene dotoj ne vidpustyť, poky ostatočno ne perekonajeſsia, ščo ja bezpečnyj. A jak joho perekonaty, ščo ja vže bezpečnyj, koły ja j sam ne znaju cieho?..

Rozijšlysia my. Vin pobažav meni na dobranič, i pišov ja do sebe. Spaty ja, zvinsno, ne stav. Tak, prylih trišky, podrimav upivoka. A o tretij hodynī vže pidniavšia, počav hotuvatysia. Hotuvavšia ja tak, jak u žoden pošuk nikoły šče ne hotuvavšia. Žyttia moje mało vyznačytsia cieho ranku, chłopci ta divčatka. O četvertij hodynī ja vže buv u sadu j sydiv u zasidci. Čas, jak zavždy v takych vypadkach, łemve povz. Ta ja buv ciłkom spokijnyj. Nijakoho mandražu, ničoho. Ja prosto znav, ščo mušu vyhraty ciu hru i ščo inakše buty prosto ne może. A čas... Ščo ž, povilno tam čy švydko, a vin kineć kincem zavždy mynaje.

Rivno o pjatij, ščojno vypała rosa, załunało v mene nad samym vuchom znamome chrypkie niavkannia, vdaryło po kuščach hariačym vitrom, zapałav nad halavynoju peršyj vohoń, i ot — vin uže stojiť. Poruč.

Tak błyźko ja šče joho nikoły ne bačyv. Vełyčeznyj, tepłyj, žyvyj, i boky v nioho, vyjavlajeſsia, niby naviť ſerstiu vkryti i pomitno voruſaſsia, pulsujuť, dychajuť... Kat joho znaje, ščo za maſyna. Ne buvaje takych maſyn.

Ja zminyv pozyciju, ščoby buty jaknajbłyžče do dorižky. Dyvlusia — iduť. Spe-redu mij Błakytnyj Drakon, šnurok u nioho telipajeſsia jak nałežyť, u ruci — stek, ce vony dobre dodumałyś: bo ž u nych jakščo šnurok zaslužyv, to obovjazkovo i stek, ja j sam pro ce zabuv. U poriadku mij Drakon. Kornij krokuje zanym slidom, i obydva vony movčať — mabuť, use vže skazano, łyšajeſsia tilky ruky potysnuty abo, jak u nych tut zavedeno, obniatysia i bławosłowyty na dorohu.

Ja začekav, poky vony pidijšly do «prvyda» vprytuľ, čvaknuv, rozkryvajučyś, luk, — i tut ja vyjšov z kuščiv i nastavyv na nych svoju maſynku.

— Stojaty ani ruš!

Vony razom povernułysia do mene i zavmerły. Ja stojav na pivzihnutych, prypidniaväšy duło avtomata, — ce na toj vypadok, jakščo chto-nebud' z nych raptom strybne na mene čerez usi desiat' metriv, jaki nas rozmežovujuť, i todi ja zustrinu joho v povitri.

— Ja choču dodomu, Korniju, — skazav ja. — I vy mene zaraz tudy zaberete. Bez usiakych tam rozmov ta vsilakych zvolikań...

U svitankovych sutinkach oblyččia jichni buły duže spokijni, i ničoho ne buło na nych, krim uvahy ta očikuvannia, ščo ja jim šče skažu. I krajem svidomosti ja vidznačyv, ščo Kornij załyšyvsia Kornijem, a Błakytnyj Drakon ne skynuv masku, załyšyvsia Błakytnym Drakonom, i obydva vony buły nebezpečni. Och, jaki nebezpečni!

— Abo my tudy vyrušymo razom, — skazav ja, — abo tudy ne vyrušyť nichto. Ja vas tut oboch pokladu i sam lažu.

Skazav i zamovk. Čekaju. Ne maju bilše ščo skazaty. Vony tež movčať. Potim Błakytnyj Drakon trochy povertaje hołovu do Kornija j kaže:

— Cej chłopčyško... a-a... zovsim zabuvsia. Može, meni prychopyty joho z soboju? Ałe ž meni potriben... a-a... denščyk...

— Vin ne hodyťsia v denščyky, — skazav Kornij, i na oblyčci joho ni z toho ni z sioho raptom zjavyvsia toj samyj vyraz peredsmertnoji tuhy: jak u šptytali.

Ja naviľ rozhubyvsia.

— Meni treba dodomu! — skazav ja. Nače probačennia prosyv.

Ałe ce vže buv kołyšnij Kornij.

— Kit, — skazav vin. — Ech ty, kotiaro... hrozo myšej!

ROZDIEL VIII

Hag prodersia čerez ostanni chašči i vyjšov do dorohy. Vin ozyrnuvsia. Hodilo buło ščoś rozibraty za płytanynoju hnyloho hilla. Periščyła złyva. Smerdiło z kiuvetu, de u hlynianij ridoti kysły kupy jakohoś łychovisnoho čornočančirja. Krokiv za dvadciat, po toj bik dorohy, styrčav, zavałyvšyś bortom u triasovynu, obhorilij bronechid — midne duļo vohnemeta bezhluzdo ciłyloś u nyžki chmary. Hag prestrybnuv čerez kiuet i obočynoju popriamuva do mista. Dorohy jak takoji ne buło. Buła rička ridkoji hlyny, i cijeju ridotoju nazustrič, iz mista, ščochvylyny hrusnūčy, sunuły zapriaženi znemahajučymy vołamy rozbyti vozy na veľičeznych devjanych kolesach, i zakutani do očež žinky, ščochvylyny poskovzujučyś, płačučy ta łychosłovlačy, nesamovyto mołotyły voliv po rebrystych bokach, a na vozach, pochovani sered mokrych kľumakov, sered stoliv ta stilciv, ščo styrčały nižkamy dohory, tysnūlysia odne do odnoho blidi zołotušni chlopčyky ta divčatka, jak mavpy pid doščem, — jich buło bahato, desiatky na kožnomu vozi, i ne buło v ciomu płačevnomu obozi žodnoho mužčyny...

Na čobotach uže ponałypało po pudu bahniuky, došč promočyv kurtku, łyv za komir, strumeniv obłyčiam. Hag išov ta jšov, a nazustrič tiahlysia biženci, hnułysia pid mokrymy tiukamy j obdertymy valizamy, pchały pered sebe vizky z žaluhiidnoju poklažeju, movčky, vybyvajučyś z ostatnich sył, davno, bez zupynok. I jakyjś staryj zi złamanoju myłyceju na kolinach sydiv prosto v bahniuci i monotonno povtoriav bez usiakoji nadiji: «Vižmit, zarady Boha... Vižmit, zarady Boha...» Na pochylenomu telegrafnomu stovpi vysiv jakyjś čornołycyj čołovik zi skručenymy za spinoju rukamy...

Vin buv udoma.

Vin omynav vijskowyj sanitarnyj avtofurgon, ščo zagruz u bahniuci. Vodij u brudnomu sołdatškomu bałachoni, u zasmalciovanij šapci palanyceju, vidkryvšy dverciata, nadsadno kryčav ščoś nečutne za revinniam dvyhuna, a bila zadnioho bortu u strumeniach hriaziuky, ščo letiła z-pid buxujučych kolis, bezladno j bezporadno metušlýsia dvoje — małeńkyj vijsklikar z bakenbardamy ta mołodeńka žinka u formi, napevno, medsestra. Prochodiačy mymo, Hag myhcem podumav, ščo łyše cej avtomobil priamuje v misto nazustrič zahalnomu potoku, ta j vin ot zastriah...

— Junače! — počuv vin. — Stryvajte! Ja vam nakazuju!

Vin zupynyvsia i povernuv hołovu. Vijsklikar, poskovzujučyś, nezhrabno rozmachujučy rukamy, bih do nioho, a slidom kabanom per vodij, heť oskażeniłyj, čerwono-liłowyj, kvadratnyj, z prytysnutymy do bokiv veľičeznymy kułakamy.

— Nehajno pomožiť nam! — falacetom zakryčav likar, pidbihajučy. Uveś vin buv załytyj koryčnevoju ridotoju, i buło nezrozumiło, ščo vin mih bačty križ zala-pani skelcia pensne. — Nehajno! Ja ne dozvolu vam vidmovlatysia!

Hag movčky dyvyvsia na nioho.

— Zrozumijte, tam čuma! — kryčav likar, tyciąjučy brudnoju rukoju u storonu mista. — Ja vezu syrovatku! Čomu nicho ne choče meni dopomohty?

Ščo u niomu buło? Stareńkyj, nemičnyj, brudnyj... A Hag čomuś pobačyv raptom pered soboju załyti soncem kimnaty, vełyčeznych, krasivych, čystych ludej u kombinezonach i strokatych soročkach i jak spałachujuť vohni «prvydiv» nad kruhloju halavoju... Ce buło jak mana, vydyvo.

— R-rozmovlaty znym, iz zarazoju! — prochrypiv vodij, vidštovchujučy likaria. Strašno sopučy, vin schopyv avtomat za duło, vysmyknuv joho v Haga z-pid pachvy ta z rochkanniam zakynuv joho v lis. — Vyriadyvsia, subčyk, zmijine moločko... Anu!

Vin z rozmachu vperiščyv Hagovi lapasa, i likar vidrazu ž zakryčav:

— Prypynit! Nehajno prypyniť!

Hag pochytnuvsia, ałe vstojav. Vin naviť ne hlanuv na vodija. Vin vse dyvyvsia na likaria i povilno styrav z obłyččia slid udaru. A likar uže tiah joho za rukav.

— Prošu vas, prošu... — burmotiv vin. — U mene dvadciať tysiač ampuł. Prošu vas zrozumity... Dvadciať tysiač! Siohodni šče ne pizno...

Taž ni, ce buv ałajeć. Zvyčajnyj ałajeć iz pivdnia... Mana... Mana, ta j hodi. Vony pidijšły do mašyny. Vodij, burkočučy ta kłekočučy, poliz u kabinu, harknuv zvidty: «Davaj!» — i vidrazu ž zareviv dvyhun, i Hag, stavšy miž divčynoju i likarem, ščosyły vpersia płečem u bort, ščo smerdiv mokrym zalizom. Zavyvav dvyhun, bahniuka łačila fontanom, a vin use natyskav, štovchav, tysnuv i dumav: «Udoma. Vdoma...»

ZMIST

ROZDŁ I.....	2
ROZDŁ II	10
ROZDŁ III.....	18
ROZDŁ IV.....	30
ROZDŁ V.....	38
ROZDŁ VI.....	50
ROZDŁ VII	57
ROZDŁ VIII	66
ZMIST	68